Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliserings-projekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

Frøken Mikkelsen

DAGMAR BORK

Frøken Mikkelsen

Dagmar Bork

Frøken Mikkelsen

Haderslev 2003

Frøken Mikkelsen
© Dagmar Bork

Sats: Dagmar Bork

Grafisk tilrettelægning og tryk: Winds Bogtrykkeri A/S • Haderslev

ISBN 87-984679-2-1

Forsiden:

Frøken Mikkelsen med overlægens puddel Jesper – og sin uundværlige cerut.

Bagsiden:

Kongevejshospitalets område er i dag et smukt parkanlæg i Sønderborg.

Foto: Dagmar Bork.

Indhold

Barn og ung
Valg af uddannelse 9. Hjemmet og slægten 10. Mor og moster 11. Skoletiden 13. Den stråtækte 14. Ny skole i Gørding 16. Anna Mikkelsen og Maria Koed 18. Tiden mellem skole og uddannelse 19.

Et sygehus i Sønderjylland
Amtssygehuset i Sønderborg 22. Læge- og sygeplejerskeforhold 23. Sygeplejeelever på Kongevejshospitalet – overlægens initiativ 25. Godt begyndt... 26. Strikt husorden 27. Den praktiske undervisning 28. Uddannelsen gennemført 29. – med afbræk undervejs 29. Supplerende uddannelse i vest og øst 31. Barselpleje 35.

Sygeplejerske på Kongevejshospitalet
Afdeling B 37. Ny sygehusstruktur 38. Frøken Mikkelsen bliver afdelingssygeplejerske 39. Et hjem på Kongevejshospitalet 41. Afdelingssygeplejerskens arbejdsdag 42. Overlægestuegang 43. Frøken Mikkelsens eftermiddagsrunde hos sine kære patienter 45. Oversygeplejersken og kollegerne 45. Godnat til patienterne og »god vagt« til aftenvagterne 47. Sorg undervejs 47.

Sådan mødte jeg frøken Mikkelsen
Mange udsagn 49. Sygeplejeelever fortæller 49. Sygeplejeassistenter fortæller 66. Patienter fortæller 69. Andre møder 74. Frøken Mikkelsen var min faster 76.

Sygeplejerskens rettigheder - ingen selvfølge
En pensionssag 79. Sagsbehandling – ikke akut 79. Lodret arkivering 80.

Efter Kongevejshospitalet
En epoke slutter 83. Med tak for tro tjeneste 84. Ny udfordring 84. Løjtnant af reserven 85. Nye boliger 87. Bridge – en velsignelse 88. Hjemmesygeplejersker på besøg i Sundquistgade 10 88. Med værdighed 89. Epilog, et liv – en tid 90.

Litteratur og kilder 93.

Forord

At skrive om et menneske, man har mødt – kort, men uforglemmeligt – har været fascinerende. At møde mange andre, der har kendt *frøken Mikkelsen* - kort eller længe, men altid stærkt - har dannet grundlag for fortællingen om en afdelingssygeplejerske af den gamle skole og en kvinde af sin tid. Jeg håber, at læseren har lyst til at stifte bekendtskab med hende og med tid og sted mellem 1898 og 1988. Jeg retter en *tak* for venlig medlæsning og kommentar til Kirsten Stallknecht og Svenning Tagmos samt til Mogens Bork for teknisk bistand til den nyttige, men undertiden genstridige computer.

For venlig økonomisk støtte til udgivelse af bogen rettes en *tak* til VELUX FONDEN, Sønderborg Sygehus, Dansk Sygeplejeråds Amtskreds i Sønderjylland og Gørding Sognearkiv.

Dagmar Bork

Dansk Sygeplejeråds orienteringsskrift fra 1920´erne til unge kvinder, der overvejede at gå ind til sygeplejen.
Ill.: Dansk Sygeplejehistorisk Museum.

Barn og ung

Valg af uddannelse

Anna Kirstine Mikkelsen – kendt og agtet afdelingssygeplejerske på Kongevejshospitalet i Sønderborg – var vestjyde, født i Gørding den 4. maj 1898. Hun fik et langt og godt liv, døde den 4. februar 1988, knap halvfems år gammel. Gennem hendes opvækst i et velhavende hjem, skolegang, ungdom, uddannelse, karriere og otium fremstår et spændende og varieret billede ikke blot af en sygeplejerske, men også af en kvinde i tiden.

I februar 1926 sendte Anna Mikkelsen ansøgning om optagelse som sygeplejeelev på det daværende Amtssygehus i Sønderborg, i daglig tale kaldt Kongevejshospitalet efter sin beliggenhed. Annoncen i Tidsskrift for Sygeplejersker lød:

Sønderborg Amtssygehus
søger 1. april 6 Sygeplejeelever
til 3-Aarig Uddannelse.
Én Elev kan faa Ansættelse straks.
Gode Skolekundskaber fordres.
Henvendelse til Oversygeplejersken.

Ansøgningen var kort og velformuleret, og som de vigtigste forkundskaber nævnes: »Jeg har lært Husholdning, dels i mit Hjem, og dels paa andre Gaarde. Senere Kursus paa Husholdningsskole og derefter 2 Aar i England for at lære Sprog«. Ansøgningen blev fulgt op af en personlig samtale med hospitalets oversygeplejerske, frøken Ingeborg Paulsen, og med præsentation for overlægen, dr. med. Ekkert Petersen. Der er næppe tvivl om, at Anna Mikkelsens forkundskaber var i top. Ikke mindst opholdet i England var et aktiv, og det samme var alderen – 27 år. Yngre elever end 25 år så man helst ikke, kun modne unge kvinder kunne komme ind til den ansvarsfulde gerning. Desuden var der større fare for, at de unge først i tyverne kunne forelske sig, forlove sig og dermed måtte forlade uddannelsen. Ledelsen på Kongevejshospitalet så allerede ved det første møde med frøken Mikkelsen en kommende leder, men forud lå en krævende uddannelse under datidens strenge regime.

Hvorfor valgte en 27-årig kvinde at søge ind til sygeplejen i slutningen af 1920'erne og i Sønderjylland. Var der tale om et kald, måske om et »knust hjerte«, eller var det et bevidst valg af en uddannelse, der indebar ansvar og selvstændighed? For frøken Mikkelsens vedkommende var det sidste tilfældet. Hendes moster, Gertrud *Marie* Andersen, var oversygeplejerske på Amtssygehuset i Brørup, men opgav sin stilling, da Anna Mikkelsens mor døde ung, for at tage sig af familien, og hun kom til at præge sin nieces udvikling på mange måder. Den lokale hjemmesygeplejerske i Gørding havde sin bolig i hjemmet, og også gennem hende fik Anna Mikkelsen et kendskab til, hvad sygepleje drejede sig om. Endelig var den ét år ældre barndoms- og ungdomsveninde, Maria Koed, allerede uddannet sygeplejerske. Valg af uddannelse i Sønderjylland

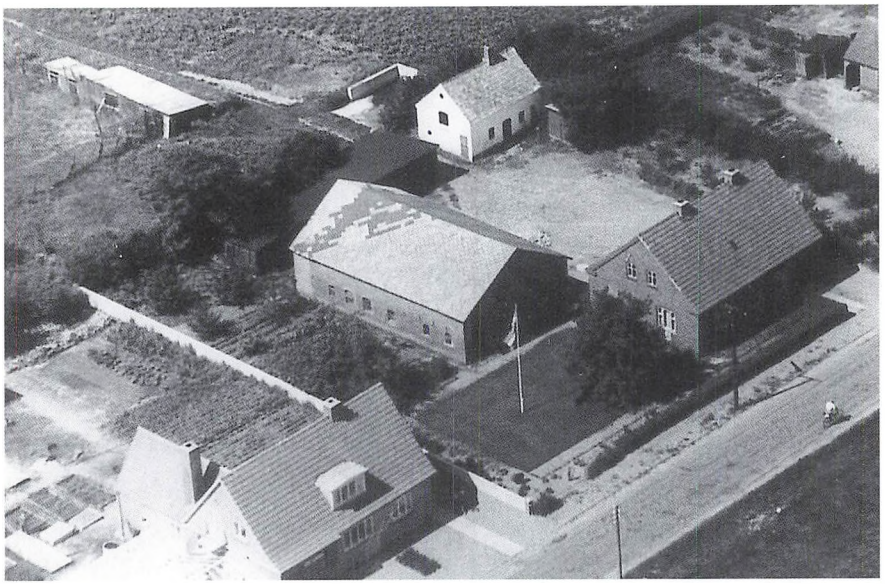

Frøken Mikkelsens barndomshjem i Gørding, gårddrift og hestehandel.
Foto: Gørding Sognearkiv.

var heller ikke tilfældigt. Dels kom frøken Mikkelsen fra et nationalt bevidst hjem, dels stammede hendes mor og moster fra Rødding-egnen. Af største betydning var nok dette, at de nære venner Maria Koed og hendes mand, læge Johannes Hempel-Jørgensen, havde bosat sig i Sønderborg i 1926.

Hjemmet og slægten

Frøken Mikkelsens far, Søren Mikkelsen Jensen – altid kaldet Mikkelsen – var fra Bjerndrup ved Gørding. Ved faderens død overtog han sin fødegård »Elmely« og giftede sig i 1893 med Elisabeth Andersen, datter af gårdejer og sognerådsformand Jes Andersen i Sdr. Bøel ved Gørding. Parret solgte efter få års forløb gården og flyttede med deres tre børn, Jens Kristjan, Anton og Anna Kirstine til Ølholm ved Horsens, hvor de overtog Ølholm Gæstgiveri. Men Søren Mikkelsens lidenskab var handel med heste, og i 1903 købte han grund i Gørding, lod opføre et rummeligt stuehus og tidssvarende hestestalde og ernærede sig derefter udelukkende som hestehandler. Han blev særdeles velhavende i dette erhverv, ejede adskillige gårde både i Danmark og Tyskland, og hans navn var velkendt ikke alene herhjemme, men også på de store tyske markeder i blandt andet Hamborg og Hannover. Han var en redelig handelsmand, havde sin egen mening om tingene og fremsatte den uden omsvøb. Han blev betegnet som en mand med hjertet på rette sted. Til dette kom en række tillidshverv, og Søren Mikkelsen var sognefoged og medlem af sognerådet i en længere årrække. Han var lidt af en bykonge i Gørding og blev da også i daglig omtale kaldt Kong Søren.

Frøken Mikkelsens mor var som nævnt født i Sønderjylland, men familien valgte i 1864 at flytte nord for den nye grænse mellem Danmark og Tyskland, der blev en realitet efter danskernes nederlag i krigen 1864. Det nye hjem blev en af de store gårde i Sdr. Bøel, og de seks søskende blev for mændenes vedkommende alle driftige landmænd, døtrene giftede sig på nær Gertrud Marie,

Der var også tid til leg med hestene.
Foto: Privat eje.

der blev sygeplejerske. Frøken Mikkelsens mor styrede den store husholdning i hestehandlerhjemmet med fast og sikker hånd. Karle og piger hørte til bedriften, hjemmesygeplejersken var på kost og hørte til i familien, de tre børn var alle aktive og selvstændige. Ikke mindst i de ofte lange perioder, hvor faderen var på handelsrejser, hvilede gårdens og hjemmets drift på moderens skuldre. Hun betegnes som en kvinde med et godt humør, en sikker vilje og en kærlig hånd. Frøken Mikkelsens hjem var således præget af varme, af meningsudvekslinger, af travle hverdage og af fester. Der var megen selskabelighed i hjemmet, gode middage med efterfølgende kortspil samlede de nære venner. Blandt dem var overlægen fra Amtssygehuset i Brørup, den stedlige læge, amtsrådsmedlemmer, kredsens folketingsmand, mejeribestyreren og gårdmænd fra egnen, alle naturligvis med hustruer. Børnene voksede op i relativ frihed, og intet manglede. Først og fremmest var de omgivet af forældrenes kærlighed, dertil kom hjemmets velstand. Da den ældste søn giftede sig, fik de nygifte for eksempel en temmelig stor gård lidt uden for Brørup i bryllupsgave; det var niveauet.

Mor og moster

I 1913 blev familien Mikkelsen ramt af en tragedie ved moderens pludselige død kun 49 år gammel. I Sydjydsk Folkeblad kunne man den 22. september læse følgende fra egnen omkring Gørding: »Pludseligt Dødsfald. Hestehandler S.M. Jensens Hustru er pludselig afgaaet ved Døden. Hun gik Fredag Aften til Sengs og var rask. Lørdag Morgen laa hun død i Sengen.« Hendes mand var da 54 år, børnene atten, sytten og femten. Det fortæller lidt om den kontante udtryksmåde i familien, at den ældste søn, der på det tidspunkt var beskæftiget med hestehandel i Hannover, blev kaldt hjem med et telegram, der lød: »Mor er død, kom hjem, køb noget ordentligt tøj«. Dødsannoncen fulgte tre dage i træk og lød:

At min kære Hustru, mine Børns kære Moder,
Elisabeth Jensen
Dags Dato er afgaaet ved Døden, bekendtgøres herved.
Gørding den 20. Septbr. 1913
S.M. Jensen
Begravelsen foregaar Torsdag den 25. Septbr., Kl. 1½
fra Gørding Forsamlingshus,
Kl. 3 fra Gørding Kirke.

Det var dengang almindeligt ved begravelser, at man begyndte med fælles spisning og mindetaler for derefter at følge den afdøde forbi hjemmet og videre til højtideligheden i kirken. For de efterladte har det været en tung eftermiddag. Tabet af hustruen kom til at præge Søren Mikkelsen gennem mange år, og hans og børnenes savn og sorg gjorde tiden efter vanskelig. Det var helt nødvendigt, at en kvinde trådte til for at lede den store husholdning, og en husbestyrerinde blev antaget, men det gik på ingen måde. Hverken Søren Mikkelsen eller hans børn kunne tolerere en fremmed kvindes »indtrængen« på deres område, og kort efter nytår 1914 trådte moster, Marie Andersen, til. Hun opsagde sin stilling som oversygeplejerske på Amtssygehuset i Brørup for at tage sig af hjemmet i Gørding. Hun fortsatte denne gerning, så længe Søren Mikkelsen levede, og hun blev som en mor for især den femtenårige Anna Kirstine.

Amtssygehuset i Brørup blev opført 1908 og blev fra dette år og frem til 1934 ledet af overlæge Jens Christian Møller, nær ven af Søren Mikkelsen. Marie Andersen var sygehusets første oversygeplejerske og havde sit arbejde der fra 1908 til 1914. Sygehuset havde 35 sengepladser fordelt på to afdelinger. Den ene var beregnet for medicinsk-kirurgiske patienter og havde desuden at par celler til sindssyge, den anden var til patienter med smitsom sygdom; især hærgede difteri, skalagensfeber og tyfus. Marie Andersen mødte som selverhvervende kvinde i en ledende stilling mange og spændende udfordringer, men hun fortrød aldrig sit valg, da hun forlod Brørup Sygehus for fremover at tage sig af sin søsters familie i medgang og modgang. Inflationen efter første verdenskrig ramte også hestehandelen, økonomien blev dårligere, men Søren Mikkelsen klarede sig igennem og oparbejdede igen en stor forretning inden for handel med heste. Da han på grund af alder solgte bedriften, flyttede han og moster Marie til et mindre hus i Gørding, hvor de nød deres alderdom, og hvor Søren Mikkelsen blev plejet med omsorg i sin sidste levetid, hvor sygdom stødte til.

Frøken Mikkelsens moster Marie blev knapt hundrede år gammel. Hun klarede sig alene i det rummelige hus indtil få år før sin død. Sine sidste år tilbragte hun på De gamles Hjem i Gørding. Frøken Mikkelsen kom ofte på besøg hos sin moster, og da denne begyndte at spørge: »Tror du ikke Anna, at Vorherre snart vil have mig?« svarede frøken Mikkelsen: »Nej, lille moster, det vil han bestemt ikke, han har heldigvis så meget andet at passe!« Det var et svar, der fornøjede og livede op. Begge kvinder havde et godt hu-

mør, sort humor og kærlig omtanke vekslede i forholdet mellem dem. Da moster Marie døde i 1968, ophørte frøken Mikkelsens tilknytning til Gørding. Den ældste bror var da bosat i Århus som forretningsmand, den yngste var grosserer inden for manufaktur og boede i Rungsted. Disse to hjem blev frøken Mikkelsens fortsatte tilknytning til sin familie.

Skoletiden

Den 16. april 1904 tog Elisabeth Mikkelsen Jensen sin lille datter ved hånden og fulgte hende den korte vej til skolen ved kirken, Gørding Byskole. Anna var da blot fem år gammel, men fyldte seks få uger efter. Hun var »en lille klog en«, blev der sagt, og dertil ivrig og foretagsom; det var slet ikke for tidligt at få hende i første klasse. I skoleprotokollen står der om hende: »Anna Kirstine Jensen, kaldet Mikkelsen, født den 4-5-98, datter af S.M. Jensen, Gørding, alder 5, vaccineret 2-9-03 af læge Jensen, Gørding«. Der var tale om den lovbefalede koppevaccination, der blev ført til protokols og fremlagt ved eksamen samme år.

Gørding Byskole 1906. Yngste klasse leger under ledelse af lærerinde frøken Wimmelmann.
Foto: Gørding Sognearkiv.

Anna Mikkelsen havde den lykke at få frøken Ane Marie Wimmelmann som klasselærer Hun var dygtig og velanskrevet. Hun var en statelig kvinde, altid nobelt klædt i højhalset mørk kjole. Hun elskede børnene, men de skulle adlyde. Gjorde de ikke det, blev hun den skrappe lærerinde. Myndighed var i høj grad nødvendig også i datidens skole med høj klassekvotient – mellem tredive og fyrre elever – og børn på forskellige alderstrin i skolens yngste, mellemste og øverste klasse. Kærlighed til børnene, men også et fast styre karakteriserede frøken Wimmelmanns pædagogiske arbejde, og begge egenskaber er taget i brug over for den lille selvstændige Anna Mikkelsen. Hun huskes af meget ældre mennesker i Gørding som temperamentsfuld og dristig. »Hun kunne være gal'hovedet, også som barn, men hun blev hurtigt god igen«, lyder det samstemmende. Søren Mikkelsen Jensens børn var privilegerede hjemmefra. At være søn eller datter af »Kong Søren« gav prestige.

Frøken Wimmelmann førte omhyggeligt den daglige protokol. Antal mødte dage og antal forsømte blev noteret, og hvad det

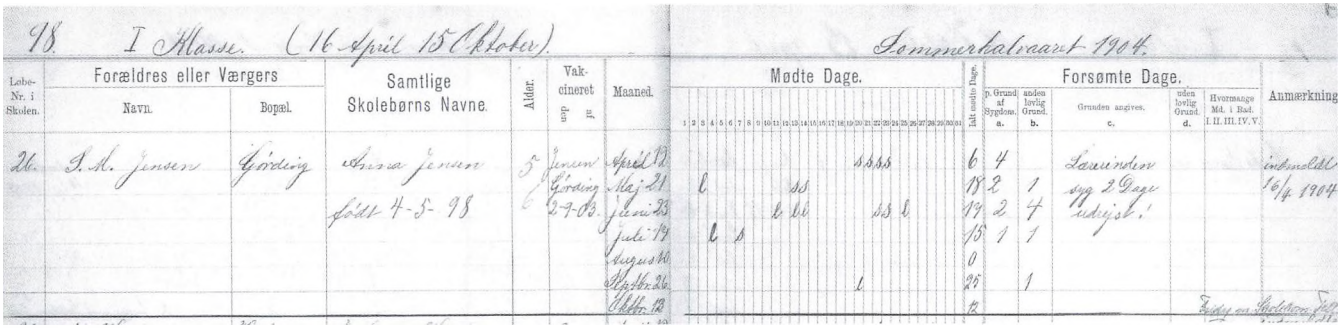

Skoleprotokol for yngste klasse 1904. Anna Jensen, kaldet Mikkelsen, ses indmeldt som 5-årig, behørig vaccineret mod kopper.
Ill.: Landsarkivet for Nørrejylland.

sidste angår, var der tre muligheder: »På grund af sygdom«, »anden lovlig grund« og »uden lovlig grund«. Der var naturligvis ikke kryds ved den sidste begrundelse ud for Anna Kirstines navn – det kom der langt senere i ældste klasse – men det ses, at hun dette første sommerhalvår har haft ni sygedage og at have været udrejst med sin familie i alt syv dage. Disse rejsedage er i protokollen forsynet med udråbstegn, de har næppe huet frøken Wimmelmann, men under »Bemærkninger« ses anført, at der var givet tilladelse af skolekommissionen. Endnu to skolefridage forekom i forbindelse med lærerindens sygefravær. I de gamle skoleprotokoller ligger endnu forskellige glansbilleder, som pigerne har foræret deres lærer eller lærerinde. Det er næppe tilfældigt, at de fleste billeder findes mellem de sider, der er ført af frøken Wimmelmann.

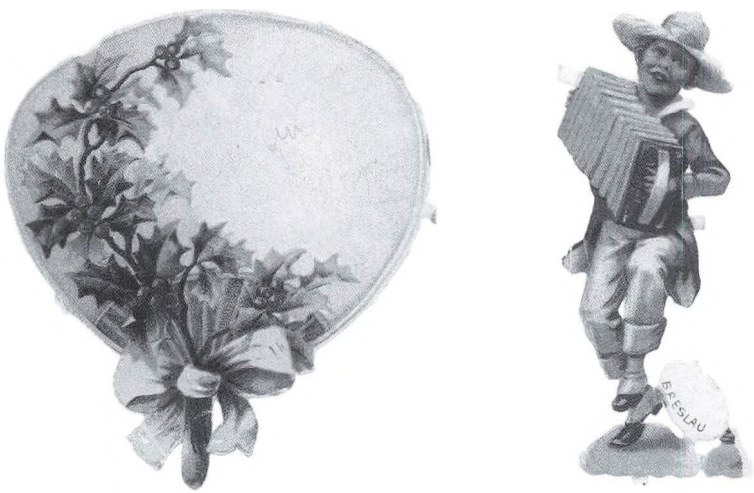

Glansbilleder fra begyndelsen af 1900-tallet foræret til den afholdte lærerinde frøken Wimmelmann.
Ill.: Privat eje.

Den stråtækte

Gørding Byskole hørte absolut til de stråtækte. Undervisningen foregik under meget trange og primitive forhold, os fra kakkelovnen var hyppigt årsag til afbrydelse af undervisningen, og klassekvotienten var høj. Brønden ved skolen befandt sig lige ved kirkegårdsmu-

ren, her kunne børnene få slukket deres tørst ved et fastlænket drikkekrus. Arbejdstilsyn og hygiejneregulativer var man ikke besværet med dengang, men regler var der. For eksempel skulle alle børnene i skolens tre klasser medbringe skiftesko til indendørs brug, og talrige formaninger ses givet om ikke at glemme dette, og ikke »løbe lige ind og svine gulvet til!« Skoleåret var delt op i sommer- og vinterhalvår med ferie i høstens tid i august. Sommerskolen med et ugentligt timetal på 15 var frivillig, de fleste var piger, og Anna Mikkelsen var gennem hele sin skoletid med fra april til november. Vinterskolen med 33 timer fordelt over ugens seks hverdage kaldte både drenge og piger til undervisningen. Hårde vintre afspejler sig i skoleprotokollen, hvor der den 18. december og den 25. og 29. januar 1904-05 skrives: »Ingen børn i skole på grund af snestorm«. Også »Voldsomt regnvejr« og »Snefog« kunne forkorte skoledagen. Kong Frederik den Ottendes død og bisættelse i 1912 medførte en skolefridag; måske har der hos børnene indsneget sig også glæder i landesorgen. Fagene læsning, skrivning, regning og bibelhistorie var obligatoriske fra første klasse, senere kom andre fag til, og i Gørding Byskole ses Fædrelandshistorie at have haft stor vægt. To gange om året – i april og oktober – blev der afholdt eksamen og med ujævne mellemrum ses skolen at have stået på den anden ende på grund af provstevisitats.

Frikvarter i skolen ved kirken, Gørding Byskole, 1910.
Foto: Gørding Sognearkiv.

Ved at blade i de gamle skoleprotokoller får man et mangesidet indtryk af datidens skole. Den sirlige skrift vidner om den omhyggelige lærer eller lærerinde, der noterede børnenes for- og efternavne og forskellige data hvert sommer- og vinterhalvår skoletiden igennem. Kun sjældent er faderens erhverv nævnt, og det gælder stort set kun lægen og præsten. Et enkelt år har der i Gørding Byskole været en enten oprørsk eller fremskridtsvenlig lærer, der kun skrev børnenes fornavne. Det ser tiltalende ud, men samme lærer brugte heller ikke hverken datoer eller årstal, så man må gætte sig frem til disse data. Endelig er afkrydsningen for fravær sat så lemfældigt, at ingen kan

være sikker på, om et fravær var med eller uden lovlig grund. Denne lærers eller lærerindes skrift optræder kun i protokollen ét år – man kan måske gætte sig til årsagen.

Ny skole i Gørding

Den 1. december 1909 står der ud for Anna Mikkelsens navn »Udmeldt«. Hun var da elleve år, og oplysningen er så kortfattet, at man uvilkårligt spørger hvorfor. Det var almindeligt ved udmeldelser at anføre grunden, men om den forlyder der i dette tilfælde intet. Årsager kunne være »konfirmation, familien flyttet fra byen, flyttet til anden skole, sendt til drengeopdragelsesanstalten »Godthåb« og i sjældne tilfælde død«. Anna Mikkelsens udmeldelse må have været hjemmets beslutning, men baggrunden for at tage den elleveårige pige ud af skolen fortaber sig i det uvisse. Først den 20. november 1910 vender hun tilbage – igen uden kommentarer i hverken klasseprotokol eller referat fra lærerrådsmøder. Årsagen til dette års fravær kan man kun gisne om, men undervisningspligten har jo bestået. Har der været tale om sygdom, om hjemmeundervisning, om undervisning i anden institution? Ved eventuel uoverensstemmelse mellem hjem og skole har Søren Mikkelsen Jensen med lethed haft råd til at finansiere anden undervisning for din datter, og hjemmeundervisning var tilladt, blot skulle der aflægges prøver på skolen med passende mellemrum. Måske ses efterfølgende en vis skoletræthed hos Anna Mikkelsen. I hvert fald optræder der lidt for mange krydser i protokollens rubrik »Forsømt uden lovlig grund«. Tingene blev rettet op, da de små skoler i Gørding blev nedlagt og børn og undervisning samlet i den nye Gørding Skole, opført 1910 og taget i brug den 1. marts 1911. Anna Mikkelsen kom her i syvende klasse, var tretten år gammel og nu flittig igen.

Gørding Skole blev indviet under megen festivitas og med mange alvorsord om ansvar og pligt. Frøken Wimmelmann, Anna Mikkelsens lærerinde gennem hele skoletiden, skrev en sang til lejligheden på melodien »Hr. Peder kasted' runer over spange«. Dens to sidste vers inddrager både børn, forældre og lærere og viser forfatterens og vel også tidens kristne sindelag og lyder:

»Vi beder jer forældre være rede
om skolens tarv at værne og at frede.
Skal værket lykkes, må vi
arbejde hånd i hånd,
og mellem os må herske
fordragelighedens ånd.
Da forgæves skolen ej er bygget,
da den hegnet blive vil og hygget,
er vort håb!

Så vil vi frejdigt til vor gerning skride,
på hjælp til selvhjælp tør vi trøstig lide.
Det er en herlig gerning
at samles med de små,
at hjælpe dem til rette,
at lære dem forstå:
Livets herlighed, dets kraft og fylde,
hvad vor næste og vor Gud vi skylde,
og os selv«.

Den nye skole blev hurtigt velanskrevet i lokalbefolkningen hos børn og forældre og i lærerkredse. Det var nemt at få kvalificerede undervisere til de nye omgivelser, og ved annoncering i 1913 efter en ny førstelærer, var der 56 ansøgere til embedet. Integreringen af både børn og lærere fra de tidligere skoler krævede i begyndelsen særlig mange lærerrådsmøder. Ved det første, der blev holdt på den nye skole, blev der behandlet tre sager, der lagde skolens pædagogiske linje:

»Fagfordelingen foretoges.

Det vedtoges at afholde et forældremøde hvert år i oktober måned.

For ordenens opretholdelse påtaltes det, at børnene med undtagelse af ordensduksen ikke må opholde sig i klasseværelset i frikvarteret. I dårligt vejr må børnene opholde sig i entréerne, dog må de dér holde sig i ro, for eksempel ikke stå op på træskillerummene eller spille bold. Man må påse, at børnene tager deres skiftesko med ud på gangene og for eksempel ikke lader skoene stå på deres pladser i klassen«.

Mange facetter i skolens dagligdag træder frem gennem referaterne fra de følgende lærerrådsmøder. Fra et omfattende referat af et møde den 8. januar 1912 ses i beslutningsprotokollen blandt andet, at:

»Lærerne skal vogte sig for at overbebyrde eleverne med lektier. Pensum er sat lovlig stort og beregnet på et større timetal.

Kollegial omtale indadtil og blandt befolkningen pålægges.

Eftersidning må ikke misbruges og eftersidderen aldrig være uden opsyn.

God skrivestilling skal påses, såvel kropstilling som fingerstillingen.

Børnene skal lære at hilse pænt.

Hvis et barn bliver sygt i skolen, skal det følges hjem af en kammerat.

Eksamen holdes i følgende fag: Religion, dansk, anskuelse, fysik, sang, regning, naturhistorie, engelsk, matematik, sagnhistorie, historie, geografi, naturhistorie og gymnastik.

Fastelavnsmandag holdes »fastelavnsløjer« med dans for børnene i de ældste klasser«.

Anna Mikkelsen og Maria Koed

Gennem leg og gennem forældrenes venskab var de tre »Søren Mikkelsen-børn«, Kristjan, Anton og Anna, godt kendt med mejeribestyrerens tre jævnaldrende børn, Alfred, Maria og Frode Koed. Børnene fra mejeriet havde gået på Gørding Stationsskole, men i 1911 kom eleverne fra skolerne i byen, ved stationen og også fra den nærliggende landsby Fladsbjerg under samme tag i den nye Gørding Skole. Anna Mikkelsen og Maria Koed blev nu foruden at være veninder også klassekammerater. Et venskab blev grundlagt i barndommen, styrkedes i ungdommen og den fælles uddannelse til sygeplejerske, det blev nært og bestod livet igennem. Deres lærerinde frøken Wimmelmann styrede fortsat nu også de højere klasser med fast og kærlig hånd. Begge dele har været godt for ikke mindst den meget impulsive Anna Mikkelsen.

Elevunderlaget i den nye skole blev nu så stort, at moderne undervisning kunne gives. Dagbladet Jyllands-Posten skrev den 27. juli 1913 følgende om forsøg med

Indvielse af den nye skole i Gørding 1911. Anna Mikkelsen i bageste række som en af de ældste.
Foto: Gørding Sognearkiv.

udvidelse af undervisningen: »Et forsøg, der går i den retning, ses man at have gjort i stationsbyen Gørding i Ribe Stift, idet man der har indrettet en særskilt klasse med udvidet undervisning (engelsk og eventuelt lidt tysk, nogen matematik, praktisk anlagt, og uddybelse af de almindelige skolefag) for de ældre, bedre begavede børn, hvis forældre måtte ønske det. Klassen har hverdagsundervisning året rundt, 5 dage ugentlig á 3 timer. Der betales lave skolepenge og gives stipendier til uformuende børn. Forsøget er nyt, men synes at slå an, eftersom der foreligger forslag om i samme sogn at oprette endnu en klasse af samme art. Tænkte man sig skoletiden udvidet til det 15. år, ville det gå endnu bedre, bemærker skoledirektionen for Ribe-Gørding Herreder«. Anna Mikkelsen blev elev i denne særskilte klasse, den første overbygning på grundskolen, og ikke mindst faget engelsk greb hende og kom hende senere til gode. Skoletiden sluttede med det fyldte fjortende år og med konfir-

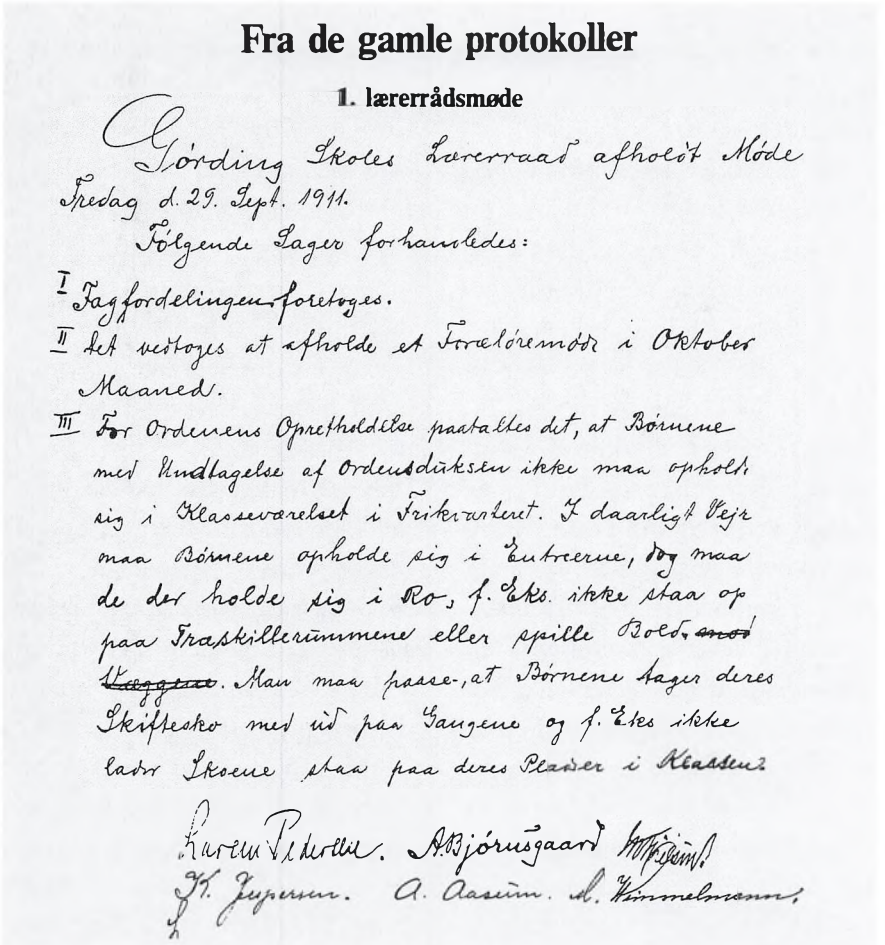

Fra de gamle protokoller

1. lærerrådsmøde

Gørding Skoles Lærerraad afholdt Møde
Fredag d. 29. Sept. 1911.
Følgende Sager forhandledes:
I Tagfordelingen foretoges.
II Det vedtoges at afholde et Forælderemøde i Oktober Maaned.
III For Ordenens Opretholdelse paataltes det, at Børnene med Undtagelse af Ordensduksen ikke maa opholde sig i Klasseværelset i Frikvarteret. I daarligt Vejr maa Børnene opholde sig i Entreerne, dog maa de der holde sig i Ro, f. Eks. ikke staa op paa Traskillerummene eller spille Bold. ~~mod Væggene~~. Man maa passe, at Børnene tager deres Skiftesko med ud paa Gangene og f. Eks ikke lader Skoene staa paa deres Pladser i Klassen.

Karen Pedersen. A. Bjørnsgaard [illegible]
K. Jespersen. A. Aasum. A. Wimmelmann.

Protokol fra det første lærerrådsmøde på den nye Gørding Skole september 1911.
Ill.: Landsarkivet for Nørrejylland.

mation i Vejrup Kirke den 6. oktober 1912 – Gørding og Vejrup tilhørte samme pastorat. Anna Mikkelsen blev i sit hjem de første år, der var ingen grund til at sende datteren så tidligt hjemmefra. I folketællingslisten står hun opført som »datter/tjenestetyende«, og der har utvivlsomt været nok at bestille i det store hus – til daglig og ved gæstebud.

Tiden mellem skole og uddannelse

En plads i huset var almindelig for unge piger og nødvendig for den, der ville være sygeplejerske. Anna Mikkelsen lærte husholdning dels i sit hjem, dels på andre gårde i nærheden af hjemmet. Som det var skik især for gårdmandsdøtre afrundede hun sin huslige uddannelse med et kursus på husholdningsskole. Det blev på den velrenommerede Baungaard Husholdningsskole i Vejen. Her blev der givet en gedigen og alsidig uddannelse til unge piger, og det særlige ved skolen var, at den var baseret på en stor gård i funktion; de fleste råvarer blev produceret på stedet i stald og i køkkenhave. Skolen, der begyndte sit virke 1907, havde til formål »At opdrage unge kvinder til med forstand, omtanke og interesse at tage de huslige arbejder op, således at de senere som husmoder med økonomi og orden kan styre et hus eller være til hjælp for en husmoder«. Den praktiske uddannelse omfattede: »Almindelig og finere madlavning, bagning og slagtning, konservering af frugt og grøntsager (særlig henkogning), stuepige-

Ferie på Fanø 1915. Frøken Mikkelsen til højre sammen med sin moster, Marie Andersen.
Foto: Frøken Petrea Jensine Lund, Gørding.
Fotografen boede hver sommer på Fanø, hvor hun levede af at fotografere badegæster. Mod en lille ekstrabetaling kunne man blive fotograferet i Fanødragt. Petrea lund var jævnaldrende og veninde med Marie Andersen, og hun og Anna Mikkelsen tilbragte ferien i Petreas hus i Sønderho.
Kilder: Gørding Sognearkiv og Sognearkiverne på Fanø. Sønderho-arkivet.

gerning (rengøring, borddækning, vask og tøjbehandling), håndgerning og havebrug«. Den teoretiske uddannelse indeholdt: »Husholdningskemi og næringsmiddellære, sundhedslære (syge- og barnepleje), havebrug og fjerkræavl, husholdningsregnskab og kostberegning«. Dertil kom almenoplysende foredrag og flittig brug af højskolesangbogen.

Betalingen for sommer- og vinterkurser var 50 kroner pr. måned, og til bøger medgik cirka 15 kroner. Også udgifter til forbrug skulle påregnes, således kostede elektrisk lys på én-mandsværelser to kroner, på to-mandsværelser halvanden krone og på tre-mandsværelser én krone pr. måned i vinterhalvåret; om sommeren var betalingen en fjerdedel af disse beløb. Brændsel til kakkelovnen på elevernes værelser skulle de selv sørge for, og endelig kostede det 25 øre pr. måned at benytte cykelstalden. I brevet, der tilgik de vordende elever stod: »De må medbringe bomuldskjoler og forklæder, overtræksærmer, grydeklude og morgenkapper, endvidere sengeklæder, sengetæppe, lagener og håndklæder, mrkt. med navn. På værelserne er garderobe med skab og skuffe til hver elev; af møbler må derfor kun medbringes kuffert«. Skolens forstanderpar var Jens Kristian Madsen og Rebekka la Cour Madsen. Desuden medvirkede én eller to husholdningslærerinder og en havebrugslærer. Efter opholdet og lærdommen på husholdningsskolen rejste Anna Mikkelsen til England med det formål at lære sprog. Interessen var vakt gennem undervisningen i Gørding Skoles moderne overbygning. Hun blev i den huslige plads derovre i to år, faldt godt til i familien og opretholdt forbindelsen med den gennem mange år.

Anna Mikkelsen var således en særdeles velkvalificeret ansøger til optagelse som sygeplejeelev. Der blev lagt vægt på gode skolekundskaber og – måske nok så vigtigt – at eleven kunne bestille noget i det praktiske arbejde. Det var ikke ualmindeligt, at en oversygeplejerske ved ansættelsessamtalen forlangte at se ansøgerens hænder. »Ræk venligst Deres hænder frem«, lød det i en bestemt tone, og ikke så få unge kvinder oplevede, at de nær var faldet igennem ved denne prøve – hænderne skulle se arbejdsvante ud. Anna Mikkelsen havde ikke blot arbejdsvante hænder, et godt hoved og en solid huslig uddannelse bag sig, da hun begyndte som sygeplejeelev, hun var også frimodig og

Baungaard Husholdningsskole i Vejen.
Foto: Lokalhistorisk Arkiv for Vejen Kommune.

selvstændig i sin fremfærd; dette skulle senere føre til vanskeligheder for hende i den tids strikse hospitalsverden.

Et sygehus i Sønderjylland

Amtssygehuset i Sønderborg

Amtssygehuset i Sønderborg, Kongevejshospitalet, hvor Anna Mikkelsen fik sin uddannelse og et mangeårigt virke som afdelingssygeplejerske, var opført i 1894 – altså i tysk tid i Sønderjylland. Det var et af de mange provinssygehuse, der blev opført i tiårene på begge sider af 1900-tallet i Danmark og Slesvig-Holsten. Basis for det omfattende nybyggeri og udvidelse af bestående små sygehuse var medicinske og naturvidenskabelige opdagelser som narkosestoffer, desinfektion, sterilisation af kirurgiske instrumenter og ikke mindst opdagelse af røntgenstrålerne. Disse landvindinger gjorde det hensigtsmæssigt at samle patienter på sygehuse til undersøgelse, behandling og pleje. Kongevejshospitalet havde plads til tyve patienter, og den oprindelige stab bestod af tre diakonisser til at varetage sygeplejen og husholdningen, alle fra det tyske diakonissehus i Flensborg, en tjenestepige, en maskinist og en huskarl. Operationer og anden behandling blev udført af de praktiserende læger i byen. Med en lille udvidelse af staben – flere diakonisser og flere tjenestepiger – bestod denne ordning frem til få år efter Sønderjyllands genforening med Danmark i 1920. De sønderjyske sygehuse var nedslidte efter første verdenskrig. Der hav-

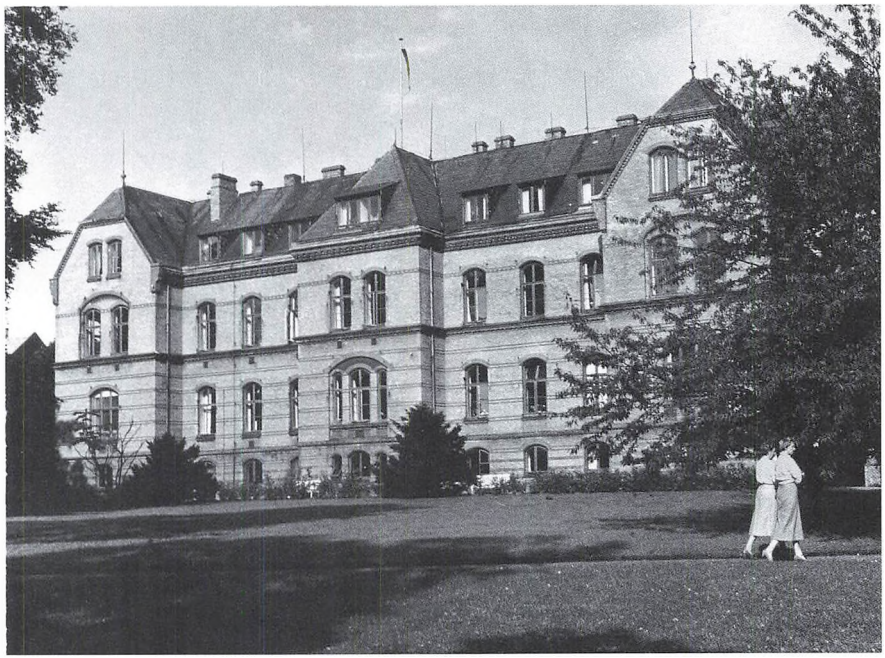

Kongevejshospitalet 1952. Afdeling B, frøken Mikkelsens afdeling fra 1935 til 1958, omfattede husets første sal. Hendes lejlighed i det samme åremål lå på anden sal længst til venstre.
Foto: Museet på Sønderborg Sygehus.

de ikke været penge til hverken vedligeholdelse eller nye initiativer – Tysklands krigsførelse havde påvirket økonomien. Da den første danske overlæge på Kongevejshospitalet, Ekkert Petersen, blev ansat i 1922, var der nok at tage fat på, og Ekkert Petersen var en dynamisk igangsætter. De mest påtrængende spørgsmål var at få Kongevejshospitalet renoveret og udvidet, så det kom på højde med tilsvarende danske sygehuse, og at få flere sengepladser, da indlæggelsestallet hurtigt steg. Der måtte ansættes flere sygeplejersker i takt med det stigende patienttal, og en sygeplejerskeuddannelse måtte etableres. Det blev nødvendigt at forbedre boligforholdene for sygeplejersker og elever. 1923 blev året for disse store ændringer, og sengetallet steg til 130 foruden 18 senge i en epidemibygning i sygehusets have.

Det beskedne skilt ved lågestolpen angiver, at her går man ind på Kongevejshospitalet. Smedejernsstakittet afgrænsede haven mod Kongevej. Bagest ses læge- og sygeplejerskeboligen fra midten af 1950'erne. Foto: Sigrid Gregersen.

Læge- og sygeplejerskeforhold

I modsætning til de nye overlæger på de øvrige sønderjyske sygehuse ønskede Ekkert Petersen ikke diakonisser på sit hospital. Han frygtede utilbørlig påvirkning i religiøs henseende og fandt, at søstrene ikke var dygtige nok. Naturligvis kunne man under ingen omstændigheder have fortsat med ansættelse af tyske diakonisser, men begge danske stiftelser, Den danske Diakonissestiftelse og Sankt Lukas Stiftelsen, stod parat til at sende danske søstre til stedet. Ekkert Petersen fastholdt imidlertid sit synspunkt. Han fandt, at de tyske diakonisser gennemgående var meget myndige. Oversygeplejersken, søster Sofie, var således en særdeles bestemt dame, som alle frygtede, men værst var det, at sygeplejen var alt andet end moderne. Diakonisserne tog kun temperatur på kvindelige patienter og fandt det upassende at tage temperatur hos mænd. På sygehusets loft behandledes patienter med kønssygdomme, der var stærkt udbredt efter første verdenskrig, og her passede søstrene også kun de kvindelige patienter, mens plejen af mændene blev varetaget af havemanden. Under

Den smukke svungne fortrappe med gedigent smedejernsgelænder – her i julemåneden – fra hoveddøren til anden sal. Den førte op til afdeling B, til personalegangen og til afdelingssygeplejerskernes lejligheder. Foto: Sigrid Gregersen.

en stuegang havde Ekkert Petersen ordineret et lavement til en mandlig patient, diakonissen havde nikket bekræftende, men da stuegangen var forbi, kom overlægen tilfældigvis til at se ud af vinduet og bemærkede, at søsteren kaldte på havemanden, der straks lagde sine redskaber til side og kom ind på afdelingen. Da Ekkert Petersen lidt efter ved selvsyn konstaterede, at havemanden gav det ordinerede lavement, blev det den unge, moderne overlæge for meget. Med referatet af den pågældende episode over for sygehusbestyrelsen blev der sat punktum for diakonissers virke ved Kongevejshospitalet, og de blev fra 1. april 1923 erstattet med fuldt uddannede danske sygeplejersker.

Vanskeligere var det for Ekkert Petersen at overbevise bestyrelsen om, at de praktiserende lægers indlæggelses- og behandlingsret måtte ophøre. Overlægen ønskede selv at stå for indkald af patienter og at operere og behandle på egne præmisser, bistået af reservelæger. De praktiserende læger ville ikke opgive deres hidtidige rettigheder, og meningsudvekslingerne var skarpe. Ekkert Petersen satte sin stilling ind på spørgsmålet, og så bøjede sygehusbestyrelsen sig. Man var klar over, at det ikke gik an at miste en dygtig og fremsynet kirurg. De praktiserende læger syntes afgjort ikke om at miste deres rettigheder, men med tiden blev et antageligt eller godt samarbejde etableret mellem overlægen på Kongevejshospitalet og lægerne i praksis.

Sygeplejeelever på Kongevejshospitalet – overlægens initiativ

Ligesom det var overlægen, der organiserede sygeplejen på Kongevejshospitalet efter dansk mønster, var det også ham, der strukturerede elevuddannelsen på stedet. Ekkert Petersen kom til sygehuset i Sønderborg fra Bispebjerg Hospital, hvor der fandtes en højt estimeret sygeplejerskeuddannelse, og hvor han selv havde undervist; han tog således mere end lægefaglig viden med sig til overlægestillingen i det sønderjyske. I 1920'erne var uddannelsen til sygeplejerske meget uensartet, især i provinsen. Ét-årig og to-årig læretid var ikke ualmindeligt, fra Dansk Sygeplejeråds side arbejdede man for, at alle skulle have en tre-årig uddannelse, og man så med velvilje på initiativerne også på Kongevejshospitalet, officielt Sønderborg Amtssygehus. Her skulle uddannelsen fra første begyndelse ikke alene være tre-årig, men der skulle også fra starten være både førsteårs, andetårs og tredjeårs elever. Det fremgår af den første annonce efter elever i Tidsskrift for Sygeplejersker februar 1923, der lød:

Overlæge Ekkert Petersen, Kongevejshospitalets chef fra 1922 til 1957, på sit kontor. Fotografiet er taget af afdelingssygeplejerske frøken Skau.
Foto: Dansk Sygeplejehistorisk Museum.

»Den 1. april d.å. er der ti pladser ledige som elever ved sygeplejen ved Sønderborg Amtssygehus. De fem ansættes uden forhen at have været beskæftiget ved sygeplejen, for de tre elevers vedkommende ønskes ét års elevuddannelse, og for de to elevers vedkommende ønskes to års uddannelse som sygeplejeelever. Nærmere oplysninger kan fås ved henvendelse til overlægen«.

Stillingerne blev hurtigt besat, en uddannelse var oprettet, og – arbejdskraft tilført.

I samme tidsskrift blev der annonceret efter afdelingssygeplejersker og sygeplejeassistenter til sengeafdeling og operationsstue og efter en oversygeplejerske. I oversygeplejerskeannoncen blev oplyst, at lønnen var 2400 kroner om året samt fri station, det vil sige bolig, kost, vask og uniform. I denne stilling ansattes Ingeborg Paulsen, der fik sit virke på Kongevejshospitalet fra 1923 til 1949. Efter frøken Paulsens ansættelse hed det i annoncering efter elever yderligere, »Gode skolekundskaber fordres« og »Henvendelse til oversygeplejersken«. Det betød ikke, at overlægen slap sit tag i ansættelsesproceduren. Alle ansøgere skulle forestilles for ham, og hans ord havde afgørende vægt. Ekkert Petersen var og forblev chefen indtil sin pensionering i 1957. I 1920'erne og flere tiår efter var dette almindeligt. På andre sygehuse mildnedes dog det strenge hierarki og det meget strikte regime med årene, men ikke på Kongevejshospitalet. Der var overlægens ord lov til det sidste. Det samme var afdelingssygeplejerskens over for hendes stab og ikke mindst over for sygeplejeeleverne.

Godt begyndt ...

Anna Mikkelsen begyndte sin uddannelse den 1. april 1926 og gennemførte de tre elevår om end med et enkelt afbræk undervejs. Hun var godt rustet til selve uddannelsen og arbejdet, men den strenge og ofte urimelige behandling af eleverne var mere end vanskelig at klare for den 27-årige og meget selvstændige kvinde. Arbejdet var krævende. I en pjece »Hvorledes bliver jeg sygeplejerske?« udgivet af Dansk Sygeplejeråd i 1927 er sygeplejerskens arbejdsvilkår beskrevet således: »Dagtjeneste: klokken 6 morgen til klokken 7-8 aften. Nattjeneste: klokken 7 aften til klokken 7-8 morgen. Fritid: 1_ time daglig, 1 ugentlig fridag. Nattevagt: 14 nætter hver 3. måned«. Vedrørende elever er tilføjet: »Ferie: 1. år 8 dage, 2. år 14 dage, 3. år 21 dage. Sygehuset yder en månedlig gage af 30 kroner 1.år, 40 kroner 2. år, 50 kroner 3. år. Tjenestedragt ydes. Der gives praktisk og teoretisk undervisning«. Dansk Sygeplejeråd havde i 1926 udgivet en Lærebog og Håndbog i Sygepleje, et omfattende og gedigent værk. Den blev revideret og udsendt i ny udgave 1941 og 1950, og denne bog i tre bind dannede stort set grundlaget for den teoretiske undervisning frem til 1958, hvor en gennemgribende reform af sygeplejerskeuddannelsen blev sat i værk. Anna Mikkelsen gik således ind til en efter sin tid moderne uddannelse med de nyeste lærebøger.

Løn-, vagt- og fritidsreglerne, som anført i Dansk Sygeplejeråds pjece, gjaldt nu ikke over hele landet. På Kongevejshospitalet var sygeplejeelevernes løn det første år 15 kroner, andet år 20 kroner og tredje års elever fik 40 kroner. Fritidsreglerne holdt heller ikke helt. En fridag blev nemt inddraget – og ikke erstattet – når der var behov for hjælp på afdelingen. Hvis eleven dristede sig til at protestere og gå til oversygeplejersken med sagen, lød det fra frøken Paulsen: »Hvis De ikke kan ofre Dem for patienterne, skal De slet ikke være sygeplejerske«. Bøn om frihed til at deltage i for eksempel forældres sølvbryllup, måtte over-

vejes. Tilladelsen *blev* givet, men ikke før i sidste øjeblik. Det samme gjaldt ferier, hvor det nemt kunne lyde fra afdelingssygeplejersken: »Og så holder De ferie fra i morgen, frøken Mikkelsen«. Først i 1933, hvor sygeplejersker opnåede at få statsautorisation efter den tre-årige uddannelse, og hvor arbejdet med at få ens retningslinjer for uddannelsen landet over blev intensiveret, blev forholdene bedret.

Strikt husorden

Oversygeplejerske frøken Paulsen tog imod, da Anna Mikkelsen og andre elever ankom til Kongevejshospitalet den 1. april 1926. Hendes velkomst var venlig, måske lidt kølig, og den fulgtes af en omfattende orientering om, hvad der forventedes af sygeplejeelever. En striks husorden blev gennemgået, den hang desuden i glas og ramme på elevgangen og kunne således til enhver tid repeteres, og den skulle følges til punkt og prikke. Af reglerne fremgik blandt andet, at eleverne skulle være hjemme inden klokken 21.30, at der ikke måtte være besøg på værelserne efter den tid og under ingen omstændigheder af mænd. Der skulle være ro på personalegangen om aftenen, da afdelingssygeplejerskerne og oversygeplejersken selv også havde bolig der. Hvis eleven forlod sygehuset om natten i forbindelse med en fridag, skulle der gives besked til oversygeplejersken både mundtligt og skriftligt om, hvor hun tog hen. Skete det ikke, ville straffen være udrejseforbud i fra en måned op til et halvt år. Afsluttende sagde frøken Paulsen, at hvis eleverne overtrådte husordenen, ville de blive sagt op. Ikke nogen helt varm velkomst. Derefter fik de nye elever udleveret uniformer, men fik ingen anvisning på, hvordan den skulle samles. Der var mange løse dele, kjole, krave, overdel og nederste del af forklæde samt talrige knapper. Heldigvis kom eleverne til at bo sammen to og to eller fire på samme værelse, så man kunne hjælpe hinanden i de stivede uniformer. Kappen var endnu ikke et problem, den blev først aktuel efter vel overstået prøvetid, og da var det som regel afdelingssygeplejersken, der foldede den og satte den på elevens hoved med et venligt til lykke og håbet om, at hun ville bære kappen med ære og værdighed.

Elevtiden i 1920'erne var streng, ikke blot fysisk, men i høj grad også psykisk, fordi det drejede sig om voksne kvinder i tyveårsalderen eller mere, der kom ind i et system, hvor det at adlyde og aldrig argumentere – det vil sige svare igen – var en selvfølge. I Lærebog og Håndbog i Sygepleje handlede et længere afsnit om de karakteregenskaber en sygeplejeelev – og også den uddannede sygeplejerske – måtte være i besiddelse af. »Høflighed og venlighed« faldt nok de fleste naturligt. »Sanddruhed og pålidelighed« også. »Tålmodighed, selvbeherskelse og lydighed« blev lært – ikke sjældent under tårer. Egenskaben »Lydighed« var begrundet således: »Når en ung kvinde begynder sin sygeplejeuddannelse, er hun over tyve år; hun træder da ind i sygeplejeskolen af egen fri vilje, og der er ingen undskyldning for ulydighed. Det kan være vanskeligt altid at bøje sig, men herunder udvikles evnen til selvbeherskelse«. Anna Mikkelsen – impulsiv, selvstændig, 27 år gammel, ikke overvældende tålmodig

– måtte på et tidspunkt kollidere med især kravet om lydighed.

Den praktiske undervisning

Undervisning i sygepleje skete gennem arbejdet hos patienterne og på afdelingen i øvrigt. Den grundlæggende sygepleje med temperaturmåling, pulstælling, sengeredning, morgen- og aftentoilette, varme omslag, servering af mad, bækkengivning, skylleromsarbejde og rengøring blev grundig indlært. Mere end en tredjedel af sygeplejelevernes arbejde bestod i rengøring. Alt inventar – senge, hjulene under dem, sengeborde, lamper, døre og vægge blev renholdt af eleverne. Afdelingssygeplejerskens skrivebord midt på gangen var et kapitel for sig. Det var nattevagtens arbejde at støve det af og anbringe tingene på det i pinlig orden. Blækhuset til venstre og passende fyldt, blæksuger til højre, alle blyanter samt penneskaft med ren pen vendende med spidsen den samme vej og kalenderbladet vendt. Observation og pleje af patienterne var naturligvis den primære opgave om dagen såvel som om natten. For nattevagten kom

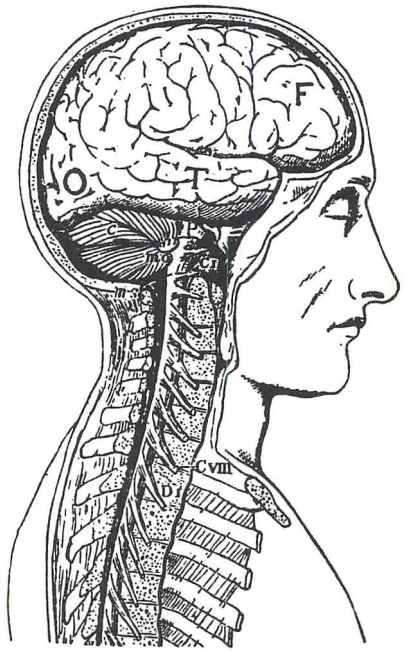

Menneskets hjerne og rygmarv. Anatomi var et vigtigt fag i sygeplejerskeuddannelsen.
Foto: Dansk Sygeplejeråds Lærebog og Håndbog i Sygepleje.

dertil to lidt specielle pligter. I løbet af vagten skulle alle bækkener – og der var mange, da patienterne var fast sengeliggende – kridtes. Med en blanding af vand og kridt blev disse nyttige genstande pudset spejlblanke. Hvis glansen ikke tilfredsstillede afdelingssygeplejersken på hendes morgeninspektion, kunne det let hedde »om igen«, og egenskaben »selvbeherskelse« blev sat på alvorlig prøve hos en måske træt elev. Den anden specielle pligt var nattevagtens rapport til oversygeplejersken om nattens hændelser. Den modtog hun liggende i sin seng bag en skærm. Da denne ikke dækkede alt, var det vel bekendt, at frøken Paulsen sov med natkappe på – ganske fornøjeligt at referere for kammeraterne.

Den mere specielle sygepleje som injektioner og medicingivning var de uddannede sygeplejerskers arbejde, mens eleverne assisterede og herigennem lærte kunsten. Al forbindsskiftning foregik på operationsstuen. Lærerige indslag forekom, når Ekkert Petersen kaldte samtlige elever ned på operationsstuen for at overvære et særligt indgreb eller måske et kejsersnit. Da var han mere menneskelig og talende end på afdelingerne, hvor kun få havde oplevet, at han talte til andre end afdelingssygeplejersken. Det blev som regel gode undervisningstimer, og herigennem kom eleverne til at respektere overlægens dygtighed. Den teoretiske undervisning af sygeplejeeleverne var minimal. Lærebogen fandtes,

men lægen, der skulle undervise, var ofte forhindret af arbejdet, og med selvstudier lå det tungt. For det første faldt eleven uvægerlig i søvn over bogen efter en lang arbejdsdag, for det andet var det langt bedre i fritiden at være sammen med kammeraterne og drøfte »verdenssituationen«, det vil sige Kongevejshospitalets verden.

Uddannelsen gennemført

For Anna Mikkelsen blev det fysiske arbejde ikke for tungt. Hun var stærk, vant til at bestille noget, elskede at tage fat på arbejdet hos patienterne dag og nat, havde et godt humør og *ville* være sygeplejerske. Men det strenge regime på afdelingerne og så dette at blive behandlet og tiltalt som en mellemting mellem et skolebarn og en rekrut krævede den største selvbeherskelse hos hende. Frøken Skau på den ene af sengeafdelingerne kunne være styg, men det var intet imod frøken Rasmussens enevælde på operationsafdelingen. Eleven skulle her være totalt selvudslettende, og svarene skulle være »Ja, frøken Rasmussen«, også på udtalelser om, at samme elev var den største idiot, frøken Rasmussen hidtil havde haft på sin afdeling. Her slog Anna Mikkelsens selvbeherskelse ikke til. Med tydelig stemmeføring, store bogstaver og på jysk overtrådte hun reglen om *aldrig* at svare igen. Frøken Rasmussens fremfærd havde fået adskillige elever til gennem årene at erklære, at nu var det nok, og nu ville man pakke sin kuffert og gå ud i en normal tilværelse for en voksen. Som oftest forblev kufferten upakket, og det skyldtes kammeraternes hjælp, sammenholdet mellem eleverne. Man delte hinandens glæder og sorger, der blev siddet lige så meget på sengene, som der blev ligget i dem. Der var sammenrend af elever hver aften, hvor dagens hændelser blev refereret. Afdelingssygeplejerskernes »overgreb« blev fremlagt i blomstrende vendinger, alt blev endevendt, og man fik luft for opsparet harme. Der blev grinet meget, men der blev også grædt. Det var heller ikke så ligetil dette med at pakke sin kuffert. Det ville være vanskeligt eller umuligt at fortsætte uddannelsen på et andet sygehus. Familien forstod næppe, hvordan deres døtres hverdag formede sig. Det var klart, at unge under uddannelse skulle bøje sig og da ikke mindst inden for sygeplejen, en ansvarsfuld gerning. Men en dag pakkede Anna Mikkelsen sammen. Hendes dygtighed, glæde over sygeplejearbejdet og humoristiske sans slog ikke længere til for at opveje hverdagens mange fortrædeligheder på operationsafdelingen hos afdelingssygeplejerske frøken Rasmussen. Grænsen for, hvad hun ville finde sig i, var overskredet. Den 1. april 1927 efter ét års uddannelse tog hun hjem til faderen og moster Marie i Gørding.

– med et afbræk undervejs

Med blomstrende sprog, isprængt adskillige velmente eder og også under tårer gjorde hun hjemmet bekendt med sin beslutning og årsagerne til den. Situationen var dramatisk de få dage, den varede. Faderen – den kendte Søren Mikkelsen Jensen og bykonge i Gørding – holdt fuldt ud med sin datter. Sygeplejen var *ikke* noget, hun skulle fortsætte med og da slet ikke under de vilkår, der blev budt hende på Kongevejshospitalet. Men moster Marie, tidligere over-

sygeplejerske og fortsat en myndig kvinde, sagde kærligt, men bestemt: »Du skal, barn! Du må ikke opgive! Sygeplejegerningen ligger for dig«, og hendes ord havde vægt i familien og hos Anna Mikkelsen. Egentlig ville det have været umuligt at vende tilbage til Kongevejshospitalet efter den sortie, Anna Mikkelsen havde foretaget, men det lykkedes. Mosterens tidligere chef, overlæge Møller på Brørup Sygehus, talte med Ekkert Petersen om sagen, moster Marie med frøken Paulsen. Disse samtaler førte til, at Anna Mikkelsen vendte tilbage og fortsatte sin uddannelse. Vigtigere end familiens samtaler med de ledende på Kongevejshospitalet var den kendsgerning, at Ekkert Petersen ville værne om sit ry – en kollega var indblandet – men nok så meget dette, at han ikke ville miste en så lovende elev som Anna Mikkelsen. Han så i hende en vordende leder, og den tordentale, der måtte forekomme, gik ud over frøken Rasmussen. Videre støtte fik Anna Mikkelsen gennem vennerne Maria og Johannes Hempel-Jørgensen og deres lille søn Eiler. Maria Koed, Anna Mikkelsens

Kongevejshospitalets have var stor og meget smuk. Patienter med fast sengeleje – og det var langt de fleste – og med en vinduesplads kunne nyde synet gennem vinduerne. De ansatte kunne opholde sig i haven i fritiden, men brugte det ikke så meget. Sønderborg ligger tæt ved strand og skov, og man ville måske gerne lidt væk fra hospitalsatmosfæren.
Foto: Sigrid Gregersen.

barndoms- og ungdomsveninde, kendte fra sin egen tid som sygeplejeelev på Kommunehospitalet i København de mange facetter på godt og ondt inden for uddannelsen. Hos denne familie var Anna Mikkelsen som hjemme, her kunne hun læsse af, det var et venskab, der bestod gennem hele livet.

Den 1. april 1929 afsluttede Anna Mikkelsen sin uddannelse. Den var ikke forløbet uden gnidninger, men hun havde sat sig i respekt på grund af sin dygtighed og sine evner til at yde patienterne den bedste pleje. Især i sit tredje elevår fik hun mange opgaver betroet, som ellers lå uden for elevernes kompetence. Mellemspillet med pakket kuffert til Gørding havde ikke skadet – snarere tværtimod – dog tilgav frøken Rasmussen aldrig sit nederlag i den forbindelse. Anna Mikkelsens ligefremme væsen og udtryksmåde var ofte stødt sammen med Kongevejshospitalets ordensregler og stive omgangstone. Hun blev aldrig »veninde« med frøken Skau og slet ikke med frøken Rasmussen. Det blev hun derimod med kammeraterne, der holdt meget af hende. I endnu højere grad blev hun værdsat af patienterne, der følte sig trygge i hendes hænder. Da eksamen var bestået i anatomi og sygdomslære, forestod en supplerende uddannelse inden for psykiatri og barselpleje. Kort før grunduddannelsens afslutning var Anna Mikkelsen blevet kaldt til samtale med overlægen og oversygeplejersken, og herunder blev hun opfordret til at vende tilbage til Kongevejshospitalet efter endt supplering.

Supplerende uddannelse i vest og øst

I den tre-årige grunduddannelse på Kongevejshospitalet var sygeplejen indøvet hos kirurgiske og medicinske patienter, voksne og børn. Den lille epidemiafdeling havde givet et indblik i plejen af smitsomt syge, men heller ikke mere. Hjemmefødsler var dengang det almindelige, og en egentlig fødeafdeling blev først etableret længe efter Anna Mikkelsens elevtid. Sindssyge patienter var ilde stillet. Overlæge Ekkert Petersen skrev en række artikler om de dårlige forhold for disse patienter i Ugeskrift for Læger og var med til at sætte en debat i gang. Om situationen på hans eget hospital i Sønderborg skrev han blandt andet, at han måtte anbringe de sindssyge i en kældercelle af en sådan beskaffenhed, at den kun kunne anvendes ved et raserianfald eller ved delirium tremens. De nyuddannede sygeplejersker måtte for at få en alsidig uddannelse supplere på specialafdelinger. Det kunne være epidemiafdeling, tuberkulosesanatorium, fødeafdeling og sindssygehospital. Anna Mikkelsen supplerede sin grunduddannelse på henholdsvis Sindssygehospitalet i Vester Vedsted og Overlæge Blads Fødeklinik på Frederiksberg, yderpunkter i den danske geografi.

Sindssygehospitalet i Vester Vedsted på den sydjyske vestkyst var oprindelig en jernbanestation, anlagt i tysk tid i et dansk-tysk samarbejde. Den var en grænsestation og bemærkelsesværdig også ved at være Europas længste banegård. Efter genforeningen i 1920 blev det store bygningskompleks overflødigt, og i 1923 overdrog DSB stationen til statens sindssygevæsen. Der var stort be-

Fra Vester Vedsted Sindssygehospital. Den tidligere meget lange jernbaneperron blev omdannet til liggehaller for patienterne.
Foto: Museet på Amtssygehuset ved Ribe.

hov for et sådant hospital både i det vestjyske og i det sønderjyske område. Før 1920 havde man i Sønderjylland kunnet sende psykisk syge til Sindssygeanstalten i Slesvig, men efter genforeningen faldt denne mulighed naturligvis bort, og det senere hospital for sindssyge på Augustenborg Slot blev først etableret i 1932. En mulighed var også at supplere på Sindssygehospitalet i Middelfart, oprettet 1881, men Anna Mikkelsen valgte det langt nyere hospital i Vester Vedsted. Efter endnu tre måneder på Kongevejshospitalet som fjerde års elev med højere løn, begyndte hun at supplere sindssygepleje den 1. juli 1929 og frem til årsskiftet, de obligatoriske seks måneder. Hun og de øvrige supplerende dette år ankom således til Vester Vedsted ved sommertide, men ikke desto mindre fandt de, at dette sted var »meget langt uden for lands lov og ret«.

Hospitalet var til alle sider omgivet af et højt trådhegn, På den aflåsede låge ved hovedindgangen var anbragt et skilt med påskriften »Uvedkommende forbydes adgang«, og en portner vågede over såvel indgående som udgående trafik. Afdelingerne var indrettet i stationens store ventesale. Der var så højt til stuklofterne, at man måtte feje spindelvæv ned med fem meter lange koste. Farverne på væggene var konsekvent blå og grønne for psykologisk at skabe ro i patienternes sind. Kun spise- og opholdsstuer

var okkerfarvede. Sovestuerne rummede hver tolv til atten senge, enkelte helt op til tyve. Det var træsenge med halmmadrasser som underlag. Borde, stole og bænke var massive træmøbler fra banegårdens venteværelser. Der skulle om vinteren fyres i 180 kakkelovne. Den meget lange jernbaneperron blev anvendt som liggehal. De mandlige patienter var klædt i gråt og blåt tøj, de kvindeliges klæder var grå. Briller, proteser, en sjælden gang nogle få ører og en salmebog var de eneste tilladte personlige ejendele. For patienterne var stedet bedre end en celle på et somatisk sygehus, men endnu fandtes ingen egentlig medicinsk behandling, og patienterne var ofte voldsomme på grund af deres sindssyge. Dette medførte, at tvangsforanstaltninger forekom daglig af hensyn til patienten selv, til medpatienterne og personalet.

Hospitalet blev ledet af overlæge, frøken Maria Anckersen. Hun var den første kvindelige chef på et dansk sindssygehospital og var ansat på Vester Vedsted fra 1923 til sin pensionering i 1936. Maria Anckersen var en markant kvinde og en dygtig leder. Hun var meget afholdt, og for mange supplerende sygeplejersker blev mødet med hende afgørende for, at de holdt ud, ligesom hendes forelæsninger om sindssygdom og sindssygepleje blev fulgt med åndeløs interesse. Behandling og pleje af sindssyge, før man fik egnet medicin, var krævende både fysisk og psykisk. Mange af de patienter, som Anna Mikkelsen mødte i slutningen af 1920'erne led af kronisk sindssygdom og havde tilbragt mange år på lukkede afdelinger. De var ofte urolige, forstyrrede i deres tankegang og tale, angste, forvildede og aggressive. Mange led af hallucinationer. Patienter kunne mene at være en helt anden person, ofte en højtstående, og forlange at blive tiltalt som konge eller prinsesse. I den tids teoretiske vejledning hed det: »Hvad patientens vrangforestillinger angår, da skal man lige så lidt gå ind på dem, snakke patienten efter munden, som disputere med dem; det bedste er at slå de syge tanker bort ved at tale om ligegyldige ting eller give patienten et trøstende eller opmuntrende ord«.

En samtidig supplerende med Anna Mikkelsen har beskrevet hverdagssituationer på datidens lukkede afdelinger. Hun fortæller blandt andet: »Måltiderne kunne ikke være hyggelige. Maden blev øst op på bliktallerkener og spist med skeer. Det var for farligt at give patienterne knive og gafler. Det gjaldt om »at have øjne i nakken«. Mange patienter var voldsomme, og det hørte næsten til dagens orden, at ens tøj blev revet i stykker, at man fik mad eller andet kasteskyts i hovedet, at man blev slået«. En anden fortæller i et brev til sit hjem: »Det meste af tiden går med rengøring og kartoffelskrælning, patienterne skal hjælpe, men det kan godt gøre temmelig ondt at få en rå kartoffel slynget i panden«. Sindssygehospitalet fra dengang kan forekomme trøstesløst og har også meget langt været det, men der er også beretninger om, at fast ansatte sygeplejersker og plejere under Maria Anckersens ledelse har holdt af deres patienter. Der har været magtmennesker blandt personalet, men også varme og kærlighed i plejen af de syge. Nogle af de supplerende blev fascineret af arbejdet og valgte

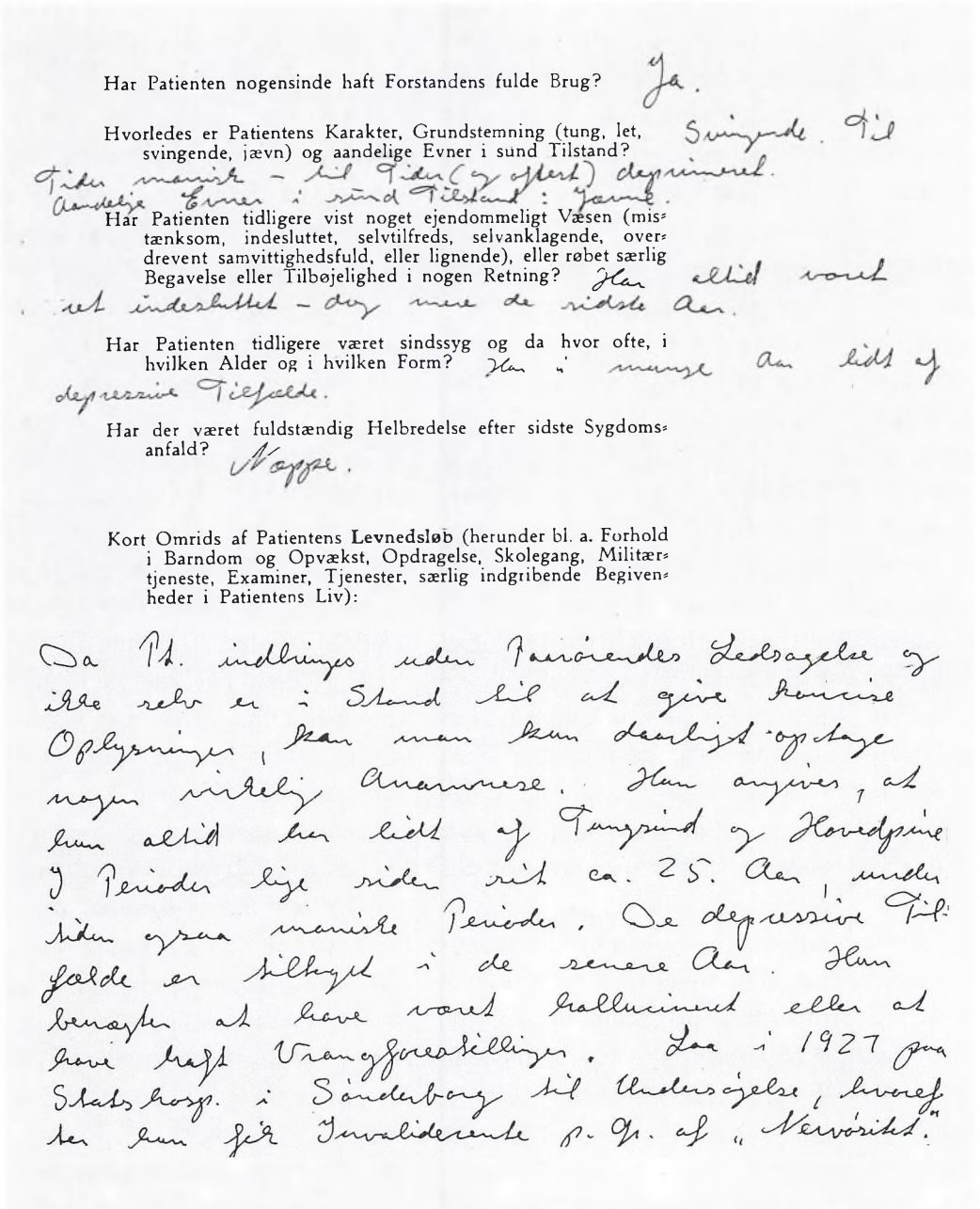

Har Patienten nogensinde haft Forstandens fulde Brug? Ja.

Hvorledes er Patientens Karakter, Grundstemning (tung, let, svingende, jævn) og aandelige Evner i sund Tilstand? Svingende. Til Tider manisk – til Tider (og oftest) deprimeret. Aandelige Evner i sund Tilstand: Jævne.

Har Patienten tidligere vist noget ejendommeligt Væsen (mistænksom, indesluttet, selvtilfreds, selvanklagende, overdrevent samvittighedsfuld, eller lignende), eller røbet særlig Begavelse eller Tilbøjelighed i nogen Retning? Har altid været indesluttet – dog mere de sidste Aar.

Har Patienten tidligere været sindssyg og da hvor ofte, i hvilken Alder og i hvilken Form? Har i mange Aar lidt af depressive Tilfælde.

Har der været fuldstændig Helbredelse efter sidste Sygdomsanfald? Næppe.

Kort Omrids af Patientens **Levnedsløb** (herunder bl. a. Forhold i Barndom og Opvækst, Opdragelse, Skolegang, Militærtjeneste, Examiner, Tjenester, særlig indgribende Begivenheder i Patientens Liv):

Da Pt. indbringes uden Paarørendes Ledsagelse og ikke selv er i Stand til at give koncise Oplysninger, kan man kun daarligt optage nogen virkelig Anamnese. Hun angives, at hun altid har lidt af Tungsind og Hovedpine. I Perioder lige siden sit ca. 25. Aar, under tiden ogsaa maniske Perioder. De depressive Tilfælde er tiltaget i de senere Aar. Hun benægter at have været hallucineret eller at have haft Vrangforestillinger. Laa i 1927 paa Statshosp. i Sønderborg til Undersøgelse, hvorefter hun fik Invalidecente p. Gr. af „Nervositet".

Uddrag af journal for kvindelig patient på Vester Vedsted Sindssygehospital 1929. Før fremkomsten af psykofarmaka var dagligdagen på de psykiatriske sygehuse præget af ofte voldsomme scener, fremkaldt af sindets sygdomme.
Her er patienten i en rolig fase.
Ill.: Arkivet på Amtssygehuset ved Ribe.

sindssygepleje som deres fremtid. Andre og vel de fleste rejste videre til lysere omgivelser. Anna Mikkelsen hørte til den sidste gruppe, og efter sigende takkede hun sin gud og skaber for, dels at være begyndt i Vester Vedsted ved sommertide, dels at hun ikke skulle blive på stedet.

Barselpleje

Fra det yderste vestjyske gik turen nu til Frederiksberg, hvor Anna Mikkelsen supplerede barselpleje på Dr. Blads Fødeklinik fra den 1. januar 1930 og de normerede to måneder frem. I 1920'erne og 1930'erne foregik fødsler enten i hjemmet, på private fødeklinikker eller på sygehuse; det sidste dog oftest, når der ventedes komplikationer. På de almindelige sygehuse var derfor antallet af fødsler for lavt til at kunne supplere sygeplejerskens viden på dette felt, specialafdelinger på større sygehuse var få, og det var fødeklinikkerne, der blev uddannelsesstedet for de fleste. Det var nødvendigt for disse at opnå Dansk Sygeplejeråds anerkendelse til at modtage supplerende, og man var ivrige efter at opnå denne. Dansk Sygeplejeråd tog hånd om spørgsmålet med fasthed, de undervisningsmæssige forhold skulle være i orden. Eksempler er en ansøgning om godkendelse fra Fru Eli Møllers Klinik i København om optagelse af supplerende sygeplejersker. Dansk Sygeplejeråd anmodede klinikkens oversygeplejerske om at komme med en fornyet henvendelse efter ét års forløb, ledsaget af en beretning om klinikkens virksomhed i det forløbne år. Et lignende svar blev givet til indehaverne af Fødehjemmet »Tagesminde« i Gentofte, frøkenerne Fanny Fiehn og Elisabeth Fenger. Derimod var det let for Sygeplejerådet at godkende Dr. Blads Klinik, Martinsvej 8 på Frederiksberg. Klinikken – en stor og meget smuk ejendom – var opført

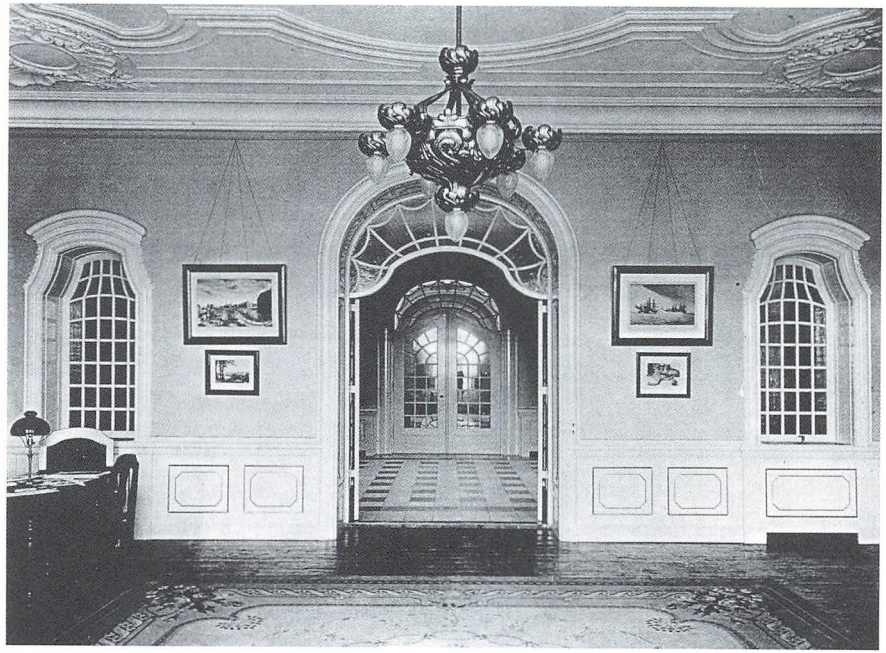

Den fornemme forhal på Dr. Blads Fødeklinik Martinsvej 8 på Frederiksberg. Klinikken blev opført 1908 af professor Jens Schou og overtaget af dr.med. Axel Blad 1918, der fungerede der til sin død i 1934. Herefter lejede Rigshospitalet sig ind og oprettede en ekstraordinær fødeklinik. Fra 1941 blev huset og dets funktion overtaget af Københavns Kommune.
Foto: Frederiksberg Stadsarkiv.

1908 af professor Jens Schou. Efter ham blev fødeklinikken overtaget af dr.med. Axel Blad, der drev den under navnet »Dr. Blads Fødeklinik« indtil sin død 1934. Klinikken var med rette berømt, blev anset for et af landets bedste steder at supplere barselpleje, og for Anna Mikkelsen var det en positiv oplevelse at komme fra det mørke Vester Vedsted til den lyse fødeklinik på Frederiksberg.

I et bysamfund, hvor pladsforholdene i småkårshjem var trange, ville fødsler selvsagt være et vanskeligt problem. De lidt mere velstillede gik mere og mere over til at lade fødslerne foregå på private klinikker, og ganske naturligt opstod derfor det spørgsmål, om det ikke måtte være en opgave for kommunen at hjælpe mindrebemidlede ved oprettelse af kommunale fødeklinikker. I 1924 lejede Københavns Kommune et antal sengepladser i den private Dr. Blads klinik til brug for gifte kvinder, der nok kunne forudse en normal fødsel, men som det af »hygiejniske og moralske« grunde ville være uheldigt at lade føde i hjemmet. Da Anna Mikkelsen supplerede barselpleje på stedet, var der således både betalende og kommunalt indlagte patienter, og det voldte hende ingen som helst vanskelighed at tale lige godt og lige fornøjeligt med begge kategorier.

Der var travlhed på klinikken med mange fødsler, normale og komplicerede, Patienterne måtte ikke røre sig i sengen de første tre døgn efter fødslen og skulle følgelig hjælpes med alt. Derefter – og som en meget moderne behandling – skulle patienterne udføre bevægelser, liggende i sengen. Efter i alt ti dages fast sengeleje kunne mor og barn udskrives, hvis alt var forløbet normalt. Spædbørnene var hos deres mødre, når de blev ammet og i besøgstiden, derudover stod vuggerne i et fælles spædbørnsrum, hvor de små blev puslet, vejet og måske eftermadet. De supplerende sygeplejersker boede på stedet, to og to i store, lyse værelser på øverste etage. De fik frit ophold, det vil sige kost, logi og vask, men ingen løn i uddannelsestiden. Blev man én måned ekstra, var lønnen 80 kroner. Arbejdsdagen var som alle steder fra morgen til aften med fritimer undervejs. De eventuelle københavnske fornøjelser måtte vente. Èn attraktion var der dog inden for rækkevidde, nemlig Zoologisk Have; her kunne elever og soldater komme ind for 50 øre. I marts 1930 modtog Anna Mikkelsen et brev fra overlæge Ekkert Petersen med opfordring til at lade sig ansætte som sygeplejeassistent i fast stilling på hans hospital. Anna Mikkelsen svarede med glæde ja og tiltrådte den 1. april 1930. Hun forblev på Kongevejshospitalet til sin pensionering i 1958. Kongevejshospitalet blev både hendes hjem og hendes arbejdsplads – og havde hele hendes hjerte.

Sygeplejerske på Kongevejshospitalet

Afdeling B

Som på landets øvrige sygehuse var overlægen *chefen* – også for sygeplejerskerne, men det var oversygeplejerske frøken Paulsen, der placerede såvel sygeplejersker som sygeplejeelever og rengøringspersonale på de forskellige afdelinger. Anna Mikkelsen blev ansat på afdeling B på hospitalets første sal hos afdelingssygeplejerske Martha Boysen. Frøken Boysen var blandt de første dansk uddannede sygeplejersker på Kongevejshospitalet efter genforeningen, og Anna Mikkelsen gled hurtigt ind i arbejdet på den travle afdeling. Der var på B 32 normerede sengepladser, men dertil kom, at afdelingens dagligstue altid var belagt med seks patienter, undertiden med syv; så stod den syvende seng midt i stuen. Også på de øvrige stuer – især på den store ottesengsstue midt på afdelingen – kunne der knibes to undertiden fire ekstra senge ind, og gennem alle de år, Kongevejshospitalet eksisterede, var der en konstant overbelægning på tyve til femogtyve procent. Birummene var de gængse: køkken, badeværelse, linnedrum, og »rent« og »urent« skyllerum. Medicinskabet stod i en mellemgang, og afdelingssygeplejerskens »kontor« var et skrivebord, strategisk placeret midt på gangen. Herfra kunne der uddeles ordrer og holdes øje med såvel elever som patienter. I en aflåst skuffe, hvortil kun afdelingssygeplejersken havde nøgle, opbevaredes patienternes journaler. Det var afdelingens vigtigste dokumenter, der aldrig måtte plettes og kun var tilgængelige for afdelingssygeplejersken, hendes afløser og lægerne. Børnestuen, der lå på kvistetagen, hørte til afdeling B, og det samme gjorde røntgenrummet.

Som de fleste andre boede frøken Mikkelsen på hospitalet, som uddannet sygeplejerske nu på eneværelse på personalegangen i loftsetagen. Måltiderne blev indtaget i den fælles spisestue for sygeplejepersonalet, husassistenterne spiste for sig, og lægernes spisestue var tabu for alle andre end læger. På Ekkert Petersens initiativ blev der indrettet en stor dagligstue til sygeplejepersonalet. Tanken var vel, at her kunne man være sammen efter endt arbejdstid. Dagligstuen blev dog fortrinsvis brugt til fælles arrangementer som personalets juleaften, fotografering af eksamenshold og de få fester, som eleverne fik lov til at holde på egen hånd. Daglig sammenkomst var der imidlertid ikke tale om. Lederne havde som regel nok med at enes indbyrdes i det daglige, de behøvede ikke at se hinanden også om aftenen. Sygeplejeeleverne samledes i deres egne værelser, for det meste mange sammen, for at drøfte dagens indhold og ikke mindst de nederdrægtigheder, de havde været

udsat for af grumme afdelingssygeplejersker. Lektielæsning lå som en byrde og ventede. Ikke fordi stoffet ikke var af interesse, eller man ikke magtede det, men fordi det var vigtigere at få afløb for frustrerende oplevelser end at kunne anatomien og sygdomslæren på fingrene. Det var jo heller ikke sikkert, at man var den, der blev hørt næste dag, og under alle omstændigheder var eleverne for trætte til at gribe Lærebog og Håndbog i Sygepleje sidst på aftenen; desuden var reservelægen jo så flink.

Ny sygehusstruktur

Efter fem år som sygeplejeassistent avancerede frøken Mikkelsen til stillingen som afdelingssygeplejerskeaspirant på B, det vil sige afdelingssygeplejerske på prøve. Året før var der sket store forandringer for Amtssygehuset eller Kongevejshospitalet, idet dette administrativt blev sammenlagt med Statshospitalet i Sønderborg. Dette sygehus var statens gave til sønderjyderne i 1920 som en kærkommen hjælp til at rette op på de dårlige forhold efter første verdenskrig. At det var et statshospital betød, at man i princippet kunne modtage patienter fra hele landet, og sygehuset blev betragtet som Rigshospitalets forlængede arm i det sønderjyske. Initiativet til fælles drift af de to sygehuse i Sønderborg blev taget af daværende medicinaldirektør Johannes Frandsen allerede i 1929, men mange og ofte vanskelige forhandlinger gik forud for sammenlægningen. Den blev først en realitet den 1. april 1934. Ændringen medførte, at Kongevejshospitalet fra at have modtaget patienter af alle kategorier blev omdannet til gynækologisk-obstetrisk afdeling. Der blev indrettet en moderne udstyret fødeafdeling med plads til 26 barselpatienter og en gynækologisk afdeling med 95 senge, fordelt på de tre afdelinger, A, B og C. Operationsstuens kapacitet var allerede tilstrækkelig, men der blev indrettet en ny røntgenafdeling, der i megen presseomtale blev kaldt »Danmarks mest moderne«. Det specielle var, at der på afdelingen ikke blot gennemførtes undersøgelser med henblik på diagnostik, men også behandling på niveau med radiumstationerne. Det oprindelige Amtssygehus i Sønderborg, Kongevejshospitalet, blev således fra 1934 en statsejet specialafdeling og modtog derefter patienter fra ikke blot hele Sønderjylland, men også fra et stort område i det sydlige Jylland.

For lægerne var det en fordel at have fået en specialafdeling med en dygtig gynækolog som Ekkert Petersen i overlægestillingen. Kontormæssigt forblev en bogholder på stedet. Blandt sygeplejepersonalet faldt sindene til ro, da sammenlægningen var gennemført, og det var sikret, at overlægen fortsat var deres chef, og at oversygeplejerske frøken Paulsen beholdt sin plads og status som hidtil; man var ikke meget for forandringer på Kongevejshospitalet. Forandret blev det imidlertid for både økonomaen og oldfruen, idet køkken og vaskeri blev nedlagt. Maden til patienter og personale blev nu leveret fra Statshospitalet, og al vask af patienttøj og uniformer overgik ligeledes til »Staten«. Her sikrede afdelingssygeplejerskerne sig dog efter hårdt pres og fælles protest, at sengelinnedet fortsat skulle være Kongevejshospitalets eget og kun bruges der, og så længe lagener og andet

med monogrammet »Amtssygehuset i Sønderborg« holdt, blev kravet imødekommet. Gennem alle årene på Kongevejshospitalet var man *meget* økonomisk i sit forbrug. Helt op i 1950'erne kunne man endnu finde enkelte pudseklude, lagenrester, med monogrammet fra Amtssygehusets tid. En vigtig ændring var, at sygeplejeelever nu skulle optages af oversygeplejerskerne på Statshospitalet og på Kongevejshospitalet i fællesskab. Det blev ordnet på den måde, at opgaven gik på skift mellem frøken Degner på medicinsk afdeling, frøken Kjær på kirurgisk afdeling og frøken Paulsen på Kongevejshospitalet ét år ad gangen. Elevernes praktiske uddannelse var derefter ét år på medicinsk afdeling, ét år på kirurgisk og ét år på Kongevejshospitalet. Selv om eleverne ikke mere helt var »husets egne«, var der stadig det samme antal elever på Kongevejshospitalet, og på alle tre uddannelsestrin. Ordningen vedrørende optagelse af sygeplejeelever bestod, indtil Statshospitalets første forstanderinde, Karen Jacobsen, blev ansat i 1943 og fik den ansættende myndighed.

Frøken Mikkelsen bliver afdelingssygeplejerske

Da afdelingssygeplejerske frøken Boysen på afdeling B giftede sig, blev den ledige stilling annonceret i Tidsskrift for Sygeplejersker i januar måned til besættelse den 1. april 1935. Man søgte en afdelingssygeplejerske til gynækologisk samt radiologisk afdeling. Det var en tjenestemandsstilling med en grundløn på 2160 kroner årlig, stigende hvert tredje år med 240 kroner indtil 2880 kroner. Dertil kom »Tillæg efter gældende bestemmelser«, ét af dem var tillæg for statsansatte, der arbejdede i Sønderjylland; prøvetiden var to år. Ansøgning med udførlige oplysninger, afskrift af anbefalinger samt tilfredsstillende lægeattest skulle stiles og sendes til Statshospitalet i Sønderborg. De blev dog straks omdirigeret til overlæge Ekkert Petersen. Der var to ansøgere til stillingen, og det blev frøken Mikkelsen, der uden diskussion fik opgaven betroet. Hendes ansøgning, skrevet med stor og fast skrift, lød:

»Statshospitalet, Kongevejen 7, Sønderborg d. 9-2-35

Til bestyrelsen for Statshospitalet i Sønderborg.

Undertegnede ansøger herved om Stillingen som Afdelingssygeplejerske ved gynækologisk-obstetrisk samt radiologisk Afdeling.
Jeg er 36 Aar gammel, medlem af D.S.R. Nr. 7617 og autoriseret Sygeplejerske. Jeg har faaet min Uddannelse paa Amtssygehuset i Sønderborg og har efter min supplerende Uddannelse (Barsel- og Sindssygepleje) stadig været ansat her som Assistent siden April 1930.

Ærbødigst
Anna Jensen, kaldet Mikkelsen«

Ansøgningen var ledsaget af en tilfredsstillende lægeerklæring, udfærdiget af Ekkert Petersen samt hans håndskrevne anbefaling. Den er dateret den 21. februar 1935 og lød:

»Til Direktionen for Statshospitalet.
Til den 1. April d. A. ledige Stilling som Afdelingssygeplejerske er der indkommet 2 Ansøgninger. Jeg skal indstille Frk. Anna Jensen (kaldet Mikkelsen) til Stillingen.

Ekkert Petersen«.

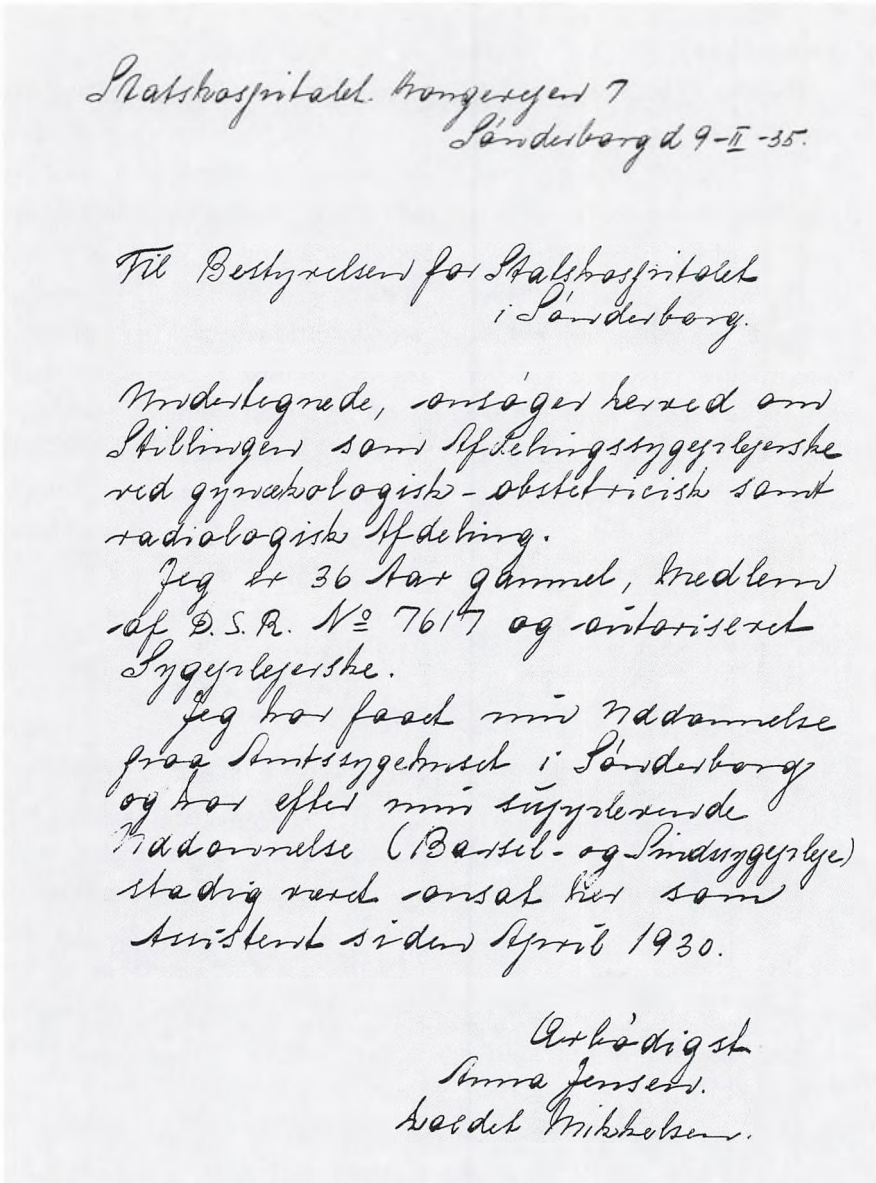

Statshospitalet. Kongevejen 7
Sønderborg d. 9-II-35.

Til Bestyrelsen for Statshospitalet
i Sønderborg.

Undertegnede, ansøger herved om Stillingen som Afdelingssygeplejerske ved gynækologisk-obstetricisk samt radiologisk Afdeling.

Jeg er 36 Aar gammel, Medlem af D.S.R. Nr. 7617 og autoriseret Sygeplejerske.

Jeg har faaet min Uddannelse paa Amtssygehuset i Sønderborg og har efter min Sygeplejeuddannelse (Barsel- og Børnesygepleje) stadig været ansat her som Assistent siden Sept. 1930.

Ærbødigst
Anna Jensen.
Kaldet Mikkelsen.

Frøken Mikkelsens ansøgning til afdelingssygeplejerskestillingen i 1935 blev skrevet med fast og sikker hånd.

Ill.: Frøken Mikkelsens personsag på Sønderborg Sygehus.

Efter aspiranttiden fremsendtes ny anbefaling fra overlægen, der lød: »Frøken Anna Kirstine Jensen, f. den 4/5 1898 i Gørding, der har været Afdelingssygeplejerskeaspirant fra den 1. April 1935, indstilles herved til Ansættelse som fast Afdelingssygeplejerske fra 1. April 1937« Underskriften er denne gang »Ekkert Petersen, Overlæge«.

Derpå blev sagen sendt til sygehusbestyrelsens formand, amtmand Kresten Refslund Thomsen, og den endelige konfirmering kom fra Indenrigsministeriet midt i juli og havde følgende ordlyd:

»I anledning af Bestyrelsens Skrivelse af 26.f.M. (U.Nr.805) vedrørende ansættelse af Sygeplejerske Anna Kirstine Jensen, kaldet Mikkelsen, som Afdelingssygeplejerske ved Statshospitalets gynækologisk-obstetriciske Afdeling skal man efter stedfunden Brevveksling med Sundhedsstyrelsen meddele, at der herfra intet vides mod den pågældende ansættelse at erindre«.

Meddelelsen er underskrevet »P.M.V. Saxild, Fm«.
Foruden de faglige kvalifikationer var vurderet alder og helbredstilstand. Alderen var passende, og helbredet fortrinligt.

På det tidspunkt var frøken Mikkelsen for længst i fuld aktivitet med at lede sin afdeling og forholde sig til sine patienter, deres pårørende, staben og sygeplejeeleverne. Ansvaret for røntgenafdelingen gled efter få måneder over til en fast ansat røntgensygeplejerske. Øget aktivitet både på sengeafdelingen og i røntgenafdelingen gjorde dette nødvendigt. Der var rigeligt at se til på afdeling B, og frøken Mikkelsen elskede sin afdeling. Et blik i operationsprotokollen fra 1935 til 1939 på Kongevejshospitalet viser, at der i perioden blandt andet blev foretaget 53 hysterektomier, fjernelse af livmoderen, og atten kejsersnit. De fleste operationer var naturligvis gynækologiske, men protokollen viser, at »Kongevejen« havde svært ved helt at slippe den øvrige kirurgi. Der blev således i samme periode foretaget fem nefrektomier, fjernelse af nyre, og fem cholesystectomier, fjernelse af galdeblære. Endnu i 1943 foretog Ekkert Petersen galdestensoperationer, strumaoperationer og andre indgreb, der egentlig ikke hørte hjemme på en gynækologisk-obstetrisk afdeling. Ekkert Petersens operationer foregik sikkert og hurtigt. Fjernelse af galdeblære kunne gøres på atten minutter, et kejsersnit på mellem et kvarter og en halv time. For afdelingerne betød dette, at der daglig var mange patienter, der skulle gøres klar til operation, og også at patienterne kom hurtigt på afdelingen igen, endnu i narkose, og skulle observeres omhyggeligt. En sygeplejerske fortæller: »Vi havde altid travlt. Næppe var en patient udskrevet, før den næste arriverede. Sengen nåede dårligt nok at blive kold ind imellem. De fleste patienter var fast sengeliggende under hele indlæggelsen, der ofte var månedlange, og man fik prøvet sin sygepleje. Frøken Mikkelsen var en dygtig leder. Skrap, men retfærdig. Arbejdet var lagt godt til rette, og hovedsagen var patienternes velvære og sikkerhed«.

Et hjem på Kongevejshospitalet

Privat betød forfremmelsen for frøken Mikkelsen, at hun fik egen lejlighed på sygehuset – eller næsten lejlighed. Hun flyttede ind i et stort og hyggeligt indrettet hjørneværelse på anden sal lige oven for hovedtrappen og lige over sin afdeling. Der var badeværelse, men ikke køkken. Alligevel var det luksuøst efter forholdene for sygeplejersker, og køkkenet på afdeling B blev i stedet rammen om adskillige lækre retter, som frøken Mikkelsen serverede for sine gæster. En sygeplejeelev fortæller: »Aftenvagten kunne godt nå at kikke til hovedretten ind imellem, og det var spændende mad, frøken Mikkelsen serverede. Bøf med ananas og orientalske krydderier var på menuen, retter, der dengang var ukendte for de fleste«. Også på anden vis var aftenvagterne godt orienteret om, hvornår frøken Mikkelsen havde besøg, idet gæsterne altid blev fulgt ned til hoveddøren. Frøken Mikkelsen havde en stor omgangskreds, og der var ofte gæstebud. Selv var hun inviteret ud i samme omfang, og her kom

nattevagten på afdeling B ind i billedet, når deres afdelingssygeplejerske vendte hjem efter midnat – glad og i godt humør – og kaldte: »Hør lille frøken Hansen, kan De lige hjælpe mig med lynlåsen«. Den lange lynlås i ryggen af selskabskjolen, bordeauxfarvet brokade, krævede en hjælpende hånd. Med frakken over armen og »åben ryg« steg frøken Mikkelsen derefter op ad trappen til sine private gemakker, duftende af selskab med en god middag, kaffe og cerutter.

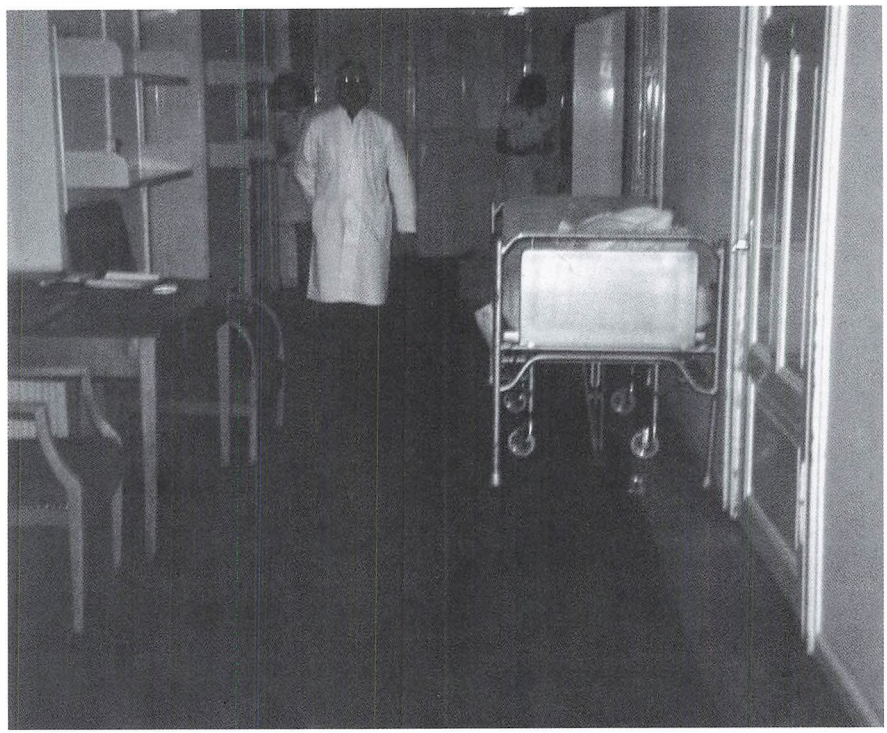

Frøken Mikkelsens »kontor« var et skrivebord på afdelingens gang. Her var hun både synlig og hørlig og kunne holde øje med al færdsel på gangen.
Foto: Sigrid Gregersen.

Afdelingssygeplejerskens arbejdsdag

Dagarbejdet begyndte for stabens vedkommende klokken syv, men inden da var frøken Mikkelsen allerede mødt og havde fået rapport fra nattevagten. Ny rapport til hele dagholdet fulgte, mens frøken Mikkelsen sad ved sit skrivebord på gangen, og de øvrige stod i en halvkreds uden om chefen og skrivebordet med dets vigtige indhold af journaler, patientoplysninger, kurvesedler, fritidsplaner og andre papirer. Derpå fordelte frøken Mikkelsen formiddagens arbejde til førsteassistenten, sygeplejeassistenterne og eleverne. Patienter til operation eller andre indgreb blev gjort klar af sygeplejerskerne eller tredje års elever, og der skulle være ro på stuen, så patienten kunne slappe af; medpatienterne blev pålagt at være stille. Sengeredning skulle være overstået, før frøken Mikkelsen begav sig til et af sine yndlingsarbejder, at dele morgenmad ud til patienterne. Kort efter begyndte telefonen at kime. Det var fra operationsafdelingen, man sendte bud efter patienterne til operation, udskrabning eller gynækologisk undersøgelse. Behandlingen på afdelingen i formiddagstimerne kunne være lægen, der kom for at give hormonindsprøjtninger, sygeplejerskerne, der uddelte medicin og udførte

forskellige sygeplejeprocedurer som for eksempel kateterisation eller injektion; de blev assisteret af elever, der samtidig lærte fremgangsmåden. Der blev lagt *mange* varme omslag, og det var udelukkende elevernes arbejde. Parolen lød: »Et varmt omslag skal være varmt! Men det må ikke brænde patienten!«. Mange kvinder, især helt unge, var indlagt på grund af underlivsbetændelse, og behandlingen var fjorten dage med varmt omslag, fjorten med elektrisk lyskasse over underlivet og endelig en uge med varme sædebade, der foregik i afdelingens badeværelse. For eleverne var der desuden et omfattende rengøringsarbejde. Alt skulle være rent. Der blev skrubbet og skuret ned til mindste detalje som for eksempel også bunden under sengebordene. Kongevejshospitalet var berømt for sin høje hygiejniske standard, og der sås aldrig sårinfektioner på dette sygehus.

Overlægestuegang

Den daglige formiddagsstuegang på Kongevejshospitalet med overlæge Ekkert Petersen var berømt og berygtet ikke blot i Sønderborg, men vidt omkring. Alle vidste, at da skulle patienterne ligge lige i sengene. De blev rettet til forinden, puder rystet, dyne og overlagen glattet, gardinerne rettet. Bog, blad eller strikketøj skulle være gemt væk, sengebordene ryddet. Sengehjulene ved fodenden skulle være drejet ind under sengen, så overlægen ikke risikerede at snuble over dem. Det forlød, at dette var sket engang i begyndelsen af 1930'erne, og det måtte *ikke* gentage sig! For sygeplejeeleverne kunne stuegangen udvikle sig til et mareridt. Alt *skulle* fungere perfekt, og adlød eleven ikke straks en ordre eller kom uheldigt fra sine gøremål, fulgte der straffende blikke, og en overhaling var i vente efter stuegangen. Ekkert Petersen talte så at sige aldrig direkte med patienterne. Spørgsmål om deres befindende blev rettet til afdelingssygeplejersken, og det var også hende, der svarede. Frøken Mikkelsen havde *altid* rede på tingene, og hun var på stuegangen den, der talte mest, styrede og dominerede det store følge af reservelæger, kandidater, oversygeplejerske, sygeplejersker og elever, og sådan ville overlægen have det. Journalerne var i perfekt orden, de blev båret på venstre arm og rakt til overlægen, hvis der skulle læses eller skrives i dem, og frøken Mikkelsen vidste så at sige altid, hvilke journaler der var relevante den dag. Hun havde forud lyttet til patienternes udsagn, sorteret væsentligt fra uvæsentligt og forelagde til stuegang problemerne kort og fyndigt og med det jyske snurrende r helt fremme i sproget. Hun vidste alt om patienterne og huskede alt inden for den behandling og pleje, der blev ordineret. Frøken Mikkelsen var ikke som flere af sine kolleger bange for Ekkert Petersen. De mødtes på lige fod med hver deres kompetence. Anderledes var det på afdeling A, hvor afdelingssygeplejerske frøken Skau daglig frygtede overlægens ankomst. I en sen alder har hun betroet en kollega, at hun hver formiddag gik i enrum – på toilettet – og her bad et fadervor i håb om, at dette ville afværge eventuelle bebrejdelser fra overlægen.

Den strikse form for stuegang var tidligere almindelig, men den holdt sig adskillige år længere på Kongevejshospitalet end på andre

afdelinger. For frøken Mikkelsen var stuegangen et højdepunkt. Den var timen, hvor hun skulle medvirke til at sikre relevant orientering til en lægechef, hun respekterede. Hun var også af den opfattelse, at hun bedst og kortest kunne fremlægge patienternes spørgsmål og eventuelle klager. Sine oplysninger havde hun fra journalerne og stabens rapporter, men først og fremmest fra sine egne observationer og samtaler med patienterne. Patienterne beklagede sig aldrig over stuegangsformen, man bøjede sig for autoriteterne. Mange fandt en tryghed i, at det var frøken Mikkelsen, der forelagde deres situation, og de så frem til hendes faste runder på stuerne eftermiddag og aften. Det var en kendt sag, at afdelingssygeplejerskerne på Kongevejshospitalet lå i evig kappestrid om, hvem der havde den bedst fungerende afdeling. Frøken Mikkelsens lå langt fremme eller forrest – også med stuegangsregimet. En sygeplejerske karakteriserede frøken Mikkelsen sådan: »Hun *var* jo skrap, men hun var over det, hun var dygtig!«

Frøken Mikkelsen i den stilige afdelingssygeplejerskeuniform med gennemknappet hvid kjole, kappe og sko med officershæl. Cerutten er uundværlig - det var dengang. Overlægeparrets puddel Jesper er på besøg og viser sin gode opdragelse.
Foto: Privat eje.

Frøken Mikkelsens eftermiddagsrunde hos sine kære patienter

Klokken tolv gik frøken Mikkelsen til middag efter at have sendt sine undergivne af sted til spisestuen på skift. Derefter fulgte fritimer til klokken lidt før seksten, hvor hun mødte på afdelingen igen og begyndte med at lave sig en kop te, der var sort som blæk. Til eleven, der var beskæftiget i køkkenet, sagde hun: »Nu skal jeg have mig en kop mahognite, lille frøken Jepsen«, eller hvem der nu var til stede. Ny rapport fulgte, og nye ordrer blev givet med henblik på plejen, forberedelse af patienter til næste dags undersøgelse og behandling, der blev orienteret om nye patienter, og så gik frøken Mikkelsen sin eftermiddagsrunde hos patienterne. Den var imødeset med glæde, frøken Mikkelsen talte meget med sine patienter, oversatte måske formiddagens ord under stuegangen, hvis det ikke allerede var sket, orienterede patienterne om den fortsatte pleje og om udskrivning, når den dag kom. Hun var altid i godt humør, kom ind på stuen og spurgte med et blink i øjet patienterne: »Nå, har vi været artige?« Jo, det havde alle, blev der svaret med smil. Den bekymrede patient sagde måske ikke noget, men kaldte med blikket, og frøken Mikkelsen trådte til med trøstende og opmuntrende ord. Aftenstuegangen var afslappet i forhold til formiddagens parade. Det var første reservelægen eller måske en kandidat, der gik stuegang, og med dem fulgte munterhed, når det var på sin plads. Frøken Mikkelsen kunne godt tage et par dansetrin sammen med reservelægen midt mellem sengene og erklære med sin mest udprægede vestjyske dialekt: »Vi ka' vims' li'så godt som de ung'«. Var den unge kandidat i tvivl om, hvad han skulle ordinere eller foretage sig, blev han vejledt af frøken Mikkelsen. Hun vidste langt bedre end han, hvad overlægen forventede, og hun var altid hjælpsom og loyal over for den unge. Hvis der en sjælden gang var en yngre læge, der fulgte sine egne ideer, og de ikke harmonerede med husets skik, ignorerede frøken Mikkelsen dem ganske roligt og – det vidste enhver – med overlægens fulde velsignelse.

Oversygeplejersken og kollegerne

Det er blevet sagt – med et gran af sandhed – om Kongevejshospitalets afdelingssygeplejersker, at de skændtes altid, og at de kun kunne blive enige om én ting, nemlig at genere oversygeplejersken mest muligt. Sandt er det, at oversygeplejerskens stilling var alt andet end let mellem så garvede afdelingssygeplejersker som dem på Kongevejshospitalet. Frøken Paulsen blandede sig ikke meget i afdelingernes interne forhold. Hun indkaldte og fordelte nye patienter og fordelte såvel sygeplejeelever som rengøringspersonale til afdelingerne. Da hun gik af og blev afløst af frøken Sigrid Gregersen i 1951, var afdelingssygeplejerskerne helt enige, da de oplyste den nye oversygeplejerske om, at de ingen forandringer ønskede! Frøken Gregersen gik varsomt og klogt til værks. Der *blev* indført nye indslag, og et af dem var, at hun hver morgen gik en runde på alle sygestuerne og også drøftede afdelingens forhold med lederen. Hos frøken Skau på A blev hun aldrig budt velkommen, ej heller på operationsstuen

Overlæge Ekkert Petersens tresårs fødselsdag juli 1952 fejres med formiddagskaffe i Kongevejshospitalets have; denne var meget stor og smuk, prydet med gamle træer, roser og mægtige rododendronbuske. Frøken Mikkelsen ses forrest til højre.
Foto: Privat eje.

hos frøken Rasmussen, men på barselgangen og hos frøken Schmidt på C faldt tingene hurtigt på plads. Mellem frøken Mikkelsen, der nok *selv* kunne passe sin afdeling, og frøken Gregersen blev der taget mangen en tørn om patienttallet, der oftest var over det normerede, om sygeplejeeleverne i henseende til deres forbliven på afdelingen en rimelig tid og om deres kvalifikationer i øv-

Ekkert Petersen for bordenden ved siden af sin hustru på tresårs fødselsdagen.
Foto: Privat eje.

rigt. Var frøken Mikkelsen ikke enig med frøken Gregersen, bruste hun op, men faldt som altid hurtigt ned igen. De to kom hurtigt til at respektere hinanden, og ad åre blev de nære venner.

Lidt mere sammensat var det med forholdet til kollegerne. Frøken Schmidt kunne ingen blive uvenner med, med afdelingssy-

geplejersken på barselgangen havde frøken Mikkelsen et godt samarbejde, og patienter, der skulle være indlagt længe efter en fødsel, kom altid til afdeling B, men med hensyn til frøken Skau og frøken Rasmussen stillede tingene sig lidt anderledes. De glemte aldrig, at frøken Mikkelsen havde været en meget selvstændig elev, og frøken Mikkelsen fandt sig fortsat ikke i noget fra deres side. Når frøken Rasmussen steg op fra sin underetage og læste frøken Mikkelsen teksten i en eller anden anledning, kunne hun efterlade frøken Mikkelsen ikke blot harmdirrende, men endda i tårer. Omvendt kunne frøken Mikkelsen bebrejde frøken Rasmussen alverdens uskikke på operationsafdelingen. Når hun fandt anledning til dét, brusede hun ned ad trappen, ind på operationsafdelingen, fandt frem til frøken Rasmussen, hvor hun end var, og fremførte sine anklagepunkter, så det hørtes vidt og bredt. Så var det frøken Rasmussen, der blev halvkvalt af raseri og tårer, og frøken Mikkelsen steg sejrsstolt op til sin egen afdeling igen. Her havde hun fuld støtte til angrebene. Alle fandt, at frøken Mikkelsen havde ret, og det var godt, at hun håndhævede den. Man påstod, at frøken Skau til enhver tid spejdede efter fejl hos sin kollega, og fandt hun noget, hun kunne bruge, så brugte hun det. Da hun og frøken Mikkelsen nødig betrådte hinandens afdelinger, foregik skænderierne gennem elevatorskakten. Her kunne de råbe ad hinanden en rum tid, da det gjaldt om at få det sidste ord. En sikker årsag til strid var orglets placering ved højtiderne, hvor byens præster holdt gudstjeneste på skift. Begge gjorde krav på, at det fælles orgel skulle stå på netop deres afdeling, og striden bølgede. Frøken Gregersen måtte lægge sig imellem, og resultatet blev hver gang det forudsigelige, at orglet blev placeret på trappeafsatsen mellem de to afdelinger. Hvorfor så strides? Jo, frøken Mikkelsen elskede en god og heftig diskussion, og det var herligt at drille frøken Skau.

Godnat til patienterne og »god vagt« til aftenvagterne

Sidste indslag i frøken Mikkelsens arbejdsdag var godnatrunden til patienterne. Også den blev imødeset med glæde, så var der tid til at snakke om det, man havde på hjerte. Alle patienter holdt af frøken Mikkelsen. Hun var munter, alvorlig, saglig og kunne være fuld af sjov samtidig med, at hun holdt en passende distance. Hos de dårligste patienter rettede hun puderne til, spurgte til familien og glædede sig med patienterne, når der kom besøg. Da de dårligste så vidt muligt lå på tosengsstue, kom frøken Mikkelsen undertiden med lidt lækkerier til dem, og hun kunne tænde og holde en cigaret for den patient, hvis glæder var minimale på grund af svær cancer. Hendes sygepleje udtrykte sig mindst lige så meget i handling som i ord. Når hun afsluttende på stuerne sagde »Godnat, godnat, kan De så sove godt!« var arbejdsdagen sluttet. Patienterne hørte hende sige god vagt til aftenvagterne, hørte måske hendes trin op ad trappen og talte om, hvor godt hun altid forstod dem.

Sorg undervejs

I 1939 mistede frøken Mikkelsen sin far og oplevede dermed dyb sorg. Hun havde hele sit liv været sin fars pige, og moderens tidlige

død havde knyttet far og datter nært sammen. Det fremgår af avisens referat fra Søren Mikkelsen Jensens begravelse, at Anna Mikkelsen lignede sin far både af udseende og i sin væremåde. Det fremgår også, at Søren Mikkelsen, som han blev kaldt i det daglige, var en kendt skikkelse. Hans død og begravelse blev omfattende refereret i de lokale aviser, og blandt andet skrev man: »En af Gørdings mest ansete og mest afholdte borgere er afgået ved døden i sit hjem efter kort tids sygeleje, 79 år gammel. Han blev siden sin hustrus alt for tidlige død bistået af sin svigerinde, Marie Andersen, der også plejede ham til det sidste. Afdøde var en statelig og stovt skikkelse og til det sidste i besiddelse af et udmærket humør og et forbavsende godt helbred, en elskværdig mand og vellidt i alle kredse. Søren Mikkelsen Jensen efterlader sig en datter, der er afdelingssygeplejerske i Sønderborg, og sønnerne, hestehandler Kristjan Mikkelsen, Brørup, og grosserer Anton Jensen, Rungsted. I det store følge, der fyldte kirken, befandt sig mange hestehandlere. Ved det efterfølgende mindesamvær holdtes mange taler, og der blev sunget en del salmer. Afdødes svigerinde, frøken Marie Andersen, hjemmets trofaste og dygtige husbestyrerinde gennem 25 år, takkede afdøde for hans store kærlighed til hjemmet og børnene. Folketingsmand, læge Jensen, der havde regnet afdøde til sine bedste venner, priste ham som en mand med hjertet på rette sted. Han havde sin egen mening om tingene og udtrykte den såvel i medgang som i modgang. Hestehandler Adser Holm Adsersen mindedes Søren Mikkelsen som den reelle handelsmand, man altid kunne have tillid til, og takkede ham for venskab gennem mange år. Afsluttende talte afdødes datter, afdelingssygeplejerske frøken Anna Mikkelsen, Sønderborg, og takkede i hjertelige ord mosteren, Marie Andersen, for hvad hun havde været for faderen og for hjemmet«.

BEGRAVELSE.

Hestehandler Søren Mikkelsen Jensen begravedes i Gaar under stor Deltagelse paa Gørding Kirkegaard.

I Kirken talte Pastor Gaarn Larsen udfra Ordet: „I alle dine Sager — tænk paa dit Endeligt".

Ved Graven takkede afdødes Søn Hestehandler Chr. Mikkelsen, Brørup, og ved en Mindehøjtidelighed paa Afholdshotellet blev der holdt smukke Mindetaler.

Afdødes Svigerinde, Frk. Marie Andersen, Folketingsmand, Læge Jensen og Hestehandler Adser Holm Adsersen takkede alle den Afdøde.

Afdødes Datter, Sygeplejerske Frk. Anna Mikkelsen, takkede i hjertelige Ord Mosteren Marie Andersen for, hvad hun havde været for Faderen og for Hjemmet.

Avisreferat fra frøken Mikkelsens fars begravelse. Ill.: Gørding Sognearkiv.

Sådan mødte jeg frøken Mikkelsen

Mange udsagn

Hvordan var frøken Mikkelsen som afdelingssygeplejerske? I en bog om Kongevejshospitalet, der udkom 2001, findes mange udsagn om hende fra forskellig side i tiden fra midt i 1930'erne til slutningen af 1950'erne. Alle, der har mødt frøken Mikkelsen – patienter, pårørende, sygeplejersker, læger, rengøringspersonale og ikke mindst sygeplejeelever – har fortsat et levende billede af en bemærkelsesværdig kvinde, og af et møde, man aldrig glemmer. Efter bogens udgivelse vakte indholdet på ny en lang række kommentarer til forfatteren, der alle blev indledt med: »Nu skal du bare høre! Jeg har jo også kendt frøken Mikkelsen, og det jeg særlig husker hende for, er ...«, og så følger levende skildringer, der passende kan sammenfattes under overskriften: *»Sådan mødte jeg frøken Mikkelsen«*.

Sygeplejeelever fortæller om deres tid på afdeling B

– »Jeg begyndte min sygeplejeuddannelse i 1935 og blev dermed en af frøken Mikkelsens første elever. Arbejdet var strengt rent fysisk, og det skulle udføres til punkt og prikke. En del var naturligvis hos patienterne, men der var megen rengøring, vi elever var i høj grad arbejdskraft på afdelingen i det halve år, vi var der, men sådan var det alle steder. Hårdt kunne det også være at komme ind i et system, hvor det at adlyde var en selvfølge. Man syntes jo, man var voksen med sine 21 år eller mere, men »skik følge eller land fly«, hvis man ville gøre sig håb om at gennemføre uddannelsen. Endnu i 1935 var der børnestue på Kongevejshospitalets anden sal, og den sorterede under frøken Mikkelsen. En ulempe var det, at når man arbejdede oppe på den stue, kunne man ikke høre patienternes klokker, kaldesignalerne, nede på afdelingen på første sal. Førsteassistenten på afdeling B hed frøken Hansen. Hun var ikke særlig rar og ikke afholdt. Desto mere trådte frøken Mikkelsen frem som en ganske vist skrap, men også sjov og humoristisk afdelingssygeplejerske. Hun og frøken Hansen fungerede ikke allerbedst sammen, men for os elever supplerede de hinanden.

Frøken Hansen undgik vi, frøken Mikkelsen elskede vi. Efter en eller anden mere eller mindre fortjent overhaling af frøken Mikkelsen – hendes tålmodighed kunne ligge på et *meget* lille sted – fulgte hurtigt efter et kærligt klap på skulderen og et blik, der lyste af: »Så, så nu er det glemt«. Frøken Mikkelsens udbrud kunne være heftige, men de bundede ikke dybt. En dag, da jeg arbejdede i skyllerummet med at skure bækkener – også under bunden! – ramlede de for mig med stort spektakel. Selveste overlægen var i

nærheden, åbnede døren til skyllerummet og udbad sig en forklaring om denne »helvedes larm«. Jeg stod som lammet, men frøken Mikkelsen sagde ganske roligt: »Det er ikke så let at udføre den slags arbejde, uden at det kan høres!« Det vigtigste, jeg lærte på afdeling B, var at opleve frøken Mikkelsens omsorg for patienterne og også hendes omsorg for »Mødrehjælpspigerne«. Det var ugifte, gravide kvinder, der gennem Mødrehjælpen havde fået »diskret ophold« på hospitalet. Mange, måske de fleste, så frem til, at fødslen skulle overstås og barnet bortadopteres. I ventetiden gik de til hånde på afdelingerne, boede ganske primitivt på en fælles fire- eller sekssengsstue tilknyttet afdeling B. Frøken Mikkelsen havde ikke ansvaret for disse kvinder, men hun havde medfølelse med dem. Det hændte, at hun sagde til dem: »Så, piger, i aften går vi i biografen«, og så fulgtes hun med dem til syv-forestillingen i Kosmorama, gav billetten, men ikke kaffe bagefter, der skulle være en professionel afstand. En af kvinderne har senere fortalt, at frøken Mikkelsen formanede dem om ikke at nedkomme midt under forestillingen! Da jeg rejste fra frøken Mikkelsen og afdeling B, kunne jeg af hjertet sige tak for tiden. Jeg accepterede ikke blot udadtil, men også reelt det skriftlige vidnesbyrd, frøken Mikkelsen gav mig og læste højt for mig den sidste dag på afdelingen: »Eleven er til tider meget trodsig, men hun ved det godt selv«.

Madvognen på afdeling B, hvor frøken Mikkelsen stod for uddeling af morgen- og middagsmad. »Server maden varm!« lød parolen. Billedet er fra 1960'erne, der sås ikke træsko eller knækorte uniformer i frøken Mikkelsens tid, men serveringsvognen er den samme.
Foto: Sigrid Gregersen.

– »På afdeling B var frøken Mikkelsen afdelingssygeplejerske, da jeg var sygeplejeelev der 1939-40. Hun var temperamentsfuld, og nogle af mine kammerater var bange for hende, især når der skulle deles mad ud. Så stod hun ved madvognen og kommanderede med høj stemme. Bakkerne til patienterne skulle være parate, når hun øste op – at vente bare et øjeblik med at sætte tallerkenen på var utænkeligt, eller i hvert fald uklogt. Vi skulle vide, hvad hver enkelt patient ønskede at drikke til maden, den mindste tøven kunne udløse et tordenskrald. At al den skælden ud ved madvognen skræmte nogle, er let at forstå, men for de fleste af os gik det sådan, at vi efter de første overraskelser nød forestillingen. Måske ikke lige mens den stod på, men i grineorgier på værelserne om aftenen, når situationen blev gengivet ordret for kammeraterne. Jeg tror faktisk, at frøken Mikkelsen selv havde megen fornøjelse af at se vores overraskede miner og anstrengelser for enten at huske,

hvad patienten ønskede eller at lade som om. Det sidste blev altid gennemskuet, og frøken Mikkelsen spurgte: »*Ved* De det?« Var svaret »øh, ja« fulgte en opsang, der godt kunne høres ind på stuerne. Var det et forsigtigt »nej, men..« kunne kommentaren lyde: »Og De vil være sygeplejerske? Tror De ikke, De skulle lægge Deres hoved en smule i blød?« Det lød strengt, når man stod med bøjet hoved, men løftede man blikket, mødte det frøken Mikkelsens humoristiske øjekast, og man fik lyst til – ja, det blev en sport – at være hurtigere på aftrækkeren ved serveringen end frøken Mikkelsen selv.

Patienterne, der let kunne høre disse udbrud ved madvognen, var altid loyale over for os elever, men også de havde fornøjelse af afdelingssygeplejerskens ord og stemme lige uden for på gangen. Da jeg senere kom hos frøken Mikkelsen som uddannet sygeplejerske fik jeg blik for noget, jeg i farten som elev ikke helt havde registreret. Det var frøken Mikkelsens omhu og interesse for, at hver eneste patient fik det bedst mulige serveret, og at maden var god og

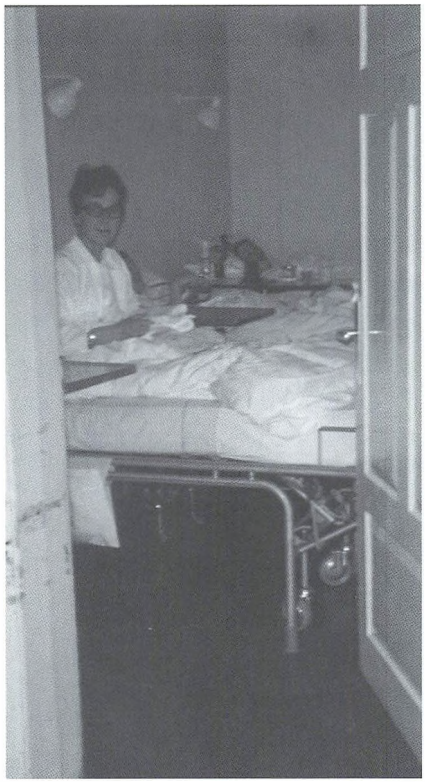

Maden er serveret for de sengeliggende patienter, frøken Mikkelsen har lagt slev og kniv fra sig, og eleverne kunne ånde lettet op, atter en gang var det lykkedes.
Foto: Privat eje.

alsidig. Portionerne var afpasset efter patientens appetit, og frøken Mikkelsen bestilte gerne enestuemad, selv om der ikke var enestuepatienter på Kongevejshospitalet. Disse lækkerier kom så de dårligste patienter til gode, ofte cancerpatienter. Når der blev øst op til den patientgruppe, var frøken Mikkelsens stemme mild. »Her skal De se lille frøken Borg, nu laver vi nogle lækre små snitter ud af denne laksemad til fru Hersted og fru Jepsen på stue otte, måske kan vi også lokke med lidt mørt kalvekød. Bliv nu lidt på stuen hos dem og få dem til at spise så meget som muligt«. Stue otte var den næstsidste stue på afdelingen, og når patienterne på den sidste store sekssengsstue havde fået deres mad, gik frøken Mikkelsen ofte ind til de meget dårlige og opmuntrede dem på sin varme, venlige måde«.

– »Under krigen skulle hele sygehuset som alle andre huse være mørklagt aften og nat. Der var mange og store vinduer i det gamle hus, der skulle dækkes, og der blev fremstillet store plader af en slags papmaché til formålet. Materialet var let, blev der sagt, men pladerne var nu tunge. Det blev aften- og nattevagternes opgave at sætte dem for hver aften og tage dem ned om morgenen. Jeg får næsten ondt i skuldrene nu så mange år efter ved tanken om,

hvor vi slæbte, alle plader stod om dagen i mellemgangen uden for afdelingen. Jeg *kan* også få lidt trækninger i sjælen, når jeg tænker på det møgfald, jeg fik af frøken Mikkelsen den aften, jeg tabte tre af de store plader på afdelingens gang. Flere af de vaser med patienternes blomsterbuketter, der var stillet ud på gangen for natten, røg sig en tur derved, og der blev en større rengøring, optørring og forsøg på at sætte de rigtige buketter sammen igen. Ord som »Klodsmajor! Spild af tid! Larm på en hospitalsgang! Få så ryddet op!« føg om ørerne på mig. Men som altid – frøken Mikkelsen faldt hurtigt ned igen, og nu var der ingen ende på hendes trøstende ord om alt for tunge mørklægningsplader for så ungt et menneske. Hendes vredesudbrud bundede ikke dybt og gik hurtigt over. Med sort humor tilføjede hun den dag: »Vi må sandelig alle gøre vores indsats under denne krig«.

– »Især i krigens sidste år var der mange luftalarmer over Sønderborg, og skete det om aftenen eller om natten, skulle alle møde på deres afdelinger og tage sig af patienterne. Jeg var på B, og så snart luftalarmen havde lydt, skyndte vi os ned fra vores værelser til afdelingen, uniformen lå altid parat, og vi skulle også under de omstændigheder være korrekt påklædt. Vi var egentlig ikke bange. For det første var det uendelig betryggende at se frøken Mikkelsen komme ned som en af de første – majestætisk og rolig som hun var i disse situationer – og tage ledelsen. For det andet var patienternes tryghed det vigtigste. De senge, der stod nærmest ved vinduerne skulle rykkes så langt ind på stuen som muligt, og hovedpuderne lægges yderst som værn mod eventuelle glasskår, patienterne skulle trøstes og hjælpes. Frøken Mikkelsen sørgede for, at vi var hos dem på alle stuer. Selv gik hun en runde til alle og blev hos de mest bange. Bange for familien derhjemme, for voksne sønner, der måske var ude i modstandskampen netop denne aften eller nat, for egen sikkerhed. Når hun tog en patient i hånden, var det med et fast og kærligt greb, og jeg har set mange patienter bogstavelig talt synke lettet tilbage i puderne – frøken Mikkelsen var hos dem. Overlæge Ekkert Petersen, der boede lige i nærheden af Kongevejshospitalet, mødte op ved det første alarmsignal og blev som alle andre, til alarmen blev afblæst. Han gik en runde til alle afdelinger, men gik ikke ind på stuerne. Jeg tror, at den støtte frøken Mikkelsen måtte have haft brug for under luftalarmerne, fik hun af ham«.

– »Når man på opslagstavlen oppe på Statshospitalet så, at ens næste turnus var på Kongevejshospitalet, fik man hjertebanken. Frygtelige historier om nogle af afdelingssygeplejerskernes grusomheder mod sygeplejeelever var blevet fortalt forud. Det hed sig, at kom man på afdeling C hos frøken Schmidt, tegnede fremtiden sig lys. På hendes afdeling kunne man ikke blot møde med sindsro, man gik også derfra efter endt arbejdsdag uden frustrationer. Derimod var der hos frøken Skau på afdeling A og frøken Rasmussen på operationsafdelingen, »Mama Skau« og »Ras«, hårde tider i vente. Det hed sig, at hvis man stod tiden igennem hos disse to, kunne man se fremtiden trygt i møde –

det kunne ikke blive værre! Mellem eleverne har der nok været en tendens til at overdrive, nogle har været glade for tiden hos frøken Skau, andre er kommet igennem turnus på operationsafdelingen uden nævneværdige skrammer. Jeg var heldig at komme hos frøken Mikkelsen. Ja, det ville også være heldigt at komme på afdeling C, men der *var* mere afvekslende hos frøken Mikkelsen. Hun havde et blomstrende og frimodigt sprog over for eleverne, var et spændende menneske, og hun bar aldrig nag. En af de mange gode ting, jeg lærte hos frøken Mikkelsen var, at vi, inden vi gik om aftenen, skulle sige godnat på alle sygestuer, ikke bare stå i døråbningen, men gå helt ind, ryste puder og observere, om patienterne nu lå godt. Det var en god afslutning på dagens arbejde«.

– »Jeg har oplevet frøken Mikkelsen for fuld udblæsning, da jeg en dag stod og spejlede æg i afdelingens køkken; frøken Mikkelsen havde ment, at der var for få muligheder på madvognen. Panden spruttede, og jeg hørte ikke hendes skridt, da hun kom ud i

Eleverne synger aftensang for patienterne.
Foto: Privat eje.

køkkenet med en ny ordre til mig. Da hun stadig kun så min ryg, blev hun hidsig, kom hen til komfuret, *hev* panden til side, så æggene fløj op på flisevæggen og sagde: »Hvad fanden! Er De blevet døv? Få så de æg samlet op og gør, som jeg har sagt!« Desværre havde jeg ikke hørt, hvad hun havde sagt, og at spørge var utænkeligt. Heldigvis havde en af mine elevkammerater hørt, at mit ærinde var at gå ned til overlægen med en journal, så jeg lod æg være æg, styrtede hen til skrivebordet, fik journalen og kunne igen trække vejret. Trappen blev taget i løb både ned og op, det var strengt forbudt at læse i journalen, så det gjaldt om at komme op på afdelingen igen i lynende fart, så ingen mistanke kunne opstå«.

– »Da frøken Mikkelsen en dag efter endt dagarbejde foreslog, at vi til aftensangen for patienterne skulle synge »Nu hviler mark og enge«, endte det i katastrofe. Jeg var aftenvagt på fjortende dag, og en af mine elevkammerater var blevet kaldt op af sin søvn efter nattevagt for at gøre eftermiddagstjeneste, så da vi kom til linjen »Træt er jeg af at våge, luk jer, I øjenlåge«, brast vi i hysterisk latter, der smittede alle de andre sangere undtagen frøken Mikkelsen. Hun så straffende på os, mens hun selv med kraftig røst sang videre på den vemodige melodi til sidste bitre vers; det var umuligt for os ikke at grine. Efterfølgende fik vi meget tydeligt besked om, at vi ikke gik i børneskolen mere, at vores opførsel havde været mere end upassende, og hvad i alverden vi bildte os ind pludselig at skrupgrine under en alvorlig sang, og hvad måtte patienterne ikke tænke. Da dørene til sygestuerne naturligvis stod åbne, fik patienterne det hele med – også den efterfølgende svada, og hele seancen vakte mere glæde, end sangen alene kunne have gjort«.

– »Nå, lille De, kan De så passe gryden, der skal røres ind imellem, og når retten er færdig, kommer jeg ned og henter den«. Sådan kunne det lyde til os aftenvagter, når frøken Mikkelsen havde middagsgæster. Der hørte ikke køkken til hendes lejlighed, så alt blev lavet i afdelingskøkkenet. Det var et rigtig hyggeligt indslag, og frøken Mikkelsen sagde aldrig noget til, at vi selv havde lagt an til kaffe og brød«.

– »For mig var det et held og en glæde, at jeg kom på afdeling B hos frøken Mikkelsen som sygeplejeelev. Hos frøken Skau havde jeg måske måtte opgive, og tiden hos frøken Rasmussen var skrækkelig. Jeg havde frygtet hende fra det øjeblik, jeg havde set hende, og det var mere end et halvt år, før jeg kom på operationsafdelingen. Vi var fem, der skulle begynde samtidig på Kongevejshospitalet, hvor vi blev modtaget af oversygeplejersken og præsenteret på de afdelinger, hvor vi skulle begynde næste morgen eller samme eftermiddag. Frøken Skaus og frøken Rasmussens afdelinger lå på samme etage, og for at komme

Kathrine Petersen blev uddannet til sygeplejerske på Statshospitalet i Sønderborg og herunder på Kongevejshospitalet på frøken Mikkelsens afdeling. Efter nogle års arbejde som assistent, herunder to år i Norge, blev hun ansat som førsteassistent hos frøken Mikkelsen. I 1953 blev hun afdelingssygeplejerske på Kongevejshospitalets afdeling A, hvor hun afløste frøken Skau.
Foto: Privat eje.

hen til frøken Skaus skrivebord i den fjerneste ende af gangen, måtte alle passere frøken Rasmussen. Hun stod i døren til afdeling A med begge hænder i siden og kommenterede os, da vi gik forbi. »De kan lige så godt vænne Dem til at gå hurtigere, her slentrer vi ikke bare af sted«. To af os blev hos frøken Skau, én skulle over på

afdeling C, og vi var altså to, der skulle på afdeling B. Modtagelsen var lidt overvældende. Ikke blot var frøken Mikkelsen den, man skulle adlyde, det gjaldt også, fik vi straks at vide, de to forsteassistenter, frøken Petersen og frøken Matzen. Begge var uddannet på Statshospitalet i Sønderborg og havde i deres elevtid i 1940'erne været på frøken Mikkelsens afdeling. Anciennitetsmæssigt stod de næsten lige, da førsteassistentstillingen blev ledig efter frøken Hansen, og de begge søgte. Det blev så i fuld forståelse til alle sider ordnet sådan, at man ansatte dem begge. I praksis fungerede det på den måde, at de skiftedes til at varetage førsteassistentens opgaver tre måneder ad gangen. Det kunne godt skabe lidt forvirring, hvis man som ny elev kom midt i et skifte. Hierarkiet var strikt, og kom man til at stille spørgsmål til for eksempel frøken Matzen, der lige var blevet almindelig assistent, hvæsede hun: »Den slags skal De spørge førsteassistenten om«. Ellers var frøken Matzen god nok, frøken Petersen også. De var begge dygtige og eminente til at vise os de forskellige procedurer i plejen. Man blev ikke sat til et arbejde, medmindre man kunne udføre det betryggende for patienten. Frøken Matzen var også den, man kunne henvende sig til, hvis der var noget, man var ked af, sådan oplevede jeg hende.«

Magda Matzen for bordenden blev uddannet til sygeplejerske på Statshospitalet i Sønderborg og havde sin længste turnus på Kongevejshospitalets afdeling B hos frøken Mikkelsen. Hun vendte tilbage efter endt uddannelse og nogle års praktik og blev afdelingens anden førsteassistent, fra 1953 eneste souschef. Hun efterfulgte frøken Mikkelsen som afdelingssygeplejerske i 1958.
Foto: Privat eje.

– »Kongevejshospitalet *havde* ry for at have de skrappeste afdelingssygeplejersker i hele landet. Det var naturligvis stærkt overdrevet, men der *var* noget om snakken, når det drejede sig om frøken Skau og frøken Rasmussen. Desværre kom rygtet for den udenforstående til også at omfatte de to meget dygtige og gode afdelingssygeplejersker frøken Schmidt på afdeling C og frøken Mikkelsen på afdeling B, som jeg kom til at kende. Jeg var så heldig i min elevtid i 1940'erne at komme først på C og derefter på B

hos frøken Mikkelsen. Sygeplejeeleverne udførte dengang megen rengøring og havde opgaver, som man i dag kan se var fuldstændig irrelevante, men midt i dette lærte vi en mængde sygepleje, dels ved at udføre plejen, altid under vejledning, dels ved at iagttage. Hos frøken Schmidt var der rart at være. Ja, hun var da krævende og forlangte ubetinget lydighed, men sådan var det dengang, og hun var aldrig opfarende. Det kunne godt blive *lidt* ensformigt at være på hendes afdeling. Det kunne også være psykisk strengt, da der overvejende var dårlige cancerpatienter på afdeling C. At komme derfra til afdeling B hos frøken Mikkelsen var som at komme ind i et stormvejr! Hendes kommandoer, hendes sjove og uventede bemærkninger, hendes frie sprog, hendes rare blik, når man efter måske modstridende ordrer stod mere eller mindre forvildet tilbage, og hendes venlige skulderklap, når hun selv syntes, at hun var gået for vidt – alt dette gjorde hverdagen afvekslende. Jeg begyndte på afdeling B onsdag før påske, der skulle være andagt ved sognepræsten, og der blev stillet bænke til staben på begge sider af orglet. Som altid, når frøken Mikkelsen dirigerede, var det højlydt og sikkert. »Kom her, lille frøken Jørgensen«, sagde hun, »De kan sagtens sidde her med den small' røv, De har fået tildelt af Vorherre«. Latteren boblede i alle os elever, og når vi alligevel kunne synge med på salmerne, skyldtes det frøken Mikkelsens straffende blikke på vores gruppe. Der var *ikke* noget at grine af under en gudstjeneste!»

– »Når jeg var hjemme på fridag, var det svært at fortælle om mine oplevelser på afdeling B. Mine forældre ville ikke have kunnet fatte, at en afdelingssygeplejerske, en kvinde i en ansvarsfuld stilling, overhovedet kunne sige »for fanden« og »Vorherre bevares«. Mine kammerater havde det lige sådan, så vi lod være. Man skulle kende frøken Mikkelsen for at forstå, at sådan udtrykte hun nu engang sin mening i den ene og den anden situation. Det forstod kun ens elevkammerater, og takket være dem, blev de mange forskellige oplevelser sat i det rette perspektiv«.

– »Var der mandefald af en eller anden grund på afdeling B, tog frøken Mikkelsen selv del i den direkte sygepleje, og jeg tror, hun nød det. En søndag morgen skulle jeg følges med hende, vi skulle gøre to meget syge patienter i stand. Jeg rystede lidt for det, situationen var ny og ukendt, men det blev det mest lærerige for mig i min tid på afdeling B. Frøken Mikkelsens hænder var blide og faste, når hun løftede patienten, så det blev mindre smertefuldt at blive gjort i stand. Hun var ikke af mange ord, men de, der lød, var trøstende og udtalt med ømhed i stemmen. Hun overså intet, som patienten havde brug for. Jeg blev dirigeret venligt og roligt: »Nu skal De løfte sådan, frøken Gellert, kan De nu tage fat sådan«, og frøken Mikkelsen roste patienten og – sandelig også mig. Det skete ikke så tit, og jeg glemmer aldrig den glædesfølelse, jeg oplevede. Jeg tænkte, jeg *kan* altså godt blive sygeplejerske«.

– »Jeg var på B i begyndelsen af 1950'erne, og det var lidt af et kulturchok som 23-årig at komme fra en almindelig hverdag til et

Frøken Mikkelsen og hendes elever den 23. decembbber 1955. Lillejuleaften på afdeling B var årets travleste. Hele staben hjalp med at julepynte, pakke patienternes gaver, koge karameller til patienter, staben selv og ikke mindst til overlægen. Der blev fremstillet hjemmelavede godter på alle afdelinger, og også her kappedes man om at blive nummer ét.
Foto: Privat eje.

sted som Kongevejshospitalet. Fra at have levet et almindeligt og frit liv hjemme og ude i det almindelige samfund, kom vi sygeplejeelever ind i et hierarki, hvor vi i den grad var afdelingssygeplejerskernes undergivne, at det nærmede sig det militante; vi stod næsten ret. Jeg var hjemmefra og til en vis grad også fra skolen vant til at tale med om tingene og sige min mening, men på Kongevejshospitalet havde man ingen, eller i hvert fald var det klogest at gemme den til efter arbejdstid. Under frustration indordnede jeg mig disse forhold. At sige imod var det samme som at svare igen, være næsvis, uanset om modsigelsen kunne være relevant. Det var bedst at lade være, ellers risikerede man under heftige ord at blive ført ud i afdelingens badeværelse. Der kunne man blive, til man havde tænkt sig om, og i hvert fald indtil eventuelle spor af tårer var helt væk. Når man selv mente, at der nu havde været tilstrækkelig omtanke, og spejlet viste, at tåresporene *var* væk, skulle man gå ud og præsentere sig for frøken Mikkelsen for igen at blive godkendt til at fortsætte arbejdet. Så kunne det lyde: »Men kære barn dog, har De grædt, sådan var det jo slet ikke ment, kan De nu se at komme i gang igen«. Alt sammen sagt med den milde stemme, som man lige da havde glemt, at frøken Mikkelsen også kunne anvende.

Bedst af alt var elevsammenholdet. Når man som ny kom på en afdeling, var man i forvejen blevet advaret om, hvilke faldgruber, man især skulle undgå. Alle havde vi et dybt kendskab til de forskellige afdelingssygeplejerskers vaner og særpræg, og man behøvede jo ikke at plumpe i den første dag. Det er vanskeligt eller umuligt at fortælle udenforstående om disse ting, og spørgsmålet »Jamen, hvorfor fandt i jer i det?« kan ikke besvares. Man skal selv have været inden for murene for at forstå. Det kunne som de eneste ens elevkammerater, hos dem var der fuld medleven i alle genvordigheder. Kom man op på sit værelse efter endt arbejdsdag og smed sig på sengen med udbruddet »Nu *vil* jeg altså ikke mere, jeg siger op og tager hjem!« så blev kammerater-

ne hidkaldt, og alt blev gennemdrøftet på tomandsværelset, hvor sengene næsten blev brugt mere til at sidde på end til at ligge i. Der kunne sagtens sidde fire eller fem på hver seng, en særlig træt kammerat kunne ligge bag dem ind mod væggen, og så var der naturligvis værelsets eneste lænestol og de to skrivebordsstole. I fællesskab holdt vi ud, og når vi senere er mødtes til jubilæer, har vi *aldrig* manglet stof til samtalen. Efterfølgende er vi også blevet klar over, hvor uudsletteligt vi lærte den grundlæggende sygepleje. Vi fik en uvurderlig ballast, som vi har bygget videre på i det arbejde, vi hver især fik inden for sygeplejens mange forskellige grene.

Jeg blev uendelig glad for min første turnus på afdeling B. Frøken Mikkelsen skulle man bare lære at kende, så hørte man overhovedet ikke bandeordene i for eksempel: »De skull' fandme' køres over af en damptromle!«, hvis man havde glemt et eller andet, det hørte bare med. Frøken Petersen og frøken Matzen var dygtige sygeplejersker, og man kunne lære af dem. Deres undervisning var måske ikke altid lige pædagogisk, og især frøken Matzen kunne bringe én fra koncepterne, når man skulle vise sine færdigheder inde hos patienten med frøken Matzens blik over sig, men man glemte ikke lærdommen. Jeg var så heldig at få mit ønske opfyldt om igen at komme på frøken Mikkelsens afdeling i løbet af mit sidste år som elev, og da jeg sagde farvel og tak for tiden, dristede jeg mig til at spørge, om jeg måtte komme igen, når jeg var færdiguddannet. Frøken Mikkelsen blev meget rørt, tog mig om skuldrene og sagde: »Det vil vi glæde os til!« Jeg blev færdig med uddannelsen, supplerede psykiatri, som man helst skulle, og fik så en assistentstilling på afdeling B, hvor jeg blev, indtil frøken Mikkelsen i 1958 lod sig pensionere. Frøken Petersen var da blevet afdelingssygeplejerske nedenunder på A, hvor hun afløste frøken Skau. Frøken Matzen overtog afdeling B efter frøken Mikkelsen, og den kom på den måde fortsat i gode om end andre hænder«.

– »Frøken Mikkelsen gjorde ikke forskel på folk, men – da vi i 1953 fik en ny ung kandidat ved navn Eiler Hempel-Jørgensen, fik vi samtidig et unikum af en læge, i hvert fald i frøken Mikkelsens øjne. Vi elever kendte ikke meget til afdelingssygeplejerskernes eller de andre lederes private liv, men senere tider viste os, hvorfor den kære Eiler havde så stor en plads i frøken Mikkelsens hjerte. Han var jo søn af hendes nærmeste venner, Maria og Johannes Hempel-Jørgensen, overlæge inden for forsvaret og med tjenestested på Sonderborg Kaserne. Frøken Mikkelsen var, som det er fortalt, fra barndom og ungdom nært knyttet til denne familie, og da Maria Hempel-Jørgensen døde alt for tidligt – Eiler var da kun femten år gammel – blev frøken Mikkelsen en trofast støtte for både ham og faderen livet igennem. Denne »dreng« Eiler blev altså smaskforkælet, mens han var kandidat på Kongevejshospitalet. »Kan De så komme her, lille doktor, så er der en kop kaffe til Dem i køkkenet«. Den strenge etikette påbød, at frøken Mikkelsen udadtil sagde De til den dreng, hun havde kendt fra fødslen og været næsten som en mor for, men det blev sagt med et underfundigt

Lysene er tændt på det smukt pyntede juletræ i afdeling B's dagligstue.
Foto: Privat eje.

smil, og i køkkenet var det du og Eiler«.

– »Jeg glemmer aldrig min elevtid på Kongevejen. Jeg begyndte i 1946 hos frøken Mikkelsen, og hun var faktisk så sød imod os »små«. Somme tider, når hun troede, at vi havde mange lektier for, kunne hun sige: »Tag De Dem nu nogle ekstra fritimer, lille frøken Doner, så De kan læse Deres lektier og blive klog«.

– »Vi kendte så lidt eller så godt som intet til vore overordnedes privatliv, men som aftenvagter fulgte vi godt med, når frøken Mikkelsen havde gæster. Hun både hentede dem nede ved hoveddøren og fulgte dem ned, når festen var slut. Så stod der en skøn duft af mad og kaffe ned gennem hele hovedtrappen, og vi sværmede så tæt på trappen som muligt, når frøken Mikkelsen gik op igen med en bølge af cigarrøg efter sig og vinkede venligt ind til os. Vi oplevede, at frøken Mikkelsen foruden at være vores strikse afdelingssygeplejerske også var »et menneske«, der elskede fester og sammenkomster, og som kom sammen også med andre end sygeplejersker.«

Afdeling B pyntet til jul, i baggrunden ses juletræet gennem døren til dagligstuen.
Foto: Privat eje.

– »Når man som elev skulle være alene på afdelingen om eftermiddagen med frøken Mikkelsen, var jeg temmelig skrækslagen i forvejen. Hun gik altid delt med fritimer fra klokken tolv til klokken fire, men en sjælden gang tog hun eftermiddagsvagten. Da det skete så sjældent, kom vi let ud af den vante rutine med at give bækkener, ryste puder og nette patienterne før besøgstid, at servere kaffe og at sætte de blomster i vand, som de pårørende havde med. Især uddelingen af kaffe kunne bringe en ud af flippen, når frøken Mikkelsen stod for det. Hun forventede, at vi alle var ajour med, om der skulle sukker og fløde eller kun en af delene i kaffen hos de mere end fyrre patienter. Det var vi stort set også, og ellers kunne vi – og det var kun til eftermiddagskaffen – støtte os til en liste over disse ønsker. Men frøken Mikkelsen fandt imidlertid sådan en liste unødvendig – ja, direkte afskyelig. Ville man være sygeplejerske, skulle man virkelig kunne huske! Resultatet blev, at adskillige kopper kaffe kom ud igen og skulle byttes, ledsaget af frøken Mikkelsens barske bemærkninger. Man trak først vejret lettet, når dagholdet mødte igen klokken seksten, og der var flere for frøken Mikkelsen at dirigere og jage med«.

– »Når frøken Mikkelsen kom hjem efter et aftenselskab, var det efter låsetid – længe efter – men der blev nu også låst allerede klokken ti. Hun ringede så på yderdøren, og vi, der var aftenvagter på afdeling A i stueetagen, skulle så smutte ned og åbne. Frøken Mikkelsen kom altid hjem i godt humør og ønskede os fortsat god vagt, men næste morgen *kunne* det undertiden knibe med at få øjne, det vidste vi fra vores kammerater på afdeling B«.

– »De har ikke vækket mig, frøken Damgaard!« Klokken var fem minutter over syv, og vi havde alle undret os over, at frøken Mikkelsen ikke var mødt. Nu kom hun sejlende ned ad trappen med disse ord til mig, der var nattevagt og skulle give rapport. Det var en af nattevagtens opgaver at vække afdelingssygeplejersken hver morgen. Der var dobbeltdør ind til frøken Mikkelsens stue, så åbnede man den yderste, bankede på og kaldte andægtigt: »Frøken Mik-kel-sen, frøken Mik-kel-sen, klokken er seks«, indtil hun svarede, og det kunne godt vare en tid. Så styrtede man ned på afdelingen igen og fortsatte, hvor man havde sluppet. Jeg *havde* kaldt på frøken Mikkelsen, drømte ikke om at glemme det, så jeg fastholdt, at jeg havde banket på og også fået svar og også havde sagt godmorgen med høj røst. »Hvis De havde vækket mig«, lød det, »så var jeg ikke kommet for sent. Husk det fremover!« Og dermed var emnet uddebatteret, al videre indvending ville have været »at svare igen«, og på Kongevejshospitalet havde den overordnede altid ret«.

– »Da jeg – med dags varsel – rejste på en uges ferie i maj 1951, var frøken Mikkelsens ansigtsudtryk mildt og solrigt, og gode ønsker for ferien fulgte mig. Da jeg vendte tilbage, lignede hun en tordensky, og jeg nåede lige med skræk at tænke, om jeg havde glemt et eller andet, lige før ferien. Men de mørke miner gjaldt den nyansatte oversygeplejerske

frøken Gregersen. Hun havde omplaceret mig til operationsafdelingen, og så kunne ferien passende være blevet holdt fra den afdeling. Jeg brast i gråd. Operationsafdelingen og frem for alt frøken Rasmussen var det frygteligste af alt. Stortudende hikstede jeg til frøken Mikkelsen: »Jeg vil meget hellere blive her hos Dem!« Det gjorde hende blød om hjertet, og hun sagde, at det skulle hun nok ordne med oversygeplejersken. Jeg blev derefter kaldt ned til frøken Gregersen, der ganske kort meddelte mig, at jeg kunne blive på afdeling B et stykke tid endnu. Jeg fløj op til frøken Mikkelsen og takkede, gerne ville jeg have givet hende et knus, men dertil var respekten for stor«.

– »Når frøken Mikkelsen om morgenen havde fået nattevagtens rapport og derefter fordelt arbejdet til sin stab, satte hun sig ved sit skrivebord på gangen og råbte ind imellem nye ordrer til alle sider. De skulle efterkommes straks, ellers kunne der let gå et stormvejr hen over én. En af mine kammerater dristede sig en morgen til at forsvare sin forsinkelse på omkring ét minut med: »Jeg skulle da lige lægge dynen over patienten, før jeg gik«, men det blev taget meget unådigt op. Der var ikke plads til diskussion, og fra frøken Mikkelsen lød det: »Når jeg kalder på Dem, har De at komme med det samme!« Det var sandelig om at sno sig«.

– »Spådommen om, at frøken Mikkelsen var skrap, viste sig i nogle henseender at være rigtig, men hun var langt mere facetteret end det. Hun var en statelig, barmfager og temperamentsfuld kvinde, havde humoristisk sans og et varmt hjerte, først og fremmest for patienterne, men – når det kom til stykket – også for os elever. En dag, hvor det var gået hedt til på afdeling B med travlhed og ordrer og ikke mindst meget dårlige patienter, så jeg måske lidt trist ud. Så tog frøken Mikkelsen mig lidt til side og sagde: »Vi skal leve med i patienternes bekymringer, frøken Andersen, men de må ikke overvælde os, så kan vi ikke passe vores arbejde ordentligt. De er jo tredje års elev nu og skal forstå dette, inden De går videre inden for sygeplejen«. Jeg er den dag i dag taknemlig for disse ord, sagt af en afdelingssygeplejerske, som jeg satte meget højt. Der stod respekt om frøken Mikkelsen fra alle sider, overlægen, kollegerne, eleverne, rengøringspersonalet, alle. Ingen prøvede at køre om hjørner med hende – aldrig. Jeg kom til at holde meget af hende. I dag fortryder jeg, at jeg ikke prøvede at komme til at møde hende igen, men mit arbejde som sygeplejerske kom til at ligge i København, og man blev jo opslugt af det og af så meget andet i de efterfølgende år«.

– »Når jeg tænker på min debut som yngste elev ved madvognen på afdeling B den første morgen på Kongevejshospitalet, kommer jeg til at grine, men det gjorde jeg ikke dengang. Jeg var lige kommet ud fra den store tisengsstue med fire bækkener sat oven i hinanden, da der lød et råb fra frøken Mikkelsen: »Kan De så komme herhen, lille De!« Jeg blev så betuttet, at jeg var lige ved at sætte bækkenerne fra mig på gulvet, men samlede mig dog og bar dem ud i skyllerummet. Da jeg mindre end ét minut efter stillede ved

madvognen lød det: »De skal komme med det samme, når der bliver kaldt, det bruger vi her«. Derefter gik det løs med at finde den rigtige bakke til den rigtige patient, lægge bestik og porcelæn parat på den rigtige måde, og så servere hurtigt, så kaffen og havregrøden ikke blev kold. Når tempoet ikke tilfredsstillede frøken Mikkelsen, fægtede hun om sig med slev og brødkniv, så jeg uvilkårlig rykkede et skridt tilbage, og straks lød det: »Hvor skal De hen?« Men ind kom jeg da til patienterne, og det var fint, at frøken Mikkelsen aldrig blot sagde sengenummeret, men patientens navn. Det var ikke tresengen, der skulle serveres for, men fru Petersen i tresengen.

Vel inde på stuen var for det første patienterne meget loyale og affandt sig med andre drikkevarer, end de egentlig havde bedt om – alle fulgte med i dette morgenens slag – for det andet ilede nu kammeraterne til hjælp og stod ved min side både ved madvognen og inde på stuerne. Efter den 30. bakke fik jeg et anerkendende blik fra frøken Mikkelsen, og med ét slag forsvandt den skræk, hun havde sat mig i, og dermed også min forvirrede løben omkring. Jeg blev så lettet og glad over dette stærke blik, at jeg på stedet besluttede, at jeg ville blive dygtig og gøre frøken Mikkelsen tilpas. Efter serveringen kaldte frøken Matzen mig ud i skyllerummet, pegede på de fire efterladte bækkener med deres indhold og foreholdt mig, at sligt *aldrig* måtte ske igen. Da jeg begyndte en forsvarstale, fik jeg munden lukket med ordene: »Her bruger vi ikke undskyldninger«. Om aftenen refererede jeg dagens forløb for mine kammerater, havde man nogen sinde hørt mage! Ork ja, det havde man, og så fulgte de mere og mindre realistiske fremstillinger af, hvad hver enkelt havde fået med i bagagen den dag og mange tidligere dage af ondt og godt«.

– »Som nattevagt skulle man kridte bækkener. Der var omkring tredive af dem, og alle skulle pudses indeni og udenpå i en slags kridtblanding, indtil de skinnede. Det har nok tjent et hygiejnisk formål, jeg tror i hvert fald ikke, der har været så meget som en enlig bakterie på den nyttige indretning efter pudsning, men det var et kæmpearbejde. År senere, da jeg mødte frøken Mikkelsen, og vi talte om det, sagde hun: »Et andet formål var nu også, at så faldt I ikke hen ind imellem jeres opgaver hos patienterne«.

– »Det vigtigste, jeg lærte på afdeling B hos frøken Mikkelsen var, at alle bestræbelser gik ud på at give patienterne den bedst mulige pleje og venlighed, den største sikkerhed og tryghed. Jeg opdagede ikke disse væsentlige ting lige med det samme, der var så meget, man skulle gøre og også en hel del at tage sig i agt for, men da jeg oplevede, hvordan frøken Mikkelsen selv talte til og om patienterne, forstod jeg, at de var hendes børn i den tid, de var indlagt. Der var ømhed i hendes stemme, når hun talte med og om de dårlige cancerpatienter, ofte yngre kvinder. Hun talte meget med sine patienter, lyttede til deres bekymringer og klager, kunne også holde sjov med dem, når tiden var til det. Der var ingen sentimentalitet i hendes måde at være på. Tværtimod var der en fasthed, der gjorde tryg. »Frøken Mikkelsen forstår

Det traditionelle årlige ringrideroptog gennem Sønderborg lagde altid ruten omkring Kongevejshospitalet. Her var man født, eller her var ens børn kommet til verden, her blev kvinderne med gynækologiske sygdomme hjulpet. Frøken Mikkelsen - nummer tre fra venstre på den nederste altan - nød optoget og udtalte, at hun kendte en god hest, når hun så den. Det var en del af arven hjemmefra.
Foto: Dansk Sygeplejehistorisk Museum.

os«, kunne patienter i de mest forskellige situationer erkende. Meget langt var den sygepleje, som frøken Mikkelsen stod for, knyttet til hendes person. Den kunne ikke kopieres, men selv har jeg bestræbt mig på at praktisere og videregive essensen i den, da jeg senere selv blev afdelingssygeplejerske. Om det i nogen grad er lykkedes, må bero på andres vurdering – patienters, pårørendes, kollegers og elevers. Det var den store gruppe, som frøken Mikkelsen vandt for sig med sit favnende væsen«.

– »Efter seks måneder på medicinsk afdeling på Statshospitalet i Sønderborg var det tid til at skifte afdeling. Det var mit første år som sygeplejeelev, og meddelelsen fra forstanderinde Karen Jacobsen lød, at jeg skulle møde på gynækologisk afdeling B på Kongevejshospitalet den 1. marts 1955. I de første seks måneder havde jeg allerede hørt en del om Kongevejshospitalet. At stedet havde sin helt egen kultur. At elever havde givet udtryk for utilfredshed over for forstanderinden. Noget helt usædvanligt for den tid. Hvad utilfredsheden nærmere gik ud på, står ikke helt klar i min erindring. Vi blev dog bevidste om, at der var forskel på afdelinger og på afdelingssygeplejersker.

Mit første møde med frøken Mikkelsen var som nævnt den 1. marts 1955. Vi var flere elever fra samme hold, der skulle begynde på Kongevejshospitalet, og vi mødte op med spændte forventninger om, hvad der ventede os. Frøken Mikkelsen tog vel imod os. Hun fortalte kort om afdelingen med den tilføjelse, at hun håbede, vi kunne bestille noget, for det var en stor og travl afdeling. Vi stillede ingen spørgsmål, men lyttede andægtigt. Respekt for autoriteter sad dybt i os. Det *var* en stor afdeling med over tredive patienter fordelt på små og meget store stuer. Kongevejshospitalet var i forhold til Statshospitalet gammelt – fra før århundredskiftet. På mange måder upraktisk, men også med en særlig charme.

Vi mødte klokken syv om

morgenen og havde fritimer mellem klokken elleve og femten. Før en fridag mødte vi dog som regel fra klokken syv til femten, det kaldte man »at gå sidst«. Vagterne var tilrettelagt sådan, at man begyndte med fjorten nattevagter, og samme dag, man gik fra nattevagt, skulle man begynde om eftermiddagen til den første af fjorten aftenvagter. En lang periode, som i begyndelsen forekom uovervindelig, men sådan var det. Glæden var, at vi kunne se frem til nogle sammenhængende fridage. Fri hver anden weekend var et begreb, vi end ikke beskæftigede os med. Om det var frøken Mikkelsen eller førsteassistent frøken Matzen, der lagde vagtplanerne, husker jeg ikke, men ét var sikkert – man spurgte ikke, blev heller ikke spurgt, man arbejdede bare, som skrevet stod! Spisepauser blev overholdt. Frøken Mikkelsen var omhyggelig med, at vi fik noget at spise, og hun sendte os på skift ned til spisestuen. Det var en pause, vi så frem til. Hvis der var tid, måtte vi også tage en kop kaffe eller noget andet at drikke i løbet af formiddagen. Det foregik ude i afdelingens køkken. Nogen skriftlig rapport mindes jeg ikke at have set, men som elev skulle man ved en vagtperiodes afslutning skrive en redegørelse til den næste elev, der skulle i vagt. Den skulle indeholde en arbejdsplan samt information om patienterne.

Sygeplejeeleverne på sygehusene i Sønderborg havde pæne hvide uniformer og naturligvis kappe. Lange strømper og lukkede sko hørte til, og der måtte ikke bæres andre smykker end elevemblemet. Her Midde Fredslund Andersen og Sussi Hansen på en af Kongevejshospitalets mange altaner.
Foto: Privat eje.

Nattevagten havde hver morgen den opgave at vække frøken Mikkelsen, der boede på etagen over afdelingen. På slaget seks skulle man banke på døren, og man måtte ikke gå, før der var blevet svaret to gange! Ve den arme elev, der glemte det. Frøken Mikkelsen kunne blive meget vred og højtråbende. Man kunne som regel se på hende, hvordan humøret var. Nattevagten skulle helst gå frøken Mikkelsen i møde,

når hun kom ned fra sine private gemakker, og allerede på gangen kort berette, hvordan natten var gået. Var der dårlige patienter, skulle man huske at fortælle om dem først. Hvis humøret var dårligt, gjaldt det om at rapportere hurtigt og præcist, hvis man ville undgå at blive irettesat. Frøken Mikkelsen var meget på stuerne hos patienterne for at lytte til dem og iagttage deres befindende. Det kunne i den sammenhæng forekomme, at patienterne fortalte noget, som nattevagten ikke havde sagt noget om. Man kunne være sikker på, at det blev kraftigt påtalt næste morgen. Frøken Mikkelsen kunne være meget skrap, og det hændte, at vi havde svært ved at holde tårerne tilbage. Hvis det var på en af hendes dårlige dage, kunne man risikere at blive gennet ud i linnedrummet med besked om at græde færdig der. I hvert fald fik man ikke lov til at gå på fritimer med våde øjne, men der blev aldrig båret nag. Når det var overstået, var det overstået.

En struktureret afdelingsundervisning forekom ikke, men *oplæring* hos patienterne med hensyn til omsorg, pleje og behandling. Der blev sjældent stillet spørgsmål til os, men vi fik at vide, hvordan vi skulle handle. Diskussion eller spørgsmål fra vores side blev der ikke inviteret til. Én af elevopgaverne var at gå rundt til patienterne og spørge om deres ønsker med hensyn til drikke til maden. Når madvognen var parat, stillede vi op i række, frøken Mikkelsen tog plads foran vognen, klar til at øse maden op. Så skulle vi være parat med ønskerne for drikkevarer, der måtte ikke være slinger i valsen, når maden blev serveret. Det gjaldt om holde styr på både stuenumre og patientønsker. Jeg mindes en episode fra maduddelingen, hvor frøken Mikkelsen kom til at spilde på sin uniform. »Ja, små piger, I skal være glade for, at I ikke har så stor en barm, som jeg har«, var kommentaren. Vi smilede, men sagde ikke noget. Der var ikke nogen dialog mellem leder og elever, men det *var* nu en hyggelig og uventet bemærkning.

Frøken Mikkelsen var ikke et menneske, man var bange for, men respekt for hende havde vi alle. Vi elever kendte ikke vore ledere som private mennesker. Om frøken Mikkelsen vidste vi naturligvis, at hun boede på anden sal, at hun var ugift, og at hun ikke sjældent havde gæster, men ellers var privatlivet ikke noget, man talte om. Heller ikke elevernes kom på tale, men jeg husker dog engang, at frøken Mikkelsen lagde sin hånd på min skulder, så på mig med sit venligste blik og sagde: »Ja, De har jo ikke altid haft det så let«. Jeg var overrasket og ganske forbløffet. Hvor havde frøken Mikkelsen sin viden fra? Jeg var nemlig ikke i tvivl om, at det hun hentydede til var, at jeg nogle få år tidligere havde mistet min mor. Med sin adfærd viste frøken Mikkelsen, at hun havde hjertet med. Patienternes ve og vel var afgørende for hende, men jeg tror også, at hun uden at vi egentlig var klar det, holdt øje med os elever på en positiv måde, om vi trivedes med arbejdet, og hendes omsorg for, at vi nu også fik nok at spise i løbet af dagen. Hun var myndig, faglig kompetent og et eksempel på den tids leder, der også formåede at se på den medmenneskelige side af virkeligheden, både når det handlede om patienterne eller om personalet«.

Sygeplejeassistenter fortæller om deres tid hos frøken Mikkelsen

– »Efter endt uddannelse og efter at have suppleret psykiatri begyndte jeg som assistent på Kongevejshospitalets afdeling B hos frøken Mikkelsen. Jeg havde været på afdelingen otte måneder i min elevtid, og det var det sted, hvor jeg havde lært mest og befundet med bedst. Frøken Mikkelsen havde hjertevarme. Hun kunne skælde ud på eleverne, så det bragede, men mindre end en halv time efter tog hun eleven om skulderen og viste, at alt nu var glemt. Hun kendte sine patienter, tog sig af den enkelte og havde stor social forståelse. Hun var sjov og fuld af overraskelser. Jeg var på afdeling B indtil 1958, da valgte frøken Mikkelsen at gå på pension, og det var sådan et tab, at jeg ikke kunne tænke mig at blive, selv om det var frøken Matzen, der tog over. Når jeg tænker på den tid, står det for mig, at hver dag rummede arbejdsglæde«.

– »Frøken Mikkelsen var god at være assistent hos. Jeg var temmelig forsigtig af mig, og det blev der taget hensyn til«.

– »Altså, når frøken Mikkelsen efter endt arbejdsdag gik op til sig selv, kunne det – når hun var i det humør – godt falde hende ind at sige: »Godnat, godnat. Så ses vi i morgen, hvis vi ikke er døde«.

– »Frøken Mikkelsen og hendes førsteassistent frøken Matzen havde det godt med hinanden, og deres samarbejde kom os alle til gode«.

– »Frøken Mikkelsen kunne godt skræmme sygeplejeeleverne ind imellem, og vi assistenter måtte så træde til og trøste dem. Det var ikke så vanskeligt, for de fleste af os havde selv været elever på B og vidste, at frøken Mikkelsens vulkanudbrud ikke bundede dybt. Selv sagde hun undertiden: »Så, nu står de igen der og tuder de små, og sådan var det jo slet ikke ment«. Når turnus var afsluttet, kunne eleverne se, at de havde haft en lærerig tid, og sorger undervejs var glemt. Når yngste elever efter de første tre måneders prøvetid fik deres kappe af frøken Mikkelsen med ordene: »Så, lille frøken sygeplejeelev, nu er De godt undervejs, kan De nu bære den kappe med ære og værdighed«, så rødmede de af glæde.«

– »Frøken Mikkelsen var herlig – og overraskende. Jeg kendte hende ikke, da jeg var uddannet på et andet sygehus, men jeg kom hurtigt til at holde af hende, og det blev gensidigt. Vi havde nok lidt den samme humoristiske sans, det mener jeg i hvert fald. Min anden arbejdsdag på afdeling B var en søndag, vi ventede præsten, der skulle holde den månedlige gudstjeneste, men der var tid til en kop formiddagskaffe. Tilfældigvis kom frøken Mikkelsen til at se ud af vinduet og udbrød: »Så for satan, nu kommer præsten!« Jeg blev så overrasket og fik krampelatter, at det nær var blevet min sidste time med kaffen i den gale hals og tårerne sprøjtende ud af øjnene. Jeg tror, frøken Mikkelsen reddede mit liv med et par *meget* kraftige dunk i ryggen og tilsyneladende barske ord: »Så, så, her griner vi ikke ad præsten!»

Ved den årlige eksamensfest for de nyuddannede sygeplejersker lagde man hverdagen fra sig, nød festen og så frem til andet års elevernes revy om mennesker og situationer på Statshospital og Kongevejshospital. Forrest – i uniform – oversygeplejerske Sigrid Gregersen.
Foto: Privat eje.

– »Jeg kendte hverken Kongevejshospitalet eller frøken Mikkelsen, da jeg i 1957 begyndte som assistent på operationsafdelingen. Frøken Mikkelsen fulgte ofte selv patienterne ned til undersøgelse eller behandling, viste dem ind i venteværelset og stak hovedet ind for at meddele, at nu var fru Hansen fra afdeling B ankommet. Vi stod parat i operationskittel og med maske for næse og mund, og frøken Mikkelsens replik lød: »Ser De sådan ud? Vorherre bevares!« Jeg svarede lidt for kvikt, at det måtte vi da håbe, han ville. Det passede ikke frøken Mikkelsen, og hun replicerede: »Hør, lille De, De er da vist udenbys fra«.

– »Det var festligt at følges med frøken Mikkelsen til den årlige eksamensfest for de sygeplejeelever, der afsluttede uddannelsen. Den blev holdt på Statshospitalet, overlæger og reservelæger med fruer deltog sammen med Statshospitalets og Kongevejshospitalets afdelingssygeplejersker og øvrige sygeplejersker og naturligvis alle eleverne. Det var andet års eleverne, der stod for underholdningen med en revy, hvor de mest markante læger og sygeplejersker måtte holde for. Et år stod der på scenen fire hospitalssenge med hver sin kvindelige »patient«, og da der lød en trompetfanfare og taktfast march i baggrunden, og lynhurtige elever styrtede ind på scenen og rettede sengehjul, patienter og puder, vidste *alle*, at nu var man på Kongevejshospitalet. Ekkert Petersen blev spillet af en elev, der ikke var særlig høj, og den duknakkede skikkelse, de udadvendte fødder, den trippende gang, den latinske tale og det åndsfraværende ansigtsudtryk illuderede overlægen på en prik, og vi jublede. Jubelen steg, så taget var ved at løfte sig, da en høj elev, der forestillede frøken Mikkelsen, trådte ind i hælene på overlægen og tog styringen. Elevens barm og bagdel var godt udbygget, frisuren med krans i nakken var godt kopieret, kappen sad smukt, og skoe-

ne havde officershæl – det hørtes. Barmen overvældede alt, stemmen var dyb og sproget så hurtigt og så jysk, at ingen kunne følge ordene. Fra »patienterne« hørtes ikke en lyd. Hos den første remsede frøken Mikkelsen klager op fra det foregående døgn, hvorefter overlægen læste en lang latinsk remse. Hos den næste blev et fad med brugte menstruationsbind præsenteret, så ingen i salen var i tvivl om, hvad det var. Overlægen vinkede eleven, der andægtigt bar herlighederne, til at løfte dem op under hans næse, hvorpå han snusede kraftigt ind og sagde »ah«, som havde han snuset til en årgangsvin. Her blev der jublet, så forestillingen måtte afbrydes, indtil vi igen kunne høre, hvad der blev sagt. Hos den tredje »patient« blev der blot standset op uden ét ord fra nogen. Endelig hos den fjerde på stuen tog frøken Mikkelsen fat igen med en længere enetale, hvoraf ordene »kysk«, »for tidligt« og »nu igen« fremstod tydeligt og gentagne gange, mens alle så med rynkede bryn på »patienten«, der rødmede rigtigt.

Vi skottede alle hen til Ekkert Petersens plads, men han så helt uanfægtet ud, mens hans ærværdige kolleger slog sig på lårene af grin. Frøken Mikkelsen fik mangt et vink undervejs fra eleverne og fra de yngste blikke, der sagde så meget som: »Går det her virkelig an?« men det gjorde det. Frøken Mikkelsen elskede de fester og nød den hyldest, der i virkeligheden kommer »ofret« til del i den gode revy. Efter forestillingen kom de optrædende hen til frøken Mikkelsen, der rejste sig og denne ene gang gav dem alle et knus eller et rusk af fornøjelse over at være taget på kornet. Ekkert Petersen nærmede man sig ikke sådan, men han vinkede dog svagt til de formastelige og nikkede til de omkringsiddende kolleger, *sådan* skulle en stuegang være! Jeg sad ved siden af frøken Mikkelsen og ved hendes anden side sad overlægen fra den kirurgiske afdeling, en munter mand, der hellere end gerne ville have frøken Mikkelsen til bords. Efter at klapsalverne havde lagt sig, vendte han sig mod hende og sagde, at han altid havde forestillet sig helvede som en ubrudt kæde af elevunderholdninger, men nu var han blevet omvendt. Den aften hvert forår slog man sig løs i fællesskab og lod den daglige strenge disciplin vige for munterhed«.

– »Jeg var på afdeling B som sygeplejeassistent i 1957, da overlæge Ekkert Petersen gik af og blev efterfulgt af Erik Secher. Vi var naturligvis alle spændt på, hvilke ændringer, der måske skulle indføres, og vi talte sammen om, hvordan det ville være for de ældste afdelingssygeplejersker, der havde arbejdet sammen med Ekkert Petersen siden 1920'erne. For frøken Mikkelsens vedkommende kunne vi have sparet os bekymringerne. Hun var og blev sig selv. De ændringer, der fik mest indflydelse i det daglige var, at patienterne nu skulle op meget hurtigt efter operationer, hvor de i Ekkert Petersens tid havde haft fast sengeleje helt til udskrivningsdagen, stuegangen blev mere afslappet, pen og blæk til journalskrivning blev afskaffet, og – det nyeste – overlægen talte direkte med patienterne. Han talte også med personalet, og *det* var revolution. Ekkert Petersens direkte tale til de ansatte havde begrænset sig til et »Glædelig jul«. Frøken

Mikkelsen respekterede den nye chef for hans dygtighed, fulgte naturligvis hans ordinationer og tilpassede sygeplejen til de nye behandlingsformer, men hun ledede fortsat afdeling B på sin egen måde. Det respekterede overlæge Secher, det blev han nødt til, og vi i staben var trygge ved denne kontinuitet«.

Patienter fortæller om at være indlagt på frøken Mikkelsens afdeling

– »Jeg har været indlagt på Kongevejshospitalet flere gange og i længere perioder og altid på afdeling B hos frøken Mikkelsen. Én de mange gode ting, jeg husker fra disse indlæggelser er, at man altid blev fulgt ned til operationsafdelingen af en sygeplejerske eller en elev, når man skulle til undersøgelse eller operation«.

– »Jeg var meget ung – seksten år – ikke videre moden og meget ukyndig på de dele, der angik underlivet, så da jeg kom ned på operationsstuen og blev lagt med benene oppe i holdere til min første gynækologiske undersøgelse, blev jeg skrækslagen og protesterede – også ved at forsøge at komme ned af briksen. Jeg blev holdt meget fast af en sygeplejerske, og undersøgelsen blev gennemført af overlæge Ekkert Petersen – han sagde ikke et ord til mig – mens en halvkreds af læger stod for fodenden og så på. Det var et chok. Da jeg dagen efter – selve undersøgelsesdagen gik med at komme ud af narkosen – stadig var meget bange, sagde jeg til den første, der kom ind på stuen om morgenen, at jeg gerne ville hjem. »Hjem!« udbrød frøken Petersen. »De har jo lige fået en udskrabning, så De kan virkelig ikke komme hjem foreløbig«. Da jeg ved middagstid sendte maden ud – jeg kunne ikke spise noget – kom frøken Mikkelsen ind til min seng. Hun så temmelig vred ud, men da hun så mig, forstod hun, at her var trøst berettiget og ikke bebrejdelser. Så tog hun mig om ryggen og spurgte »Hvorfor? Var det så slemt?« Jeg svarede vist nok med meget lille stemme: »Jeg vidste ikke, det var sådan«. »Jamen, det er det«, sagde frøken Mikkelsen usentimentalt, »De er jo kommet her for at blive en voksen pige!« »Jamen, lægerne, de stod alle sammen og så på mig, mens jeg lå…« og så græd jeg. »Lille ven«, sagde frøken Mikkelsen så med kærlig stemme og tog helt om mig, »det gør de for at lære, og De skal se, næste gang går det meget bedre«. »Næste gang«, sagde jeg forfærdet, og så hulkede jeg al min nervøsitet ud ved frøken Mikkelsens bryst. Hun strøg mig over håret, kom med mange trøstende ord og lyde og sagde så: »Og nu skal De tørre tårerne væk barn, min uniformskjole er helt tilpjasket, hvad tænker De på?« Det sidste med et opmuntrende øjekast. Jeg faldt til ro, og til de næste undersøgelser blev jeg fulgt af førsteassistent frøken Matzen. Når vi på vej ned til operationsstuen passerede frøken Mikkelsens skrivebord, standsede frøken Matzen og sagde, »Ja, så går jeg ned med vores den lille«, og frøken Mikkelsen svarede: »Ja, og sig så til dem, at hun er så bange«. Det var en stor trøst, at jeg skulle op på afdeling B igen efter turen på operationsstuen«.

– »Én af mine medpatienter på Kongevejshospitalet var meget

bekymret for, om hendes mand nu var hende tro, mens hun var indlagt, og en aften, da frøken Mikkelsen kom ind til os på sin runde, betroede min medpatient sig til hende. Frøken Mikkelsen var både usentimental og realistisk, så hun medgav, at det meget vel kunne være, men hvad andet kunne man vente af mandfolk. Nej, det var da også så sandt, som det var sagt, det var *alle* på stuen enige om, man var solidarisk. Men frøken Mikkelsen var også god, og hendes trøst til den bekymrede gav sig udslag i venlige ord og med at rette både pude og dyne og sikre sig, at patienten nu lå godt, og det kunne da være, at manden kom på besøg netop denne aften«.

– »Jeg skal love for, frøken Mikkelsen blev vred, da hun så, at jeg ikke bare havde brugt make up, men at der også var kommet læbestift på pudebetrækket. Skiftning af sengetøj skete efter et nøje mønster, og der var en uge til, at dyne- og pudebetræk ville blive skiftet. »Hvordan skal vi forklare overlægen det?« spurgte hun strengt. Jeg undrede mig over, at det kunne interessere ham, men stiltiende. Og da frøken Matzen umiddelbart efter kom ind til mig med et rent betræk og sagde, at jeg jo ikke var indlagt på en skønhedsklinik, men på et sygehus, blev læbestift, pudder, øjensværte – uha – og også håndbalsam gemt langt væk i sengebordet«.

– »Mit første barn, som jeg fødte på Kongevejshospitalet, var dødfødt, og jeg blev derfor flyttet til en almindelig sengeafdeling til den videre indlæggelse. Jeg var dybt deprimeret. Måske ville jeg også være kommet mig, hvis jeg var kommet på en af de andre afdelinger, men det reddede mig dengang at blive indlagt hos frøken Mikkelsen. Alle var omsorgsfulde for mig, men frøken Mikkelsen – aldrig skal jeg glemme den godhed, hun viste mig. Det kan være svært at forklare, for det var på en måde mere i handling og holdning end i ord. Hver aften på sin runde blev hun længe hos mig, puslede om mig, fortalte træk fra dagens forløb på afdelingen, fortalte med et glimt i øjet, at hun var vestjyde og derfor streng! Hun sagde aldrig noget om, at jeg nok kom over det med barnet, eller at min mand og jeg jo var unge og kunne prøve igen, sådan som jeg allerede havde hørt det fra mange sider. Frøken Mikkelsen forstod. Jeg elskede hende. Hun reddede mig«.

– »Jeg havde mit hjem i Lundum nord for Horsens, men blev indlagt på Kongevejshopitalet i Sønderborg, fordi det var en specialafdeling for underlivssygdomme. I 1945 var det nærmest en dagsrejse at komme til Sønderborg. Bilerne var endnu klodset op fra krigens tid, og togene kørte uregelmæssigt og langsomt. Da jeg nåede frem og fik besked på at melde mig på afdeling B, var klokken blevet over tre, og jeg blev modtaget med ordene: »Hvorfor kommer De dog først nu, har De ikke fået besked om at være her inden klokken to?« Ordene var frøken Petersens, afdelingens førsteassistent. Jeg blev temmelig forskrækket, men fik dog sagt, at det havde været svært at få en taxa på stationen. »En taxa!« lød det, »hvor gammel er De?« »Sytten«, svarede jeg. »Kunne De så ikke være gået det korte stykke vej?« Jo, det kun-

ne jeg sikkert, men jeg anede jo ikke, hvor hospitalet lå. Jeg blev nu taget imod med bad og måling af puls og temperatur af en sygeplejeelev, der var meget venlig og sagde, at jeg ville komme på en god stue sammen med fem flinke damer; det kom også til passe.

Ved femtiden kom der en sygeplejerske med et moderligt udseende ind til min seng, sagde at hun hed frøken Mikkelsen og bød mig velkommen. Jeg var allerede begyndt at længes hjem, og da jeg følte hendes faste, varme håndtryk og interesserede blik, begyndte jeg at græde. Tårer i utide var ellers – det forstod jeg senere – ikke frøken Mikkelsens livret, men hun så nok, at jeg var virkelig nervøs og ked af det. Desuden så jeg så forpjusket ud efter rejsen, at hun blev rørt og sagde: »De skal se, lille frøken Kjeldsen, når De nu lærer os bedre at kende, og overlægen siger, hvilken behandling De skal have for at blive rask, så går tiden hurtigt«. Den moderlige stemme, sådan virkede den på mig, gjorde, at jeg faldt til ro. Det viste sig også, at frøken Petersen var flink nok, og da jeg først var gledet ind i den faste rytme på afdelingen, gik tiden hurtigt, som frøken Mikkelsen havde spået. Da jeg efter en større operation og fire ugers indlæggelse blev udskrevet, kunne jeg af hjertet sige tak til alle på afdeling B. Denne gang blev der ikke tale om en taxa til stationen, mine forældre hentede mig i en lejebil, og jeg kom hjem ikke blot sund og rask, men også befriet for den hjemlængsel, der havde plaget mig hele min barndom«.

– »Jeg kom op af sengen for første gang, den dag jeg skulle udskrives. Sådan var overlægens ordination, så der var sjældent oppegående patienter på Kongevejshospitalet. Men efter mere end tre måneders fast sengeleje og livstruende sygdom var det et chok, jeg kunne dårligt støtte på benene, men jeg var lykkelig. Sygeplejerskerne delte min glæde, og jeg glemmer aldrig frøken Mikkelsen, som hun den morgen stod ved fodenden af min seng og sagde: »Nu må De stå op!« Senere, mens hun som altid med største omhu hjalp mig, sagde hun: »Ja, lille fru Dinesen, der var nok ingen her, der havde troet, at De kom hjem«, og jeg følte en stor taknemmelighed over for både læger og sygeplejersker«.

– »Jeg har været indlagt på Kongevejshospitalet flere gange, både før 1950, da frøken Paulsen var oversygeplejerske, og efter 1951, hvor frøken Gregersen havde overtaget stillingen. Frøken Paulsen kendte vi patienter kun fra det postkort med indkaldelsen, vi havde modtaget fra hende omkring otte dage før indlæggelsen. Frøken Gregersen sendte besked mindst fjorten dage i forvejen, og der stod også, på hvilken afdeling, man skulle være. For mig var det godt, at det altid var på afdeling B hos frøken Mikkelsen, frøken Matzen, frøken Petersen og de andre, jeg efterhånden kendte. Nyt var det også, at oversygeplejersken hver morgen gik rundt til alle patienter. Det var et venligt indslag, set fra patienternes side, mens afdelingssygeplejerskerne til at begynde med var utilfredse med denne »indblanding« i afdelingens indre anliggender. Frøken Gregersen hilste naturligvis altid først på frøken Mikkelsen, og desuden havde hun indlæggelsessedler med for nye patienter. Dette

vakte ikke så sjældent protester fra frøken Mikkelsen, og da hendes stemme gik ganske godt igennem både mur og væg, var vi, der lå på stuerne nærmest ved hendes skrivebord, altid godt orienteret om diverse skærmydsler. Vi holdt altid med frøken Mikkelsen. Der *var* sikkert alt for mange patienter på afdelingen, dagligstuen var *altid* belagt, vidste vi. I virkeligheden drejede det sig blot om gammel vane med, at der skulle protesteres mod endnu flere patienter. Frøken Mikkelsen befandt sig bedst, tror jeg, når der var fuldt hus og travlhed. Så hørte vi hende dirigere både høj og lav, så arbejdet blev udført til punkt og prikke. Som patient oplevede man aldrig, at noget var for meget. Den største omhu blev os til del fra hele staben. Man mærkede, at afdelingen havde en god og fast ledelse. Der blev ikke taget med fløjlshandsker på nogen. At målet for alle bestræbelser var vores tryghed og sikkerhed, forstod jeg allerede under den første indlæggelse«.

– »Jeg har været indlagt på frøken Mikkelsens afdeling to gange. Hun var en festlig dame, altid flink og oplagt til en snak på sin godnatrunde hos patienterne. Af og til røg hun på denne runde sin cerut inde hos os – nok fordi det var en tosengsstue – og så vidste vi, at hun havde tid til at blive en stund«.

– »Da jeg var atten år, blev jeg indlagt på Kongevejshospitalets afdeling B hos frøken Mikkelsen. Min alder til trods længtes jeg meget hjem, værst var det hen imod aften i mørkningstimen. Da frøken Mikkelsen en eftermiddag på sin runde bemærkede mit triste ansigtsudtryk, fik hun sagen opklaret og viste kærlig forståelse. Fra den dag fik jeg et ekstra, venligt og opmuntrende blik og nik som det sidste, før frøken Mikkelsen lukkede døren til stuen efter sin godnatrunde. Så var jeg reddet. Frøken Mikkelsen tog sig af mig. Jeg længtes efter hende, når hun havde fridag, tabte appetitten og fik den først igen aftenen før, frøken Mikkelsen skulle komme igen den næste morgen. Jeg tror ikke, at jeg fik sagt frøken Mikkelsen rigtig tak for den tid, jeg var patient hos hende. Da jeg blev udskrevet var jeg så fortumlet over at stå på mine ben for første gang i mere end seks uger, at jeg måske glemte det lidt? Siden blev jeg opslugt af uddannelse og andre oplevelser. Frøken Mikkelsen har ganske givet været opslugt af stadig nye patienter og kan næppe forventes at have skænket mig mange tanker efter min udskrivning, men for mig er det blevet en sorg over noget, jeg forsømte«.

– »Jeg er opvokset nær et sygehus, hvor der var diakonisser, som jeg kendte, og da jeg blev indlagt på Kongevejshospitalet, fandt jeg dette meget ukristeligt. Ikke engang aftensang hver aften, og så en afdelingssygeplejerske, som godt kunne sige »for fanden«. Det hørtes somme tider, når døren mellem stuen og gangen stod åben. Min hellige forargelse gik over med ét slag, da jeg lærte frøken Mikkelsen at kende og kom til at holde af hende. Hun var ilter, og hun var god. Hun kunne buldre, så væggene svajede, og hun blev mild i stemmen, når hun gav besked om, hvad der skulle gøres inde hos de dårlige patienter. Vi der lå på stuen lige over for frøken Mikkelsens skri-

vebord på gangen, kunne ikke undgå at følge med. Vi gjorde nu heller ikke noget forsøg på det. Tværtimod – vores ører stod på stilke, hvad skete der nu og med hvem. Herligt var det også at høre frøken Mikkelsen råbe til sygeplejeeleverne: »Vi har fået kringle til kaffen af fru Petersen børn, men bliv nu først færdig med potterne«.

– »En lille ung pige på den seks-sengsstue, hvor jeg var indlagt i 1952, sagde ikke meget. Frøken Mikkelsen prøvede gang på gang at lokke hende til at fortælle lidt, men nej – hun rødmede og var alt for genert, men da frøken Mikkelsen en eftermiddag oplyste, at der dagen efter skulle være gudstjeneste på afdelingen, og at der var mulighed for at komme til alters, satte den lille sig op og udbrød: »Til alters!« som var det hendes sidste redning. Vi brast alle i latter, og frøken Mikkelsen gik hen til vores yngste på stuen, tog så kærligt om hende og sagde: »De vil måske, barn? Hvor mange synder mon De kan have at bekende allerede«.

– »Frøken Mikkelsen var fantastisk over for os patienter, og ingen glemmer vist nogen sinde mødet med hende. Hun kunne tale med alle mennesker og fra alle sociale lag – ældre, midaldrende, yngre og meget unge kvinder, der var indlagt på hendes afdeling, men hun holdt altid en passende distance«.

– »Jeg var først i tyverne, da jeg blev indlagt på Kongevejen, som det hed i daglig tale, og det, jeg bedst husker, er frøken Mikkelsens godnatrunde til os patienter. Jeg lå på en tisengsstue sammen med meget unge kvinder med – som det fremgik af samtalerne efter, at alt lys var slukket – vidt forskellig levevis og moral; det var vist, hvad man kan kalde afdelingens »slyngelstue«. Mange kærestesorger og mange tårer sås på denne stue. Ikke sjældent betroede kvinderne eller pigerne sig til frøken Mikkelsen om deres mænds utroskab eller andre viderværdigheder. Til den slags svarede frøken Mikkelsen med vægt: »Ja, mandfolk er noget rak!« Det var en trøst, syntes alle, og det måtte betyde, at også hun havde haft sine oplevelser af svigt eller andet, det var helt bestemt. Det var nok derfor, hun forstod os så godt, og det var naturligvis også grunden til, at frøken Mikkelsen var gået ind til sygeplejen«.

– »En formiddag var sygeplejeeleven på vores stue dybt ulykkelig. Vi havde hørt, at bølgerne gik højt ude på gangen, men kunne – desværre – ikke høre enkelthederne. Dem fik vi nu af eleven. Hun havde den foregående aften været i vagt og havde glemt at tage temperatur hos en ny patient. Denne var indlagt til observation for akut blindtarmsbetændelse, og temperaturen skulle måles hver time. Denne forsømmelse havde ført til voldsomme bebrejdelser, henvisning til oversygeplejersken og tvivl om, hvorvidt hun kunne fortsætte sin uddannelse. Da frøken Mikkelsen kom ind på vores stue, prøvede vi at gå i brechen for eleven, alle kunne glemme, mente vi. Frøken Mikkelsen knejsede, skød brystet frem, lynede med øjnene og sagde: »Glemme at tage temperatur hos en akut patient? Det er der ingen undskyldning for!« Selv havde hun modtaget bebrejdelser fra overlægen i anled-

ningen. Det skete uhyre sjældent på afdeling B, gik frøken Mikkelsens ære for nær og bragte tårer frem i hendes øjne. Eleven fortsatte sin uddannelse, men truslen havde været reel nok. Om aftenen, da frøken Mikkelsen kom for at sige godnat, undskyldte vi vores indblanding i sagen, og hun svarede meget venligt, at det jo drejede sig om patientens sikkerhed«.

Andre møder

- »Frøken Mikkelsen huskes af alle, der har truffet hende. Post til Kongevejshospitalet blev bragt ud til den enkelte afdeling, og *postbudet* fik hver dag en munter bemærkning med sig, der altid begyndte med: »Nå, lille De, hvad har De så til os i dag, der kan vel ikke være regninger imellem«.

– »Frøken Mikkelsens *rådgiver* i økonomiske spørgsmål – skat, arv, formue, løn og senere pension – erindrer sådan: »Frøken Mikkelsen var en myndig kvinde, en afdelingssygeplejerske af den gamle skole, ingen tvivl om det. Hun sagde tingene, som hun mente dem. I de sidste år, frøken Mikkelsen levede og efterhånden blev mindre mobil, kom jeg hos hende privat i hendes smukke hjem. Jeg oplevede det som at træde ind i en atmosfære af venlighed og omsorg. Jeg skulle befinde mig godt hos hende.Ved kaffen og den hjemmebagte kringle *efter* forretningerne talte vi om alt. Det var velgørende at kende og at komme hos frøken Mikkelsen«.

– »Hør, lille De, De er ikke ansat til at snakke med patienterne, De er ansat til at gøre rent!«. Sådan lød det til en af *rengøringsassistenterne*, der netop med spand og skrubbe bakkede ud fra stuen lige bag frøken Mikkelsens skrivebord, stadig i samtale med patienterne. »Nej«, svarede assistenten, »men jeg er da opdraget hjemmefra til at svare folk, når de spørger mig om noget«. »Nå, er De det, jamen det var da godt« svarede frøken Mikkelsen ganske fornøjet; hun kunne i virkeligheden godt lide lidt modspil«.

– »En af mine søstre, Emilie Schwartz, af alle kaldet Mille, var i sin tid ansat som *husmedhjælperske* på Kongevejshospitalet. Ja, vi er faktisk fem søstre, der alle her været ansat der. Det var en god arbejdsplads, og Mille blev der i 36 år. Hun boede på hospitalet, og hun passede i alle årene den personalegang, hvor frøken Mikkelsen boede. Der skulle være orden, og der skulle være rent overalt, og det var der, når Mille havde været der. Hun fik mange rosende ord af frøken Mikkelsen og har mange gange efter frøken Mikkelsens pensionering været inviteret ud til hende til kaffe eller lidt spisning. De kendte jo hinanden godt, og de var begge enestående dygtige på det felt, de hver især havde med at gøre«.

– »Skriver! Kan De så komme her!« Sådan lød det, når frøken Mikkelsen kaldte på *portøren,* »og så skulle man være der ikke straks, men nu! Hvis det ikke gik hurtigt nok efter frøken Mikkelsens mening, kunne hun skælde og smælde, så det hørtes viden om, og håret stod lodret på én, men det var da det bare sjov, og et øjeblik efter kunne hun sige: »Så, lille Skriver, få så de senge kørt på plads og kom ud i køkkenet og få en kop kaffe«.

– »Jeg har besøgt frøken Mikkelsen i Sønderborg sammen med mine forældre i 1968«, fortæller *Lis Wimmelmann*, en slægtning af frøken Mikkelsens lærerinde i Gørding Byskole. »Hun var da pensioneret og boede i Sundquistgade – i et Kvindekollegium – og havde et meget smukt hjem. Ikke blot de ægte tæpper, malerier og de gamle møbler fra hjemmet, men hele den hjertelige atmosfære gjorde, at vi følte os meget velkomne og fra første øjeblik befandt os godt. Baggrunden for invitationen var den, at min mor ofte besøgte frøken Mikkelsens moster Marie på hendes ældre dage, ikke mindst da hun var flyttet ind på De gamles Hjem i Gørding. Frøken Mikkelsen var så varmhjertet og venlig og hyggelig og sjov. Hun var også en handlingens kvinde. Mine forældre stod netop og skulle rejse på ferie i Norge, og min far udtrykte sin bekymring for strabadserne i fjeldet, da han havde besvær med sine fødder. Straks sagde frøken Mikkelsen: »Hr. Wimmelmann, vi har en virkelig god skotøjsforretning her i byen, der finder vi et par sko til Dem, jeg ringer med det samme«. Som sagt, så gjort. Da vi ankom til forretningen, stod indehaveren selv i døren og tog imod, frøken Mikkelsens ord havde vægt! Vi fik den bedste betjening og min far et par sko, der kunne klare det norske. Mit indtryk af frøken Mikkelsen er, at hun viste sin næstekærlighed i handling, måske mere end i ord. Sådan må hun også have været i sit arbejde, tror jeg. Det er godt at have mødt hende, hun står så levende for mig – høj og pompøs og med et stærkt og rart blik i øjnene«.

– »Jeg har været temmelig vred på frøken Mikkelsen«, fortæller *en ældre kvinde i Gørding*. »Da hendes moster, Marie Andersen, kom på De gamles Hjem, skulle hendes hus sælges, og min mand og jeg bød på det. Vi havde talt med frøken Mikkelsen og med banken og troede, at sagen var i orden, da huset pludselig blev solgt til en gårdmand på egnen. Han havde lagt pengene kontant på bordet, og det kunne frøken Mikkelsen nok ikke stå for. Hun havde vel selv en rem af huden – gårdmændene, de stod sammen. Ja, nu er det jo længe siden, og det er da for længst tilgivet«.

– »Frøken Mikkelsens moster boede *nabo* til os *i Gørding*, så vi hilste på frøken Mikkelsen, når hun kom på besøg, og det gjorde hun tit. Hun var en bestemt dame, men ellers meget flink«.

– »Jeg har spillet *bridge* med frøken Mikkelsen i mange år, både i klub og privat, og det var ren fornøjelse og en masse sjov. Hun var meget dygtig, nølede aldrig med sine meldinger og var herlig bramfri i sine kommentarer til spillet. Hun elskede at melde højt – og at vinde sin kontrakt. Hun gik ned med humør, når det en gang imellem skete. Hun var god til at dæmpe dem, der optrådte lidt for vidende på bridgeområdet, uden at der var dækning for det. Det var pragtfulde timer omkring bridgespillet sammen med Anna Mikkelsen«.

– »Anna Mikkelsen, for os Ane, var min svigermors barndoms- og ungdomsveninde«, fortæller *Mads (Thora) Hempel-Jørgensen*, »hun var allerede i Sønderborg, da mine

svigerforældre, Johannes og Maria Hempel-Jørgensen, kom dertil i 1926 efter at have boet på Java og Sumatra en årrække, hvor min svigerfar var militærlæge. Min mand, Eiler Hempel-Jørgensen, mistede sin mor, da han var femten år, og Anna Mikkelsen tog sig meget af ham, hjalp både ham og hans far i en svær tid og videre frem. For os og for min svigerfar var der tale om et venskab med Ane Mikkelsen, der varede hele livet. På sin afdeling var hun godt hjulpet af sine faste sygeplejersker, ikke mindst de to førsteassistenter, frøken Petersen og frøken Matzen, men – hun var jo skrap og kunne skælde eleverne ud, så det bragede. På den anden side var hun aldrig bange for at række hånden frem til forsoning, hvis hun mente, hun var gået for vidt. Hun var meget afholdt, og hun var den af afdelingssygeplejerskerne på Kongevejen, som Ekkert Petersen respekterede mest. Privat havde hun mange venner og veninder og ikke blot fra sygehusets verden. Hun var en dygtig og ivrig bridgespiller. Hun var en eminent kok. Hun var en selvskreven gæst ved vores familiefester og anden selskabelighed, og hun inviterede flittigt igen. Jeg vil mene, at frøken Mikkelsen har haft et ualmindelig godt og rigt liv lige til det sidste«.

Man er nået til kaffen og likøren ved en familiefest hos vennerne Mads (Thora) og Eiler Hempel-Jørgensen. Frøken Mikkelsen i midten af billedet, til højre Mads Hempel-Jørgensens mor, Mette Madsen, til venstre Ella Jacobsen.
Foto: Privat eje.

Frøken Mikkelsen var min faster

Et levende indtryk af frøken Mikkelsen, hendes baggrund og familie får man gennem hendes *nevø Søren Jensens* beskrivelse af sin faster. »Min farfar var en velhavende mand, som var gift med Elisabeth Andersen. De havde tre børn, nemlig min far Jens Kristjan, der var den ældste, Anton og Anna. De var alle tre døbt Jensen og havde altså ikke mellemnavnet Mikkelsen. Min farfar var vel nærmest bykonge i Gørding og kendt som Søren Mikkelsen. Derfor blev børnene også kaldt Mikkelsen, selv om de altså ikke hed det. Anna hed altså Anna Jensen, men var jo udelukkende kendt som

frøken Mikkelsen. Min farfar var en velhavende mand, der drev landbrug og navnlig sin lidenskab handel med heste. Han havde adskillige gårde her i landet og i Tyskland, som han satsede meget på, og i øvrigt tabte han rigtig mange penge på den tyske marks undergang. Min farmor døde meget tidligt, min far var da atten år, så det må have været i 1913. Han var på det tidspunkt beskæftiget med heste hos nogle af farfars venner i Hannover og blev kaldt hjem til begravelse med et telegram, hvori der stod: »Mor er død. Kom hjem. Køb noget ordentligt tøj«.

Det er mit indtryk, at børnene levede et meget privilegeret liv med adgang til alle livets goder. For eksempel boede min far, da han var soldat, ikke på kasernen i Holbæk, men var indlogeret ude i byen og havde selv bekostet uniform, støvler m.m. Han skulle ikke leve af den kost, man fik på kasernen, og lommepenge var til rådighed i rigelig mængde. Da mine forældre blev gift, fik de i bryllupsgave en temmelig stor gård lidt uden for Brørup. Min far interesserede sig ligesom min farfar mere for at handle med heste end for landbrug. Der er ingen tvivl om, at min farfar var meget glad for ham, formentlig fordi de lignede hinanden så meget. Også min faster Anna lignede sin far meget både af udseende og i sprog og væremåde. Anton blev startet som manufakturhandler og blev i øvrigt en ret velhavende grosserer i tekstilbranchen. Anna blev som bekendt sygeplejerske, formentlig inspireret af hendes moster Marie Andersen, der var den første oversygeplejerske på Brørup Sygehus under overlæge Møller. Anna var på et tidspunkt noget, som formentlig var ret sjældent i den tid, nemlig au pair hos en familie i London. En familie, som hun havde kontakt med i rigtig mange år. Da min farmor døde, fik de i hjemmet en husbestyrerinde. Det var imidlertid ikke nogen succes, så moster Marie – vi børn kaldte hende Gammelmoster – opgav sit job i Brørup for at passe hjemmet i Gørding, hvilket hun gjorde, til min farfar døde i 1939. Hun stod specielt Anna meget nær og blev vel næsten som en mor for hende. I den tid, jeg har kendt moster, var hun meget tunghør, og når man skulle snakke med hende, tog hun et stort hørerør på hovedet, som man så sad og råbte ind i. Hun var en herlig dame.

Mit forhold til faster Anna var som barn lidt anstrengt. Jeg var vel nærmest lidt bange for hende. Hun var en meget bestemt dame, der mente at vide, hvordan børn skulle opdrages, og hjemme hos os foregik dette ellers ret afslappet og i fri dressur. Hun havde store planer for mig. Jeg hed jo Søren Mikkelsen, som hendes største idol, og skulle derfor gerne blive til noget. Hun så mig gerne som civilingeniør, der byggede broer, veje og jernbaner i udlandet og gerne i det, der engang hed Persien. Det blev jeg nu ikke, men derimod økonom, og jeg tror nok, at hun endte med at blive ganske godt tilfreds med mig og min karriere. Jeg husker tydeligt hendes besøg i vores hjem i Brørup, for eksempel en gang under krigen, hvor hun og Gammelmoster kom på besøg. Min mor serverede hjemmebagt franskbrød af ægte amerikansk hvedemel og rigtig kaffe. Det var noget, der passede damerne. Min morfar var bagermester i Gørding, og han havde

på loftet et par sække med ubrændt kaffe og en hel del rigtig amerikansk hvedemel, der kunne slå til under hele krigen.

Faster var en rigtig snob, der lagde stor vægt på at komme sammen med det, hun anså for de rigtige mennesker. Hun spillede bridge med oberstinden, overlægefruer og fru Hempel-Jørgensen, der i øvrigt var én af hendes barndomsvenner fra Gørding. Hun kom meget i Hempel-Jørgensens hjem og var næsten som en reservemor for deres søn Eiler, der også blev læge og virkede som militærlæge ved garnisonen i Sønderborg, Samtidig med, at faster Anna kunne virke noget snobbet, var hun alligevel i stand til at snakke med alle mennesker. Min kone elskede at gå i butikker med hende, fordi hun kunne få fart i enhver ekspedient med sit »Lille De«. Som voksen lærte jeg at sætte utrolig stor pris på hende. Det begyndte egentlig, mens jeg var løjtnant ved Den Danske Brigade i Tyskland, hvor hun kom på besøg, også fordi vennen Johannes Hempel-Jørgensen på samme tid var overlæge ved kommandoet. Hun satte stor pris på servicen i vores officersklub i Hamborg. Min faster var ofte på besøg hos mine forældre, og efter deres død hos os i vores hjem i Brabrand. Vores to døtre var helt vilde med hende og oplevede hende altså ikke, som jeg havde gjort i min barndom. Hun kunne godt lide god mad og havde ikke noget imod at blive inviteret på middag på byens bedre restauranter. Hun havde virkelig forstand på god mad og gode vine, så det var en fornøjelse at have hende med. Når ferien var slut, kørte vi hende gerne hjem til Sønderborg, men vi skulle altid lige et smut over grænsen for at købe ind. Hun elskede at smugle og gemte cigaretter i hatten og flasker på maven. Det kunne se lidt mærkeligt ud med en flaske Gordons Gin på maven, men hun klarede den altid, fordi hun kendte alle betjente og toldere, der havde været soldater på kasernen i Sønderborg, hvor hun var beskæftiget på infirmeriet, efter at hun var blevet pensioneret.

Faster Anna var ret barsk over for andres sygdom. Da jeg blev opereret for blindtarmsbetændelse, fik jeg at vide, at det var det bare ingenting, selv om jeg syntes, det var slemt nok. Derimod når hun selv fejlede noget. Engang mens hun var på besøg hos os, havde hun et dårligt ben, der var lidt hævet. For os at se det rene ingenting, men magen til pylrehoved skulle man lede længe efter. Hun havde en del sygdom på sine ældre dage, blandt andet en mindre hjerneblødning, der gjorde, at hendes mund blev lidt skæv. Det forhindrede hende heldigvis ikke i at kunne ryge sine uundværlige cerutter. Hun fejrede sin 90 års fødselsdag, da hun fyldte 89, med en stor fest for familie og venner. Familien bestod på det tidspunkt af mine tre søstre og mig samt vores ægtefæller. Vennekredsen var også skrumpet meget, idet de fleste efterhånden var døde, så det var slut med bridge og godt samvær. Hun virkede da sund og rask, men havde sikkert fået levet det, hun ønskede. Hun døde inden hun blev 90«.

Sygeplejerskens rettigheder – ingen selvfølge

En pensionssag

I 1953 måtte frøken Skau på afdeling A fratræde sin stilling efter tredive års tjeneste. En gruppe sygeplejeelever havde klaget over hendes behandling af dem, sagen rullede, og ledelsen traf afgørelse til fordel for de unge. Ved den lejlighed viste det sig, at pensionsforholdene for hverken frøken Skau eller de øvrige tjenestemandsansatte på Kongevejshospitalet fra før 1934 var bragt i orden. Dette burde være sket i forbindelse med sammenlægningen med Statshospitalet, og administrationen fik nu mange år efter travlt med at bringe forholdene i orden. Ved den lejlighed blev frøken Mikkelsens anciennitetsalder som afdelingssygeplejerske draget i tvivl, skulle aspiranttiden fra 1935 til 1937 indregnes? Frøken Mikkelsen reagerede ved at henvise til sin skrivelse af 4. april 1938 til bestyrelsen for Statshospitalet i Sønderborg. Skrivelsen fylder to håndskrevne foliosider, den er velformuleret og klar i sit krav om, at de to års aspiranttid skulle medregnes. Hun påpeger, at hun den 1. april 1935 blev ansat i en ledig *afdelingssygeplejerskestilling* og derfor fra denne dato måtte være berettiget til både løn, anciennitet og senere pension som sådan. Hun slutter sin anmodning med at understrege, at »Der er intetsteds hjemmel for at udbetale lavere løn end svarende til stillingens indhold. Med agtelse, Anna K. Jensen, kaldet Mikkelsen«.

Sagsbehandling – ikke akut

Sagen førte til en omfattende korrespondance mellem Statshospitalet og Indenrigsministeriet, før den nåede sin afklaring således, at frøken Mikkelsens krav om anciennitet som afdelingssygeplejerske fra 1935 blev imødekommet. Heraf fulgte så et lønspørgsmål, idet frøken Mikkelsen i de to år, det drejede sig om, kun var blevet aflønnet som aspirant. Differencen var 540,00 kroner, der ifølge Indenrigsministeriet skulle »udbetales snarest«. Det var imidlertid ikke så ligetil, for sagsbehandlingen havde taget måneder, og et regnskabsår var afsluttet i mellemtiden. Hospitalsforvalteren sendte derfor dette nødråb til Indenrigsministeriet: »Nu ved jeg ikke, hvorledes det omskrevne forhold mest hensigtsmæssigt kan ordnes, for det er måske utænkeligt, at beløbet kan udbetales og bogføres i regnskabet for næste finansår og på basis af tillægsbevillingsloven søges genbevilget«. Hvad svaret lød, vides ikke, men at frøken Mikkelsen på et tidspunkt har fået sine penge, er der ingen tvivl om. I modsat fald ville sagen have kostet endnu flere skrivelser i folioformat fra alle sider.

Også andre administrative sager, der var af betydning for ansættelse, løn og pensionsalder,

kom frem på dette tidspunkt, og det fremgår, at frøken Mikkelsen har været meget bevidst om sine rettigheder. Ved hendes ansættelse på Kongevejshospitalet i 1930 havde *chefen*, overlæge Ekkert Petersen, lovet hende fast ansættelse med ret til pension, men hun modtog aldrig noget ansættelsesbrev. Løftet blev gentaget flere gange uden resultat, og i februar 1933 brast frøken Mikkelsens tålmodighed. Hun henvendte sig direkte til sygehusbestyrelsen, dog med en anbefaling fra Ekkert Petersen, som hun naturligvis ikke gik uden om. Hendes sag blev behandlet i et sygehusbestyrelsesmøde mere end ét år efter, og svaret lød, at man aldrig havde set en ansøgning, ej heller en anbefaling fra overlægen, og at fast ansættelse ikke blev meddelt nogen, før sammenlægningen mellem Amtssygehuset og Statshospitalet var gennemført fuldt ud. Frøken Mikkelsens henvendelse fik imidlertid positive følger, idet der nu blev udfærdiget ansættelsesbreve med tilbagevirkende kraft for alle sygeplejersker på Kongevejshospitalet. Det skete først to år efter, at fællesdriften var blevet en realitet, men – bedre sent end aldrig, var man enige om, og frøken Mikkelsen kunne for sit vedkommende tilføje: »Det er da godt, de mennesker ikke skal lede en akut hospitalsafdeling!»

Lodret arkivering

Desværre blev udfærdigelsen af ansættelsesbrevet for frøken Mikkelsen kompliceret af, at der intet skriftligt forelå i hendes sagsmappe. Denne måtte først rekonstrueres, og hun blev bedt om selv at komme med alle relevante oplysninger. Det skete naturligvis omgående, og dermed skulle alt være i orden. Det var desværre ikke tilfældet. Mere end tyve år efter og i forbindelse med frøken Mikkelsens afskedsansøgning i 1958 dukkede pensionsspørgsmålet op igen behæftet med tvivl. I Indenrigsministeriet fandt man, at bilagene ikke var i orden og bad blandt andet hospitalsforvalteren skaffe yderligere oplysning om, hvilken uddannelse og beskæftigelse frøken Anna Kirstine Jensen, kaldet Mikkelsen havde haft forud for ansættelsen som sygeplejerske i 1930, og hvem der siden havde anbefalet hende til stillingen som afdelingssygeplejerske. Frøken Mikkelsen havde sommerferie på dette tidspunkt og tilbragte tiden hos sin broder Anton og hans familie ved Rungsted Kyst. Hun besvarede herfra straks hospitalsforvalterens brev med spørgsmålene og beklagede den megen ulejlighed, som hendes sag forvoldte. Der var faktisk intet at beklage fra hendes side, tværtimod. Det viste sig, at overlægen, som havde modtaget alle henvendelser gennem årene, havde lagt dem i en skuffe og kun i få tilfælde videresendt dem til administrationen. Eksempler fra de mange skrivelser om dette forhold er frøken Mikkelsens: »Jeg har altid, ifølge de samtaler jeg har haft med afdelingens chef, hr. overlæge Ekkert Petersen, haft den opfattelse, at jeg hørte til den kategori af sygeplejersker – også inden sammenlægningen af Statshospitalet og Amtssygehuset fandt sted – der var ansat i en pensionsberettiget stilling«, og Ekkert Petersens: »Sygeplejerske frøken Jensen blev ansat her i 1930 og har været på afdelingen siden da. Jeg er gået ud fra, at hun hører til den kategori af sygeplejersker,

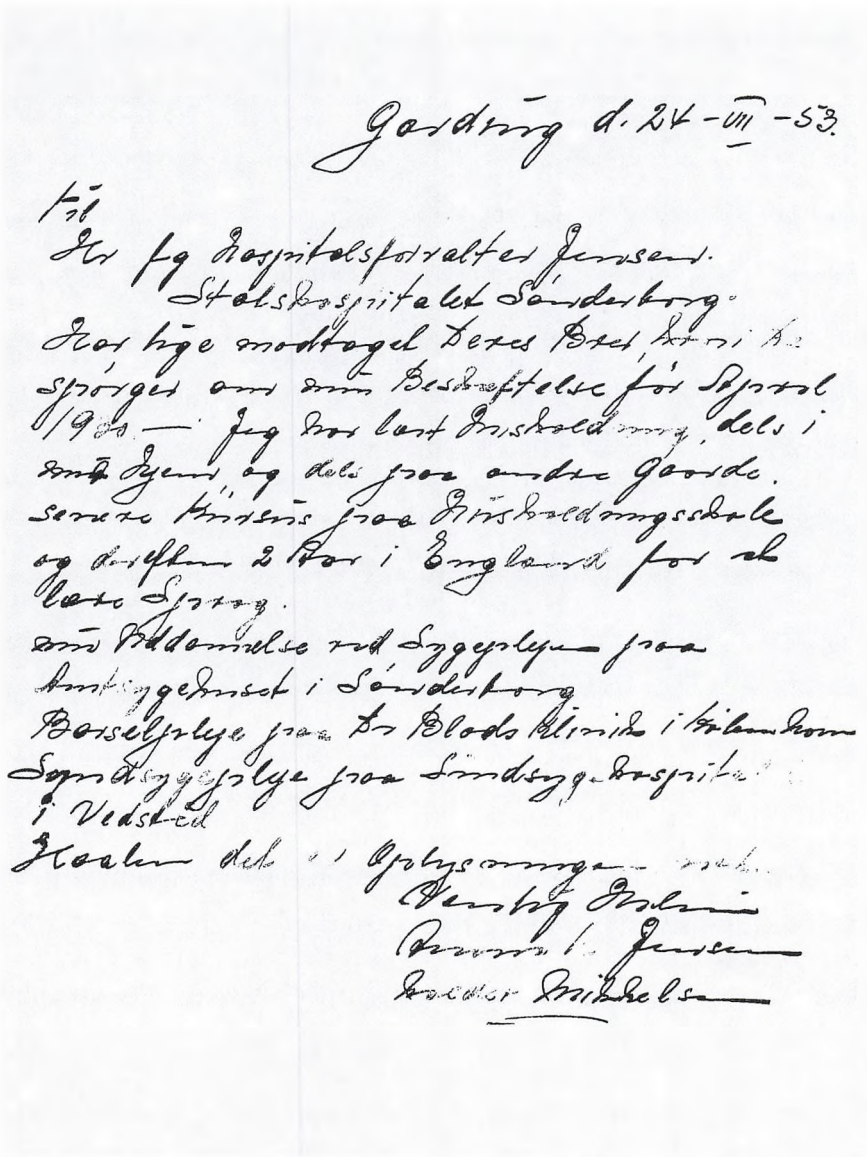

Gørding d. 24-VIII-53.

Til
Hr fg Hospitalsforvalter Jensen.
Statshospitalet Sønderborg.
Har tige modtaget Deres Brev, hvori De
spørger om min Beskaftelse før Sprøl
1900 — Jeg har lært Husholdning, dels i
min Hjem og dels paa andre Gaarde.
senere Kursus paa Husholdningsskole
og derefter 2 Aar i England for at
lære Sprog.
min Uddannelse ved Sygeplejen paa
Amtsygehuset i Sønderborg
Barselplejen paa Dr Blads Klinik i Kalmhom
Sundsygeplejen paa Sundsygehospitalet
i Vedsted
Haaber det er Oplysningen nok.
Venlig Hilsen
Anna L. Jensen
Kaeder Mikkelsen

I 1953 måtte mange ansættelsesbreve for Kongevejshospitalets afdelingssygeplejersker rekonstrueres. Sagsakter var gået tabt, nogle af dem i overlægens skrivebordsskuffe. Frøken Mikkelsen gør her rede for sin uddannelse – flere årtier efter dens afslutning.
Ill.: Frøken Mikkelsens personsag på Sønderborg Sygehus.

som ved sammenlægningen var i en pensionsberettiget stilling«.

Frøken Mikkelsen gik aktivt ind i sagen om sine egne ansættelsesforhold, og det medførte, at andre på Kongevejshospitalet fulgte hendes eksempel. Overlægens støtte var næppe den største, i hvert fald ikke i handling. Oversygeplejersken synes ikke at have spillet nogen rolle, mens Statshospitalets forstanderinde har været med i henvendelser, hvor hun selv var berørt. På intet tidspunkt har Dansk Sygeplejeråd været involveret, det lå uden for frøken Mikkelsens tankegang, at hun ikke skulle kunne klare sine egne sager, men at Sygeplejerådet har været inspirationskilde er der ingen tvivl om. Frøken Mikkelsen blev statsautoriseret sygeplejerske og optaget i sin organisation umiddelbart efter endt uddannelse og supplering og blev Dansk Sygeplejeråds medlem nummer 7617. Det fremgår af hendes kamp for at opnå sine rettigheder, at hun nøje har læst Tidsskrift for Sygeplejersker og fulgt med i udviklingen inden for sit fag ikke mindst i forbindelse med ansættelses- og lønforhold.

Ved optagelsen i Dansk Sygeplejeråd modtog alle medlemmer sygeplejerskens emblem – et gyldent firkløver på rød bund – med ret og pligt til at bære det under udøvelse af gerningen. Ifølge det tilhørende regulativ forudsattes »Dygtighed samt et pligtopfyldende og hæderligt liv«. Frøken Mikkelsen opfyldte til fulde disse krav, hun var dertil faglig bevidst, men i ansættelsessager henvendte hun sig til sin chef, overlægen.

Dansk Sygeplejeråds medlemsemblem.
Foto: Dansk Sygeplejehistorisk Museum.

Efter Kongevejshospitalet

En epoke slutter

Den 20. august 1958 skrev frøken Mikkelsen til bestyrelsen for Statshospitalet i Sønderborg: »Undertegnede afdelingssygeplejerske, født d. 4.5.1898, medlem af Dansk Sygeplejeråd nr. 7617, anmoder herved om sin afsked fra 1.12.1958. Med agtelse – Anna Kirstine Jensen, kaldet Mikkelsen, gynækologisk-obstetricisk afdeling, Statshospitalet«. Det var en stor beslutning at træffe for frøken Mikkelsen. Den var forud drøftet med venner, men ikke med familien. Nevøen Søren Jensen fortæller: »Vi blev så forbavset over at høre det. Min faster var da så glad for det hospital. Hun fortalte altid så meget om sit kære Kongevejshospital. Det var både hendes hjem og hendes arbejde. Hun elskede det, og afdeling B – den var hendes ét og alt«. Årsagen til, at frøken Mikkelsen valgte at gå af som tresårig og fortsat med et jernhelbred, var indførelse af en gennemgribende reform inden for sygeplejerskeuddannelsen. Denne var fortsat en vekslen mellem praktik og teori, men teorien blev nu samlet i blokke, og praktikken kom udover den grundlæggende undervisning på medicinsk og kirurgisk afdeling til at indeholde en lang række specialer; psykiatrisk sygepleje og barselpleje blev inkorporeret i den treårige uddannelse. Mange af de ældre afdelingssygeplejersker fandt, at den praktiske uddannelse derved blev slået i stykker. Da eleverne i Sønderjylland desuden skulle cirkulere mellem Sønderjyllands dengang syv sygehuse gled en stabilitet bort.

For frøken Mikkelsen kom dertil, at de gynækologiske afdelinger fremover blev betragtet som et speciale, og det betød, at man kun havde eleverne i to måneder. Afdelingsundervisningen skulle så intensiveres, og den megen rengøring flyttes til andre personalegrupper – rengøringsassistenter og også til den nye kategori inden for plejen – sygehjælperne. Mens frøken Mikkelsen gennem alle årene på afdeling B havde haft sine elever i omkring seks måneder, betød det en enorm ændring. Hun fandt, at ingen kunne lære en fornuftig sygepleje på hendes store, travle afdeling på bare to måneder, og hun tog konsekvenserne af dette forhold. Der er ingen tvivl om, at mange afdelingssygeplejersker med hende fandt praktikuddannelsen stærkt forringet, og deri havde de på dette tidspunkt ret. Idegrundlaget for strukturændringen indebar, at sygeplejelærere skulle medvirke ved undervisningen på afdelingerne, men det varede en tid, før en lærerstab blev normeret og bygget op. Endelig synes det, som om de lidt ældre afdelingssygeplejersker ikke blev motiveret til de nye opgaver fra ledelsens side. Til sine nære venner, lægefamilien Hempel-

Jørgensen, udtalte frøken Mikkelsen: »Jeg orker det ikke!« Det betød et tab ikke at møde den gedigne sygepleje, som frøken Mikkelsen stod for. Hendes mange tidligere elever har stadig lærdommen fra afdeling B siddende i både hoved, hænder og hjerte. Afdeling B's mangeårige førsteassistent, frøken Matzen, efterfulgte frøken Mikkelsen, og afdelingen kom derved fortsat i gode hænder.

Med tak for tro tjeneste

I forbindelse med opsigelsen kom det endnu en gang til skriverier mellem frøken Mikkelsen og sygehusledelsen om pensionsspørgsmålet, og man kan let følge hende i, at tålmodigheden var ved at være opbrugt. Det lyser ud af et svar fra hospitalsforvalteren, hvor han indleder sit seneste brev med ordene: »*Kære* frøken Mikkelsen! På Deres *indtrængende* anmodning« – han har sikkert fået både læst og påskrevet - »lovede jeg, at De, inden De rejste, skulle se dokumentation for, at Deres pensionsforhold er i orden. Den bedste dokumentation må vist være vedlagte fotokopi af side 420 i Lovtidende B for 1955, hvor Deres forhold er nævnt i den vedtagne tillægsbevilling for finansåret 1954/55 som pkt. 211 under tekstanmærkninger til § 14 A. Med venlig hilsen, Deres Kaj Petersen«. Brevet er skrevet den 7. august – altså før frøken Mikkelsen sendte sin opsigelse. Det sidste bilag i sagen er amtmand Vagn-Hansens brev til frøken Mikkelsen, dateret den 19. december 1958:

> »Hermed beder man Dem modtage bestyrelsens påskønnelse og tak for Deres lange og samvittighedsfulde tjeneste ved Amtssygehuset og ved Statshospitalet i Sønderborg fra april 1930 til december 1958. Da De i sin tid holdt 25 års jubilæum for Deres ansættelse, havde man desværre ikke hjemmel til at bevilge Dem nogen kontant påskønnelse. Der er imidlertid senere åbnet adgang til at yde et gratiale, hvorfor man beder Dem modtage vedlagte check på *250,- kroner.* Kvittering udbedes venligst på medfølgende genpart af nærværende skrivelse. C.A. Vagn-Hansen, amtmand, bestyrelsens formand«.

Afdelingssygeplejerskens månedsløn på højeste trin var i 1958 omkring tusind kroner.

Ny udfordring

At begynde en pensionisttilværelse efter et aktivt arbejdsliv er i sig selv en udfordring, for frøken Mikkelsen kom en ny hurtigt til. Eiler Hempel-Jørgensen fulgte i 1956 i sin fars fodspor som læge inden for Forsvarets Lægekorps. Også han fik tjenestested ved garnisonen i Sønderborg først som reservelæge, fra 1959 som overlæge. Han mente ikke, at frøken Mikkelsen skulle »nyde sit otium« allerede og formidlede, at hun fik ansættelse på infirmeriet på Sønderborg Kaserne som afløser for afdelingssygeplejersken på fridage og i ferier. Det blev til en række ekstra og gode arbejdsår. Eiler Hempel-Jørgensen, hendes kæreste dreng, var overlæge, og infirmeriets afdelingssygeplejerske, frøken Henriette Fischer, kendte frøken Mikkelsen som kollega, gennem vennerne Hempel-Jørgensens og fra tiden i Den Danske Brigade i Tyskland 1947. Eiler fortalte hjemme, hvor meget han

beundrede frøken Mikkelsen også i denne nye situation: »Hun kommer glad cyklende ned til kasernen hver morgen, når hun har tjeneste, hilser muntert på vagten, suser ind gennem porten og op til infirmeriet»; begge parter elskede dette nye samarbejde.

Var frøken Mikkelsen en leder af den gamle skole, så var frøken Fischer det i endnu højere grad, »en skrap dame, men også god« lød karakteristikken. Frøken Fischer forestod sin afdeling med militær præcision. Døgnrytmen lå i faste rammer, og hun havde rede på alt fra journaler til antallet af stiklagner i linnedrummet og antallet af teskeer i køkkenet. Hver morgen stod hun veloplagt parat til at modtage nye patienter. Frøken Fischer var berømt for sin skrappe visitering, og når hun med fuldtonig røst spurgte den værnepligtige, der mente sig syg, med et »Hvorfor tror De det?« kunne det få enhver ung mand til at hakke og stamme i det. Simulation gennemskuede hun med det samme, og kuren mod den slags var to albyl og et glas kinadekokt – en *meget* ildesmagende medicin – og returnering til kompagniet. Tidligere indlagte hos frøken Fischer fortæller samstemmende: »Hun var skrap. Hvis reglementer ikke blev overholdt og ordrer ikke efterkommet straks, rullede hun sig ud med en stemme, der kunne høres meget langt omkring og med ord hentet fra det militære sprog, ikke for intet havde hun rang af premierløjtnant. Vi kunne godt blive bange for hende, men det varede ikke længe, før vi opdagede hendes hjertevarme og humor. Der var ingen rangsforskel i hendes sygepleje, og den virkelig dårlige patient glemte vist aldrig den omhu, hvormed han blev plejet på infirmeriet ». Det har drejet sig om mange patienter gennem de tredive år, frøken Fischer var leder.

Løjtnant af reserven

Frøken Mikkelsen gik lige ind i dette miljø med kendte og også nogle ukendte faktorer. Det kendte var først og fremmest den gennemført hæderlige sygepleje, det strikte regime, der også gav plads til humoren, plads til at lade sproget blomstre i ord og styrke. Stuegang og konference med »overlæge Eiler« var ren fornøjelse. Sygepasserne skulle adlyde, nøjagtig som sygeplejeeleverne havde skullet på afdeling B. Kun patienterne var anderledes, og frøken Fischer udtrykte det på denne måde over for sin afløser: »Kan det ikke blive helt rart at se en drengerøv efter alle de år blandt kvinder!« En procedure, som frøken Mikkelsen dog ikke fulgte, var frøken Fischers temperaturparade. Hver morgen blev patienterne kommanderet op, fik udleveret et termometer, rettede ind til højre, hvorefter det lød: »Bukserne ned! Tag temperaturen!« efter to minutter fulgte kommandoen: »Hold termometret frem!«, hvorefter frøken Fischer gik fra mand til mand, aflæste temperaturerne og dikterede resultaterne til den sygepasser, der fulgte. Både frøken Fischer og frøken Mikkelsen var barmfagre kvinder, og det undgik naturligvis ikke de unge mandlige patienters opmærksomhed, frøken Fischer blev gennem alle årene kaldt »Galathea«. Hun var kendt og afholdt i Sønderborg, det samme var frøken Mikkelsen, først og

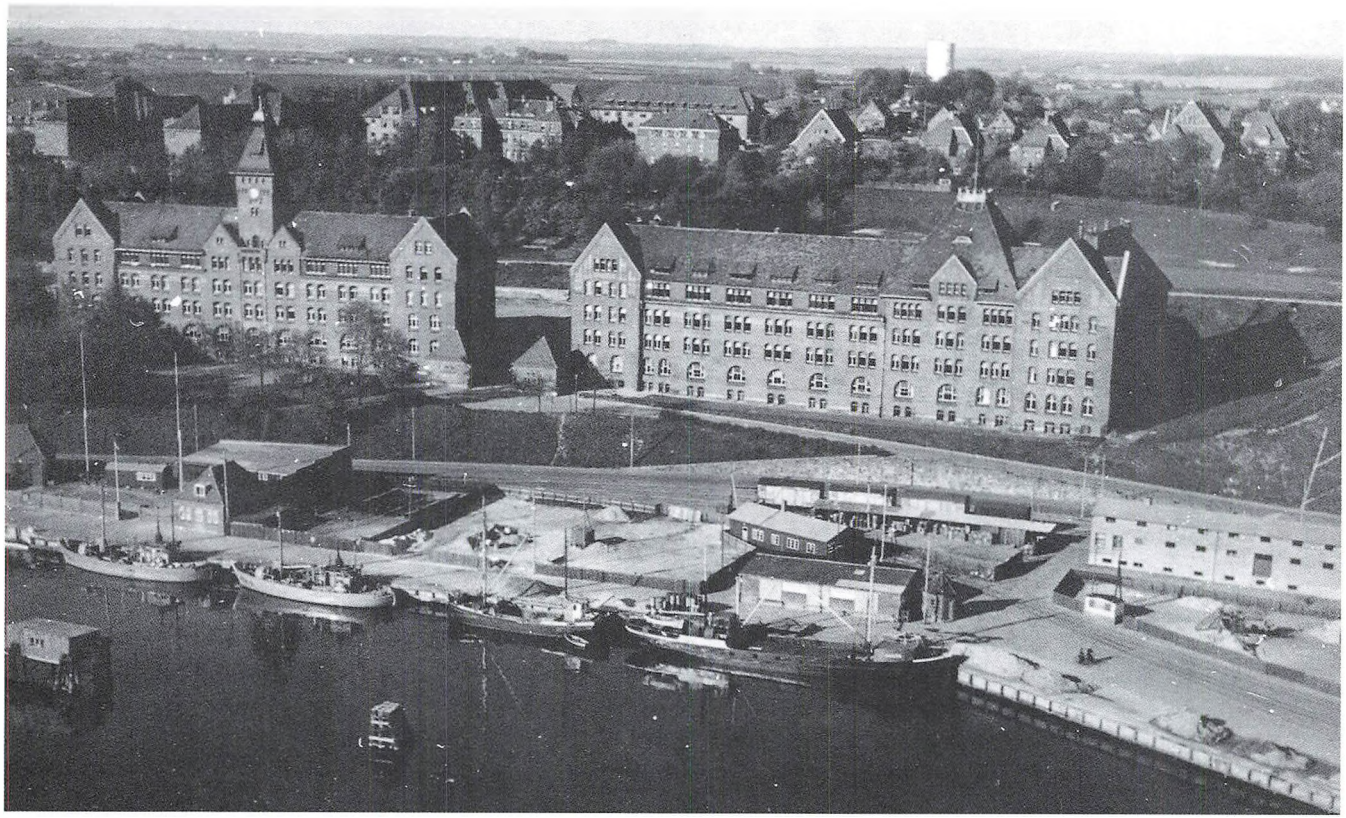

Sønderborg Kaserne fotograferet i 1957.
Foto: Lokalhistorisk Arkiv for Dybbøl, Ulkebøl og Sønderborg.

fremmest fra Kongevejshospitalet, nu også blandt unge værnepligtige. Ikke sjældent mødte hun senere på sine grænseoverskridende indkøbsture tidligere patienter fra infirmeriet, der nu var toldbetjente. De hilste glædestrålende på hinanden og mindedes »Det var dengang«, og frøken Mikkelsen slap let gennem tolden.

Også fra anden side kendte frøken Mikkelsen mange inden for forsvaret med tjeneste på Sønderborg Kaserne. Ungdomsvennen Johannes Hempel-Jørgensen og sønnen Eiler var som nævnt begge overlæger på stedet, og i deres tid var frøken Mikkelsen altid inviteret, når der var fest i officersforeningen, og der var mange i årets løb, blandt andre den traditionelle forårsfest, efterårsfest og julefest med bankospil. Clouet var måske »Mysundedagen«, festen til minde om slaget ved Mysunde i februar 1864. Dette år kom Danmark som bekendt i krig med både Preussen og Østrig. Krigen mod de to stormagter blev tabt, og ved fredsslutningen

kom hele området Slesvig-Holsten under tysk fremmedherredømme. Dette varede som bekendt til 1920, hvor Nordslesvig efter afstemning vendte tilbage til Kongeriget Danmark. Krigsforløbet i '64 havde været præget af nederlag for danskerne. Slaget ved Dybbøl og tilbagetrækningen fra Dannevirke er bitre minder i fædrelandshistorien, men slaget ved Mysunde – en lille by ved fjorden Slien og et strategisk vigtigt punkt for preussernes fremtrængen – blev en sejr for danskerne. Slaget ved Mysunde er et lysglimt i en barsk historie, og soldaternes mod i kampen mod den store overmagt blev mindet hvert år på dagen – den 2. februar. Der var højtidelige taler, der var middag og dans på Sønderborg Kaserne, og frøken Mikkelsen nød at være deltager.

Nye boliger

Efter midten af 1950'erne begyndte sygeplejersker så småt at flytte ud fra sygehusenes personalegange til egne lejligheder. Ved Kongevejshospitalet blev der på nabogrunden opført en læge- og sygeplejerskebolig, og lejlighederne blev tilbudt sygeplejerskerne efter anciennitet. Frøken Mikkelsen var blandt de ældst ansatte, men takkede nej til en ny bolig. Hun foretrak sin egen smukke stue på hospitalets anden sal. Desuden ville hun ikke flytte så sent i sin karriere for så at skulle bryde op fra tjenesteboligen måske kun få år efter. Hun var medlem af Andelsboligforeningen i Sønderborg og valgte, da en passende lejlighed i Borgmesterløkken blev tilbudt, at flytte allerede et års tid før sin pensionering. Valget viste sig at være godt. Alt andet lige ville det have været smertefuldt at sige farvel til både sin stilling og sin bolig på Kongevejen på samme tidspunkt. Frøken Mikkelsen *nød* at få sit eget køkken. Hendes nevø Søren fortæller med begejstring om alle de retter, der blev fremtryllet der, sprængt gås på dansk maner, eksotiske retter med flammende krydderier. »Og kaffen«, fortsætter han, »min kone og jeg har aldrig kendt nogen, der lavede så god en kaffe. Det var ren nydelse at sætte sig til bordet hos min faster, og det skyldtes ikke alene det, der blev serveret, men lige så meget de fine kopper og det smukke porcelæn, der var arv hjemmefra. Det bedste af det hele var min fasters gode humør og omsorg for os, når vi besøgte hende. Snakken gik, og vi kunne tale om alt, det var dejlige timer«.

Efter få år fik frøken Mikkelsen en bedre lejlighed tilbudt i samme område, Majløkken, hvor hun boede en kortere tid, men hendes ønske var at komme til at bo i Kvindekollegiet i Sundquistgade få minutters gang fra Alssund. Kollegiet blev administreret af »Boligforeningen af 6. 12. 1942«, frøken Mikkelsen havde været medlem i mange år, og hun fik sit hjem i kollegiet fra 1963 til sin død i 1988. At stedet var og stadig er udelukkende for kvinder, bygger på en klausul, der lyder: »Boligerne er forbeholdt ældre, enlige damer«, og selvsagt boede mange sygeplejersker der på deres ældre dage. Kollegiet er i to etager med tre lejligheder på hver repos. I nummer 10, der blev frøken Mikkelsens adresse, var der stue med altan eller terrasse, soveværelse, køkken, toilet og håndvask, men fælles badeværelse. På første sal stod der på de tre navneskilte Mathilde Thiesen, Marie Grimstrup

og Anna Mikkelsen. De tre enedes let om badeværelset og andre fælles faciliteter. Frøken Grimstrup havde været afdelingssygeplejerske på Statshospitalets kirurgiske afdeling, og hun og frøken Mikkelsen kendte hinanden godt. I alle årene i Sundquistgade 10 mødtes de to forhenværende »skrappe« ledere til en kop formiddagskaffe med adskillige cerutter, og så diskuterede de, alle slags emner blev taget op, der kunne tales om alt. Der blev også grinet, når de så tilbage på de mange forskelligartede – somme tider groteske – situationer, de havde oplevet i løbet af deres arbejdsliv. De kom til i stadig højere grad at dele glæder og sorger og var til det sidste hinanden til stor støtte. Frøken Grimstrup døde året efter frøken Mikkelsen, da havde de holdt sammen om mangt og meget i deres tid i Kvindekollegiet.

Bridge – en velsignelse

»Min fasters pensionisttilværelse var, mener jeg, ualmindelig god«, fortæller nevøen Søren, »Kongevejshospitalet havde været hendes ét og alt, men hun var utrolig glad for tiden derefter på infirmeriet. Hun fortalte med lige så stor glæde om sine patienter og medarbejdere der som førhen på hospitalet. Og så kendte hun jo mange på kasernen, da hun gennem alle årene deltog i festerne der, inviteret af Hempel-Jørgensen«. Frøken Fischer gik af på grund af alder i 1968, og frøken Mikkelsen holdt – naturligvis kan man sige – samtidig og blev dermed »rigtig« pensionist. Der var for hende ingen grund til at fortsætte, det var frøken Fischer hun havde afløst. De mødtes nu i Kvindekollegiet som genboer og som venner. Når et menneske når så høj en alder som frøken Mikkelsen, har der været tab undervejs, dødsfald blandt familie, venner og kolleger. Alligevel bevarede frøken Mikkelsen en stor omgangskreds også i sine sidste år. Det var hendes altfavnende hjertelighed, hendes gode humør og hendes udstrakte gæstfrihed, der kaldte på så mange. Af hendes interesser var bridgespillet i høj grad den dominerende. Dette vidunderlige kortspil, der kræver adskillig tankevirksomhed, altid er nyt og altid fyldt med overraskelser og muligheder, og som giver kontakt til så mange og så forskellige mennesker. Frøken Mikkelsen stillede sig selv det spørgsmål, som også kendes af andre pensionister: »Hvordan i alverden jeg nogen sinde har haft tid til at arbejde, det forstår jeg ikke!»

Hjemmesygeplejersker på besøg i Sundquistgade 10

Frøken Mikkelsen havde et godt helbred. Det betød ikke, at hun ikke kendte til sygdomme, men de blev overvundet »ved Guds og menneskers hjælp«, og frøken Mikkelsen mente dette helt bogstaveligt. Da helbredet i de seneste år svigtede, så hjemmesygeplejerske måtte træde til, mødte frøken Mikkelsen selvsagt mange af sine tidligere elever. Igen ses det, at også disse møder let kommer helt frem i erindringen hos »eleverne«, som fortæller:

– »Da jeg mødte en morgen og fik at vide, at jeg skulle ud til *frøken Mikkelsen*, fik jeg ærlig talt lidt hjertebanken. Opgaven var ikke særlig kompliceret, men hvad ville hun sige. Var mit håndelag nu godt nok? Da jeg kom, spurgte

frøken Mikkelsen: »Nå, er De så én af dem, jeg har jaget med oppe på Kongevejshospitalet?« »Nej«, svarede jeg, »for jeg har ikke været på Deres afdeling«. Jeg fortrød i samme øjeblik, men frøken Mikkelsen så straks det komiske i mit svar, brast i latter og sagde: »Så må jeg hellere tage Dem lidt i skole nu!«

– »Frøken Mikkelsen var meget glad for vores besøg fra hjemmeplejen, og selv om respekten sad dybt i os, der kendte hende fra vores elevtid, så kom vi nu til at tale sammen på en ny og god måde; det var altid en glæde at have frøken Mikkelsen på sin liste over dem, der skulle have besøg«.

– »En dag sagde frøken Mikkelsen til mig: »Jeg har vist ikke altid været, som jeg skulle over for jer elever«. Jo!« svarede jeg, *det* har De! »Nej, jeg har vist været lidt skrap, jaget med jer og skældt jer ud«. Så måtte jeg tale tydeligt og kunne af ærligt hjerte sige: »De har været sådan, frøken Mikkelsen, at vi alle sammen holdt af Dem!«

– »Frøken Mikkelsen var det varmeste menneske at komme hos som hjemmesygeplejerske, man blev budt velkommen, hun spurgte interesseret til vores arbejde, og hun roste vores indsats, enten den var en lille tjeneste eller en større ting«.

– »Når vi som hjemmesygeplejersker kom hos vores gamle afdelingssygeplejersker i Sundquistgade, blev vi mange gange budt på en kop kakao, og vi afslog aldrig, selv om vi egentlig ikke altid havde tid.Vi nænnede det ikke, de var så omsorgsfulde for os, og hos frøken Mikkelsen måtte jeg over en kop dejlig varm chokolade mindes den dag som elev, hvor hun sagde til mig: »Tag De Dem nu nogle ekstra fritimer, lille frøken Doner, så De kan læse Deres lektier og blive klog«.

Med værdighed

Frøken Mikkelsen havde altid været realistisk. Sentimentalitet og jammer var ukendte begreber i hendes liv. Det gav sig også udslag i indledningen til den velkomsttale, hun holdt ved sin 89 års fødselsdag, hvor hun sagde: »Ja, i år fejrer vi min 90 års fødselsdag!« Hun vidste, at livets afslutning måtte nærme sig, erkendte at kræfterne tog meget af, men fest skulle der være sammen med de mange, der stod hendes hjerte nær, og denne 4. maj 1987 *blev* frøken Mikkelsens sidste fødselsdag. Hun havde haft uendelig mange glæder i sit liv, men også dybe sorger. Den seneste og meget indgribende var, at hendes kære Eiler døde i 1986, kun 62 år gammel. Hun havde kendt Eiler Hempel-Jørgensen fra hans tidligste barndom, havde taget sig af ham, da hans mor – frøken Mikkelsens nære veninde siden barndommen – døde ung, og Eiler kun var femten år gammel. Hun havde fulgt hans liv og karriere med kærlig omsorg, var en selvskreven gæst i hans hjem til både hverdag og fest, og hun var Eiler Hempel-Jørgensen en stor støtte under hans sygdom de seneste leveår.

I løbet af efteråret 1987 svandt frøken Mikkelsens kræfter yderligere, og hun bad sin sognepræst om at komme og tage hende til alters i sit hjem. Denne højtidelighed fandt sted kort før jul, og

oversygeplejerske frøken Gregersen deltog. Hun og frøken Mikkelsen, der havde udkæmpet mangen en dyst på Kongevejshospitalet, var med årene blevet nære venner. Frøken Gregersens venlighed og hjælpsomhed kendte aldrig grænser, og frøken Mikkelsen holdt meget af hende og kunne tage imod de hjælpende hænder og ord.

Frøken Mikkelsen klarede sig i øvrigt i sit hjem til det sidste, klar og orienteret, men svag. I slutningen af januar blev hun indlagt på Sønderborg Sygehus og døde efter få dages indlæggelse. Hendes dødsannonce lød:

Ane Mikkelsen

f. 4. maj 1898 – d. 4. februar 1988
Sønderborg, Sundquistgade 10.
Familien

Bisættelsen har fundet sted.

For de allernærmeste var hun Ane, for mange af vennerne Anna, for de fleste frøken Mikkelsen. Hun er bisat i fællesgraven på Sct. Marie Sogns Kirkegård i Sønderborg. På korset over dette urnegravsted står ordene fra Johannes-Evangeliets kapitel 11, vers 25-27: »Jeg er opstandelsen og livet«.

Epilog, et liv – en tid

Beskrivelsen af frøken Mikkelsens levnedsløb – fra Gørding til Sønderborg – bygger på mange menneskers udsagn og på de aktstykker, der findes i hendes personsag på Sønderborg Sygehus. Familien har venligt givet mig aktindsigt, og den blev værdifuld, fordi sagen rummer udtalelser og oplysninger fra frøken Mikkelsens egen hånd. Det har været mit mål at fortælle om en sygeplejerskes baggrund, liv og levned i en tidsramme, der spænder over næsten et århundrede, årene fra 1898 til 1988. Isprængt er oplysninger om de steder, hvor frøken Mikkelsen har levet og virket – i hjemmet, i skolen, i ungdommen, i sygeplejerskeuddannelsen, i sin karriere som afdelingssygeplejerske og i sit otium. Det har været muligt at skrive om frøken Mikkelsen på grund af de mange, der gerne har villet fortælle om deres møde med hende. Mine egne møder med frøken Mikkelsen stammer fra flere og langvarige indlæggelser på hendes afdeling mellem 1951 og 1953. Denne oplevelse af både fast og kærlig omsorg for et næsten-barn har betydet, at jeg deler glæden over at have lært hende at kende, og at denne glæde fortsat ligger dybt i mit sind.

Det har været en fornøjelse at samle de mange udsagn om frøken Mikkelsen og med dem forsøge at vise eftertiden et eksempel på en leder af den gamle skole. Nogle af elementerne i denne betegnelse er strikt ledelse, krav, respekt for den overordnede, orden og hæderlighed. Begrebet rummer også og ikke mindst i frøken Mikkelsens tilfælde

venlighed, humor – undertiden barsk – og omhu for de mennesker, hun mødte. Frøken Mikkelsen havde stor spændvidde i sin væremåde og i sit sprog. Hun var *synlig* for patienterne og skabte sikkerhed og tryghed for dem. Hun var *hørlig*, når hun ledede sin afdeling og satte sygeplejeeleverne i arbejde, rettede og roste. Hun holdt af dem på sin barske og muntre måde, de skulle jo være *sygeplejersker*, og derfor måtte de tage ved lære! Hendes vrede var varm og blev udøst her og nu –

og så var sagen glemt og tilgivet. Hendes varme var sprudlende og rummede omsorg for de mennesker, der var hende betroet. Hendes dygtighed var ubestridelig.

Frøken Mikkelsens bisættelse foregik i stilhed, men mange deltog, og den tale, der i sin tid blev holdt ved hendes fars båre, kan også gælde hende: »Afdøde var en statelig og stovt skikkelse og til det sidste i besiddelse af et udmærket humør og et forbavsende godt helbred, et elskværdigt menneske og vellidt i alle kredse«. Ikke for intet er frøken Mikkelsen omtalt i »Sønderjylland – et historisk-topografisk værk for Aabenraa-Sønderborg Amt«, hvor hun er nævnt i kapitlet »Kendte mænd og kvinder i Sønderborg«. Af de i alt 84 kendte mennesker er der 71 mænd og tretten kvinder, og frøken Mikkelsen er iblandt som afdelingssygeplejerske på Kongevejshospitalets afdeling B. Det topografiske værk er fra 1935, frøken Mikkelsen var da 37 år. Det læses næppe af mange i dag, men ikke desto mindre *lever* Anna Mikkelsen i mange menneskers erindring, nu måske også gennem nuancerne i denne levnedsskildring.

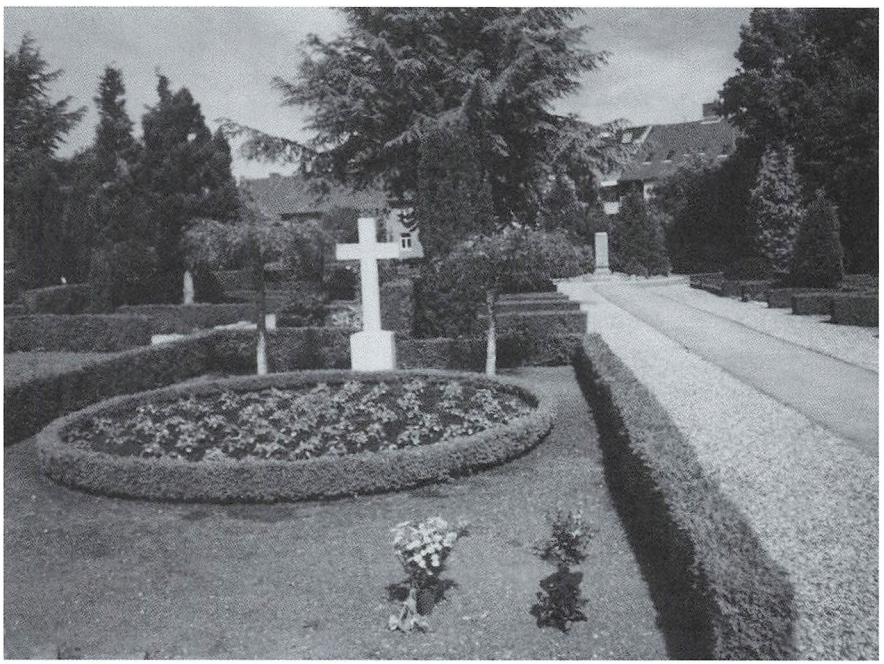

Frøken Mikkelsens gravsted på Sct. Marie Kirkegård i Sønderborg - en fællesgrav.
Foto: Dagmar Bork.

Litteratur og kilder

Mundtlige udsagn

De kilder og oplysninger, som fortællingen om frøken Mikkelsen bygger på, er kommet mange steder fra. De mennesker, der mødte hende på Kongevejshospitalet og uden for dets mure, og som har fortalt om det, er så mange, at pladsen ikke tillader at nævne alle navne. Fremhæves skal dog frøken Mikkelsens nevø, direktør Søren Jensen, leder af Gørding Lokalhistoriske Arkiv, Ejler Nielsen, tidligere skoleforstander for sygeplejeskolen i Ribe Amt, Ida Andersen, tidligere oversygeplejerske på Sønderborg Sygehus, Mariechen Thomsen, og sygeplejelærer Sussi Caroline Hansen.

Arkivalier

Arkivalier er læst og hjælp er givet på Dansk Sygeplejehistorisk Museum i Kolding – herunder relevante numre af Tidsskrift for Sygeplejersker, Dansk Sygeplejeråds emblembog og sygeplejerskers erindringsskrivelser – endvidere på de lokalhistoriske arkiver i Gørding, Brørup, Vejen, Holsted og Langskov ved Uldum.

Oplysninger er indhentet hos Sønderborg Kommune, på Frederiksberg Stadsarkiv, kirkekontorerne i Gørding-Vejrup pastorat og Sct. Marie Sogn i Sønderborg samt hos tidligere officerer ved garnisonen i Sønderborg.

Frøken Mikkelsens personsag på Sønderborg Sygehus, aktindsigt er venligt givet med familiens tilladelse.

Skoleprotokoller på Landsarkivet i Viborg for Gørding Byskole, Gørding Stationsskole og Gørding Skole 1904 til 1912 samt uddrag af lærerrådsmødereferater.

Aktindsigt i patientjournalerne med sygehusets tilladelse.

Litteratur

Dagmar Bork: »Kongevejshospitalet 1894 til 1975«, eget forlag 2001.

Andreas Johannsen: »Fra marinelazaret til centralsygehus, Statshospitalet i Sønderborg 1921 til 1972«, Dansk Medicinhistorisk Årbog 2000.

Kai Edvard Larsen: »Lægevirke i Sønderjylland«, Dy-Po Forlag 1970.

»Lærebog og Håndbog i Sygepleje«, Dansk Sygeplejeråd 1926.

Maria Anchersen: »Forelæsninger over sindssygdom og sindssygepleje«, Backhausen Bogtrykkeri i Viborg 1922.

»Den danske Lægestand« 15. og 16. udgave, Lægeforeningens Forlag 1982 og 1993.

Jubilæumsskrifter for Sønderborg Sygehus 1996, Gørding Skole 1986, Amtssygehuset ved Ribe 1998 og Københavns Hospitalsvæsen 1963.

»Program og Skoleplan for Baungaard Husholdningsskole«, Vejen 1915.

»Hvorledes bliver jeg sygeplejerske?«, Dansk Sygeplejeråd 1927.

Dagblade

Sydjysk Folkeblad den 22. september 1913, Lokale dagblade i Gørding den 1. marts 1939 og Jydske Tidende den 10. februar 1988.

Kreiskrankenhaus Sonderburg 1894.
Foto: Museet på Sønderborg Sygehus.

Rejsegilde på tilbygning 1906. Sygehusbestyrelse, håndværksmestre, navere, læger, Flensborg-diakonisser og den øvrige stab er samlet i anledningen.
Foto: Sønderborg Sygehus.

Kongevejshospitalet gennem årtier. Her set fra Goethesgade.
Foto: Sigrid Gregersen.

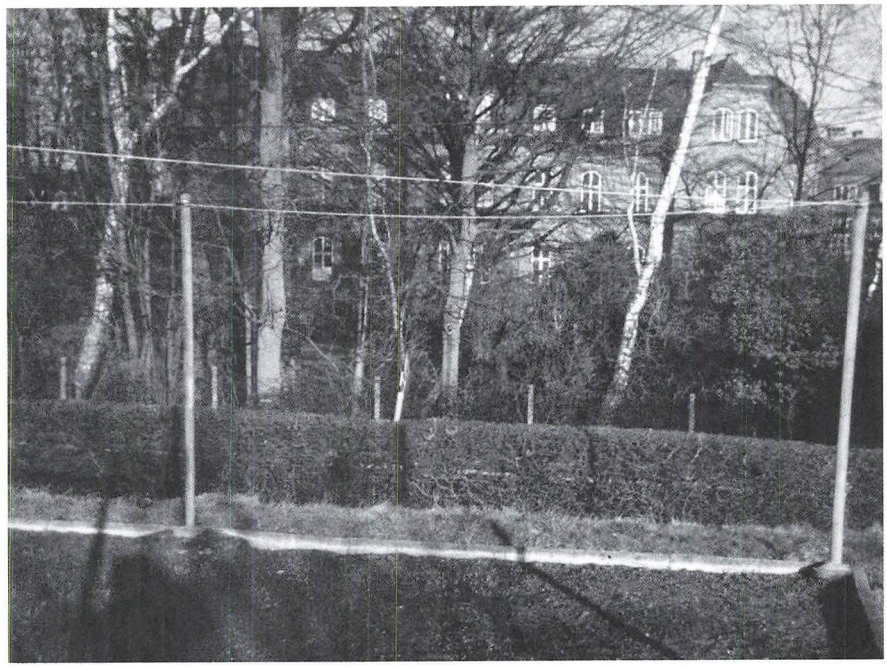

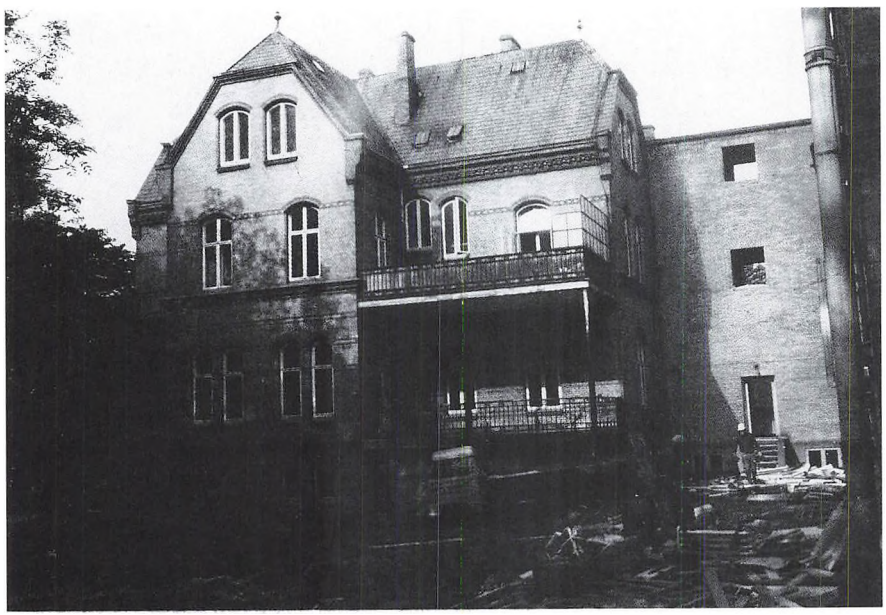

Kongevejshospitalet blev nedlagt 1975 og afdelingen flyttet til det nye Sønderborg Sygehus – nedbrydningen af det smukke, gamle hospital er begyndt.
Foto: Lokalhistorisk Arkiv for Dybbøl, Ulkebøl og Sønderborg.

En kvinde, en gerning, en tid – 1898 til 1988

ISBN 87-984679-2-1